

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY**

**VLASTNÍ JMÉNA V HAGIOGRAFICKÉM TEXTU Z RANÉHO
BAROKA**
diplomová práce

**Vedoucí DP: doc.PhDr. Marie Janečková, CSc.
Autorka DP: Klára Lukešová**

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Vlastní jména v hagiografickém textu z raného baroka vypracovala samostatně pod vedením doc. PhDr. Marie Janečkové, CSc., pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

.....

V Českých Budějovicích, 24.4. 2008

Děkuji paní doc.PhDr. Marii Janečkové, CSc. za odborné vedení, její cenné připomínky, pomoc při práci a vřelý přístup.

VLASTNÍ JMÉNA V HAGIOGRAFICKÉM TEXTU Z RANÉHO BAROKA

Anotace

Tématem diplomové práce jsou vlastní jména užitá v knize z počátku českého baroka *Dvanáctero řádů rytířův božích obojího pohlaví v rozličných stavích...* z roku 1630.

Cílem práce je soupis, utřídění a jazykové zhodnocení vlastních jmen osob, a to světeckých i jmen světských. Pracovala jsem s kopií originálu exempláře uloženého v Muzeu Jindřichohradecka v Jindřichově Hradci pod č. 849.

V teoretické části jsou shrnuty základní rysy historického a slovesného baroka. Je k ní připojena i kapitola z oboru onomastika. Praktická část obsahuje přehled českých světců, jejich charakteristiku a klasifikaci excerpovaných jmen. Zvláštní pozornost je věnována jménům slovanským a jejich tvoření.

PROPER NAMES IN EARLY BAROQUE HAGIOGRAFICAL TEXT

Annotation

This paper deals with proper names used in *Dvanáctero řádů rytířův božích obojího pohlaví v rozličných stavích...* (*Twelve Orders of Divine Knights of Both Genders and Various Status...*), an early Czech baroque hagiography from 1630. This paper aims to catalogue, classify and linguistically analyse the proper names of characters both Saint and mundane. I used a copy of the original script from Museum of Jindřichův Hradec with the number 849.

The theoretical part summarises the basic features of historical and literary baroque. It also contains a chapter about onomastics. The practical part comprises of a summary of Czech Saints, their characteristics and classification of the excerpted proper names. A special attention is given to Slavic names and their formation.

OBSAH

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST:	
I. BAROKO	
1.1. Baroko historické.....	9
1.1.1. Situace v Evropě.....	9
1.1.2. Situace v Čechách.....	10
1.1.3. Chronologizace českého baroka.....	10
1.2. Baroko slovesné a jeho autoři.....	17
1.2.1. Hagiografie a další oblíbené žánry.....	17
1.2.2. Milostná barokní mystika a prostředky barokní básně.....	18
1.2.3. Nejvýznamnější zástupci českého literárního baroka.....	21
1.2.4 Kdo je Jeroným Zikmund Fiala Budínský?.....	24
II. ONOMASTIKA.	
A.. Vlastní jména.....	27
1. Dělení onomastiky podle Rudolfa Šrámka.....	27
2. Jiná kritéria třídění vlastních jmen.....	28
3. Výčet typů a rozdělení vlastních jmen podle Pravidel českého pravopisu.....	29
4. O vlastních jménech podle Jana Svobody.....	31
4.1 Vývoj osobních jmen na našem území.....	32
4.2 Rozdělení jmen podle původu.....	34
4.3. Volba jména.....	37
PRAKTICKÁ ČÁST:	
III. ŽIVOTY ČESKÝCH SVATÝCH	
3.1 Kanonizace.....	39
3.2 Svatý Konstantin a Metoděj.....	40
3.3 Svatý Vít.....	42
3.4 Svatý Zikmund.....	43
3.5 Svatý Václav.....	43
3.6 Svatý Vojtěch.....	44
3.7 Svatý Prokop.....	45
3.8 Svatá Lidmila.....	48
3.9 Svatý Guntýř.....	49

3.10 Svatý Jan Nepomucký.....	50
3.11 Svatá Anežka.....	51
3.12 Blahoslavený Hroznata.....	52
3.13 Svatá Zdislava.....	54
3.14 Ostatní svatí.....	54
IV. DVANÁCTERO JMEN PATŘÍCÍCH ČESKÝM SVĚTCŮM A LIDEM JEJICH DOBY	
4.1 Slovanská jména.....	60
4.2 Latinská jména.....	63
4.3 Německá jména.....	64
4.4 Řecká jména.....	65
4.5 Hebrejská jména.....	65
4.6 Ostatní jména.....	66
ZÁVĚR.....	67
LITERATURA.....	69
PŘÍLOHY	

ÚVOD

Téma diplomové práce se vztahuje jednak k období raného baroka, jednak k oboru onomastika a zvláště k její součásti antroponomastice. Cílem práce měl být soupis a klasifikace jmen osob z hagiografického textu *Dvanáctero rytířův řádů božích ...* méně známého autora J. Z. Fialy Budínského z roku 1630.

Baroko je barvitým obdobím, a proto je jsem se nejprve zaměřila na jeho charakteristiku z hlediska historického, pokusila jsem se získat vhled do myšlení lidí prostřednictvím událostí, které poznamenaly běh dějin. Dále jsem se zaměřila na slovesné baroko, jeho představitele a na literární žánry, které se v té době rozvíjely a pěstovaly. Nejvíce pozornosti jsem věnovala hagiografii, protože *Dvanáctero* je text hagiografický. Nelze vynechat ostatní umělecké směry, jako architekturu, malířství, hudbu. Cennými zdroji informací mi byly publikace Václava Černého *Až do předsíně nebes*, Kalistovo *Století andělů a ďáblů* a Vašicovo *České literární baroko*. Abych mohla zodpovědně roztrždit vlastní jména osob, jejich původ, způsob tvoření, zvolila jsem metodu excerptce jmen z primárního textu, které jsem pak dále zpracovávala. Prvním předpokladem k dobrému hodnocení vlastních jmen je exkurs do oblasti onomastiky. Onomastickou část jsem setřídila podle několika různých hledisek. V onomastické části práce mi byl oporou *Úvod do obecné onomastiky* Rudolfa Šrámka, dále zásadní práce z oblasti antroponomastiky *Staročeská osobní jména a naše příjmení* Jana Svobody. Při hledání původu jmen mi nejvíce posloužila příručka Františka Kopečného *Průvodce našimi jmény*.

Kromě původu jmen jsem se pokusila také zjistit, zda se v textu vyskytují spíše jména jednoduchá, nebo složená. Také mě zajímalo, z kterého jazyka se k nám jména dostala, v jaké souvislosti a jaké nositele měla. Vzhledem k celkovému zaměření excerptovaného textu jsem se soustředila především na jména světecká, a to na světce české či za české světce přijaté, na jejich životní dráhu a na časový horizont, v kterém se k nám dostali, kdy byli kanonizováni, a zda Fiala Budínský stihl jejich dráhu zaznamenat, v jakém rozsahu, protože ne všichni světci byli v jeho době za svaté přijati. V této části práce jsem se opírala především o knihu Jaroslava Kadlece *Bohemia Sancta*.

Problémy při excerptci textu mi působilo zvládání jeho čtení, neboť byl místy hůře čitelný a méně srozumitelný. Byl také značně rozsáhlý a zápis jmen byl velmi nejednotný. Další obtíže vznikaly při snaze vybrat nejdůležitější jména. Protože nebylo v mých silách obsáhnout všechna, rozhodla jsem se pro výběr. Nevím, zda se

mi podařilo vystihnout podstatu tématu, ale doufám, že má práce alespoň částečně přispěje k různorodému zkoumání doby barokní.

I. BAROKO

1.1 BAROKO HISTORICKÉ

Úvod

Baroko má stále přidech doby „temna“, i když už bylo napsáno mnoho studií, které baroko ospravedlňují a osvětlují. Mohou za to osvícenci, kteří považovali baroko za něco podřadného. U nás za to svým způsobem může román Aloise Jiráska *Temno* a obrozenci. Snad k nejvýznamnějším knihám o baroku u nás patří práce Kalistovy, Černého či Vašici. Při chronologizaci evropského a baroka našeho se budu opírat především o knihu *Až do předsíně nebes* od Václava Černého. Dále budu čerpat z knihy Zdeňka Kalisty *Století andělů a ďáblů*.¹

1.1 Situace v Evropě

Jestliže chceme psát o baroku, musíme si uvědomit několik skutečností, které byly důležité pro toto období. Jednou z nich je náboženské rozštěpení Evropy, takže převládající kritérium není umělecké a literární, ale náboženské. Jazyk, který tato epocha používá, je právě jazyk náboženský a nezáleží na tom, zda je jím formulován problém politický či filozofický.

Baroko tedy začíná v okamžiku, kdy situace náboženských svárů je neúnosná. Na straně jedné je zakládán jezuitský – katolický řád a na straně druhé v zemích střední Evropy vrcholí reformace. Proto je tedy také svolán Koncil tridentský, který se konal v letech 1545 – 1563, na popud Karla V. Cílem byla dohoda mezi katolíky a protestanty a reformace katolické církve. Paradoxem ovšem bylo to, že místo toho se posilnil dogmatismus katolické církve a začala protireformace či práce inkvizice. Ofenzíva nově definovaného a obnoveného katolicismu ostatně dokonce předchází zakončení koncilu. Tím pádem je konec všem nadějím na pokrok reformace v Německu, v Rakousku, ve Švýcarsku.

Baroko se k nám šířilo v pomalých časových intervalech ze zemí západní Evropy, především ze Španělska, kde začali působit v roce 1534 díky zakladateli – prvnímu generálovi řádu – Ignáci z Loyoly², jezuité, přes země západní Evropy, jako je Francie, Itálie, odtud zase do Německa a přes ně k nám do Čech.

---

¹ Černý, V., *Až do předsíně nebes*. Mladá Fronta, Praha: 1996.

Kalista, Z., *Století andělů a ďáblů*. H&H, Jinočany: 1994.

² Černý, V., *Až do předsíně nebes*, 1996, kapitola *Chronologie evropského baroka*, s. 233 – 261.

1.1.2 Situace v Čechách

Situace v Čechách na počátku baroka nevypadala vůbec dobře. Zemí se prohnala Třicetiletá válka, v jejíchž začátcích stála bitva na Bílé hoře, která zničila veškeré naděje na náboženskou svobodu a která na tři sta let ovlivnila osud českého státu.

Tato situace vyplývá také z vlastního charakteru českých zemí, z jejich polohy na veliké evropské hospodářské a kulturní křižovatce, která činila jejich obyvatelstvo zvláště citlivým ke všem myšlenkovým a citovým popudům doléhajícím k němu ze vzdálených kulturních ohnisek.

Pod nátlakem těchto okamžiků se formovalo české baroko především jako životní styl silně náboženského zabarvení.

Musíme ovšem podotknout, že to vyžadovalo značné úsilí od protireformátorů, protože když si představíme Čechy jako silně protestantskou zemi s husitským dědictvím, museli jistě napnout všechny síly nejen v umění výtvarném, ale především v hudebním i literárním umění.

Můžeme u nás pozorovat dvojí baroko: baroko šlechtické a baroko lidové. Díky vídeňskému vlivu dostávalo české šlechtické baroko zvláštní ráz. Nejen české baroko, ale i regionální, jako například jihočeské, o kterém se později zmíním, ovšem ne podrobně.³

1.1.3 Chronologizace českého baroka

1.1.3.1 1618 – 1621 – Iniciální termín

Proč zrovna tento termín? V. Černý uvádí, že se s předzvyky baroka setkáváme před tímto termínem. V tomto roce vedle sebe žijí a tvoří tři generace, tak jako vždy v každém věku. Doznívající stáří, moudrá starší generace a konečně mladá, která se pere o svoje místo na slunci. Nejsou to jenom lidé, kteří tvoří v duchu baroka, ale především lidé, kteří právě situaci příchodu připravovali. Takovým typickým příkladem je Mikuláš Dačický z Heslova, který Bílou horu těsně přežívá o pět let a reaguje na ni trpkým zvažněním svého stáří.⁴

1.1.3.2 Baroko před barokem

---

³ Černý, V., *Až do předsíně nebes*, s. 248.

⁴ Černý, V., *Až do předsíně nebes*, Kapitola *Generační periodizace českého baroka* s. 261- 355.

Václav Černý ve své studii hovoří o *jevech barokově předzvěstných či přípravných, předchůdcových, takových, jejichž jevištěm jsou sice roky anebo i celé dekády před iniciální hranicí vlastní barokní epochy, které ale inspiračně a povahou vnitřně souznějí s barokem. Souznění může sahat od velmi omezené příbuznosti a shody až po úplnou identitu povahy*. Proto používá termín protobaroko, či dokonce mluví o baroku před barokem.⁵

Nejčastějším barokním tématem se stává „marnost nad marnost“ a hledání baroka před barokem, čili protobaroka se ubírá dvojím či trojím směrem. V první řadě jde především o působení jezuitů a jejich řádů u nás. Jezuitismus se stal ideologickou, mravní i umělecko-formativní silou, zdrojem i páteří našeho katolického baroka. Jezuité ovlivňovali a formovali především českou duchovní píseň, především kancionál. Např. P. Václav Šturm ovlivnil tuto tvorbu svou kritikou bratrského kancionálu z roku 1588. Předchůdcem našeho katolického písňového baroka byl kancionál Jana Rozenpluta ze Švarcenbachu, kterému ale chybí nejzákladnější a nejprvotnější znak baroka, nově procitlý niterný zápal a lyrický ráz prožitku.

V druhé řadě je baroko před barokem třeba hledat především v oblasti cizích vlivů. Zdá se, že české baroko ve středoevropském prostoru je pouhou kopií velkých kultur západoevropských, ale je to dáno tím, že tyto proběhly už dávno před naším barokem. Nicméně české předbaroko je většinou účinkem cizí iniciace, i když většinou dvojího typu. K prvnímu typu se hlásí případy Čechů, kteří konvertovali působením tamního, společenského a duchovního prostředí, plně se přizpůsobili a své zkušenosti zúročili na domácím poli. Takovým člověkem byl hrabě Vilém Slavata z Chlumu, který dlouhou dobu strávil v zahraničí, působil jako český bratr, ale politické ambice ho přiměly konvertovat ke katolicismu. A k druhému případu uvádí V. Černý jméno František z Dietrichsteina, poloviční Španěl, správce pobělohorské Moravy a syn císařského vyslance v Madridu, který svým působením ztělesňoval plně rozvinuté španělské baroko v předbarokních a barokizujících se českých zemích.

V řadě třetí přicházejí do předbarokních Čech cizinci, kteří jsou katolíci a aristokraté, shromažďují se na dvoře Rudolfa II. Císař sám je svými zálibami v okultních vědách, astrologii a v mysticismu typicky barokní.

---

⁵ Černý, V., *Až do předsíně nebes*, Kapitola *Generační periodizace českého baroka*, s. 270.

Co se týče malířství, sochařství a architektury, stojí v popředí jednoznačně architektura, protože souvisí s celkovým životním stylem tehdejších vládců. První a nejstarší světskou památkou baroka v Praze je Matyášská brána na Hradě z roku 1614 od stavitele Vincenza Scamozziho. Další známkou barokizace je i samozřejmě lidové baroko na českých statcích.

1.1.3.3 První barokní generace

K první barokní generaci řadí V. Černý Komenského, Michnu, Hollara a Škrétu. Uvedeme-li příklad neumělecké osobnosti, je to v první řadě osobnost Valdštejnova, která se zvláštním způsobem zasloužila o vývoj naší země. Umělecky zaměření lidé, tedy nestátníci, debutují během dvacátých let 17. století a publikují ještě v letech šedesátých téhož století. Jde o osobnosti, které jsou od raného dětství ovlivněny a konfrontovány s dědictvím událostí Bílé hory a následné rekatolizace.

Do nové fáze života vstupuje osudovost. Osud řídí lidi, ne lidi sami sebe. Tato generace, jak jsem ji vyjmenovala výše, je jednou z nejoprávněnějších generací a také z největších generací všech fází baroka.

Jan Ámos K o m e n s k ý je především spjat s exilem a s českobratrskou církví. Existuje baroko protestantské a tam v první řadě musíme jmenovat právě jeho, ačkoliv je svými zájmy přesahuje. Bohužel nelze postihnout všechny aspekty Komenského tvorby či jeho všestranné osobnosti.

Protějšek Komenského představují práce jezuitské. Jejich díla se vyznačují spíše kvantitou než kvalitou. K jejich přednímu představiteli patří v první generaci pražský jezuita Jiří P l a c h ý - F e r u s , kazatel, vydavatel, překladatel a hagiografista. Žil v letech 1585-1659. Podle Václava Černého to byl bojovný kazatel ve službách rekatolizace a především rektor jezuitské pražské impresí, vydavatel, autor, překladatel, adaptátor, šířitel nové katolické literatury – budu se mu věnovat ještě v následující kapitole, kde připomenu jeho nejvýznamnější díla. Nejvášnivěji se toto vydavatelství a autorství podílelo na klasickém rysu českého jezuitství, a to na h a g i o g r a f i i a na zaměření na prostý lid.

Co se týče krásné literatury a prózy, nemůže chybět Václav František K o c m á n e k , který žil v letech 1607 – 1679. Není příliš významným autorem, spíše dobově příznačným. Spojuje totiž v sobě obsahovou i formální tradičnost našeho pololidového a lidového barokního divadla (psal tzv. interludia – krátká fraškovitá vystoupení vkládaná pro osvěžení publika mezi jednotlivá jednání vážných her).

Vyrostl na malém městě, poté studoval na univerzitě a učil opět jen na malých městech.⁶ Jeho nejvýznačnější skladbou je *Lamentatio rusticana* (Selská lamentace).

1.1.3.4 Druhá barokní generace

Druhou barokní generací rozumí Černý osobnosti, narozené v letech dvacátých až třicátých: Balbín, Kadlinský či Michna z Otradovic (podrobněji taktéž v kapitole příští).

Tito lidé jsou již srozuměni s výsledkem Bílé hory, je to pro ně realita, ale otřesným zážitkem je pro ně spíše pokračování této bitvy, a to samotné války, která existenčně ohrožuje jejich životy.

V první řadě se pěstuje literární žánr, který se nazývá *historiografie*, což je oblast, kterou nejvíce rozvinul Bohuslav Balbín. Není to historie v našem moderním významu, jsou to spisy panovnické, rodové, osobní, světecké, jako *e logika* a pro nás nejzajímavější spisy *hagiografické*. Proč vlastně ale byla módou právě hagiografie a historiografie? Lidem této doby byly totiž všechny spisy mravním poučením, oni nehledali zábavu, hledali, jak obstát před Bohem po smrti. A poučení nacházeli právě v těchto spisech.

Druhá barokní generace je generací rozsáhlého patriotického programu jazykově kultivačního, obranného, apologetického, brusičského i pěstitelského. Je to také generace, kde se plně rozvinula lidová literatura, a to formou písňovou, modlitební, kazatelskou, legendistickou, věroučnou, atd. Nebývá totiž vůbec zvykem, aby lidová forma převládala nad formou oficiální. Václav Černý úplně přesně neví, kam až zde sahá zásluha jezuitské vlastenecké družiny a jak významnou práci zde vykonala pro výchovu a zachování citové, estetické i jazykové kultury našeho lidu.⁷

S písňovou formou souvisí také vývoj hudby. I zde je patrný vliv cizí, především italský, který se k nám dostává zásluhou vídeňského dvora. Osobitým fenoménem v Čechách se stávají zámecké hudby a kapely. Jako zástupce tohoto proudu jmenuji alespoň jednoho z nejvýznačnějších skladatelů této doby, Pavla Josefa Vejvanovského, jenž nepodléhal mnoho cizím vlivům. V. Černý zde poukazuje na jeho domácí lidové prvky.⁸

---

⁶Kopecký, M., *Slovesnost českého baroka*, 1997 s. 18.

⁷Černý, V., *Až do předsíně nebes*, s. 295 – 296.

⁸Černý, V., *Až do předsíně nebes*, s. 302.

1.1.3.5 Třetí barokní generace

Třetí barokní generace je spíše pokračovatelská, nepřináší podle Černého nic nového, přičemž ale důsledně dodržuje, co diktovala móda před ní. Navazuje na básnickou tradici a na homiletiku. Nejzákladnějším rysem této homiletiky je rozvinutý marinismus či vysoká úroveň jazyka, která se ovšem děje spíše latinsky. Týká se bohaté dramatické tvorby učeného jezuitského prefekta P. Karla Kolčavy, S. J. (1656 – 1717).

Spíše než o literatuře se zmíním o malířství, které je zajímavé. Nejvýznamnějším malířem této doby je Petr Brandl, který jako první umělec neodchází vůbec do ciziny, aby mohl tvořit, nebo aby naplnil představy o zkušenostech, které by měl správný umělec mít. V Brandlovi se začíná objevovat to, co později nazval Goethe se Schillerem pojmem „Genie“ – tedy tvůrčí osobnost, povýšená nad cokoli z pozemského života.

Z oblasti architektury můžeme věnovat zmínku snad nejproduktivnějšímu architektu a staviteli této doby, a to Kryštofu Dienzenhoferovi, který postavil v jihozápadních Čechách většinu toho, co dnes obdivujeme.

Ve třetí barokní generaci tedy spíše převažovala produkce neliterární, umělecká, nad literární, a to jak kvalitou, tak i kvantitou. Černý se zmiňuje ve spojení se třetí generací o fenoménu senzuační básnické demagogie – ve smyslu toho, že barokní katolická literatura je pokažená a nemá žádný vkus - baroku se v podstatě vytýká to, že je barokní a že cítí, představuje si a mluví barokně.

Druhým nejpočetnějším žánrem třetí generace je již zmíněná homiletika, působí ovšem spíše v oblasti mluvené, tzn., že nositeli jsou především kněží. Konstituujícími rysy této homiletiky je rozvinutý marinismus a vysoká jazyková úroveň. Patří sem např. P. Karel Račín se sbírkou kázání *Čtyry živlové* nebo P. Bohumír Hynek Josef Bílovský, který byl nejdříve hagiografem a pak kazatelem, dále P. Daniel Nitsch s rozměrnou postilou *Berla královská*.

1.1.3.6 Čtvrtá barokní generace

Černý tuto generaci nazývá „pokračovatelkou pokračovatelů.“ Je silně zakotvena v tradicích, tendencích a žánrech pěstovaných druhou generací. Vše je velmi formální, na jezuitských kolejích se především hraje divadlo. Kvantitou převažuje pololidové a lidové drama, které má své kořeny v náboženském aspektu. Jako třetí generace i ta čtvrtá má svou převahu v produkci

neliterární. Významným rysem této generace je rostoucí počet děl, která spadají do vzniku lidové slovesnosti a její anonymnosti. To je sociální specifíkem našeho baroka. Má za cíl působit na lid především výchovně, nábožensky či múzicky.

Jak jsem již zmínila, produkce neliterární převažovala. Zmíníme alespoň Matyáše Bernarda Brauna jako nejvýznamnějšího sochaře této doby. Z malířství pak Václava Vavřince Reinerera (největší freskař českého baroka) a v architektuře pak opět Kiliána Dienzenhofera.

Z jakých důvodů vlastně literatura chudne? V. Černý to vysvětluje ekonomickými a sociálními důvody. *Kde není poptávka, není ani nabídka.* To, že autoři nepíší a čeština není využívána nezpůsobilo baroko, ale jevy již dávno předbarokní. Je tedy logické, že tam, kde se ztrácí řeč, není již více zájem o psanou produkci. Teď mluvíme ale spíše o městech, ne o venkově, kde žily stále dvě třetiny obyvatelstva a stále toto obyvatelstvo bylo české, a ne německé. Proto na venkově se velmi ujalo kazatelství, které se přizpůsobilo českému lidu a užívalo kromě latiny plně češtiny.

1.1.3.7 Baroko po baroku

Jako mluví V. Černý o baroku před barokem, píše v této souvislosti i o baroku po baroku. Není totiž tak jednoduché říci, že tím a tím rokem přestalo baroko a začaly se psát dějiny rokoka nebo osvícenství. I když v tomto případě lze mluvit i o tzv. antibaroku, protože to je program, který je inspiračně a zcela otevřeně protibarokní. Jedná se již o generaci osvíceneckou, racionalistickou ve všech oborech, ať se už jedná o filozofii, vědu nebo náboženství. V oblasti literární se zkoumá a nesměle rozvíjí opět literatura umělá a ústní lidová slovesnost.

Závěrem

České literární baroko je navzdory zakořeněným představám a omylům jednou z našich nejbohatších a nejoriginálnějších uměleckých epoch. Chronologicky se kryje zcela s pravidlem kulturní oblasti střeoevropské. Inspiraci hledá hlavně v románské oblasti, především ve španělském a francouzském románu. Je spojeno s tímto světem mnohem úžeji než renesance. Z hlediska originality jsou významné hlavně první dvě generace barokní. Ostatní jsou již pokračovateli a držiteli linie. To se týká téměř všech žánrů s výjimkou homiletiky, která dospívá k velkému rozkvětu. Vzhledem k evropskému kontextu má české literární baroko několik specifíků. Je

neobvykle jednoduší a celistvé, v tom smyslu, že téměř neobsahuje antibaroko, kromě poslední fáze. Znamená to, že žádná z osobností, které baroko reprezentovaly, se neodklonila od baroka k opozičním směrům. Dalším zvláštním rysem je to, že ve velké míře je naše baroko spíše „barokizovanou gotikou“ (to je dáno středověkou tradicí). Nejvíce je to patrné v lidovém baroku. Tak jako všechny země byly i Čechy rozštěpeny na dvě konfese, i když u nás byla protestantská linie rozdrčena hned na začátku, a tak můžeme hovořit o domácí a zahraniční produkci. Také by se našemu baroku dalo říkat jezuitské baroko, protože bylo pod silným církevním tlakem. Zahraniční produkce byla pod vlivem Komenského díla, „jeho duchovna a literárna.“ Zajímavé je na tom to, že jezuité přijali Komenského národně kulturní program a přetvořili si jej ke svým potřebám.

Co ovšem bylo největším přínosem našeho baroka, je vznik barokní lidové kultury a v jejím rámci barokní lidové slovesnosti, která se vyvíjí souběžně s literaturou umělou. Další zvláštností bylo to, že české baroko nevytvořilo žádný velký román, žádné velké drama ani epopěj typu Calderónova *Život je jen sen*. Sociální postavení českých autorů bylo velmi liberální: kněz, měšťan nebo úředník.

Dějinná nutnost sociálně-politického vývoje v Evropě způsobila, že průběh našeho baroka byl provázen narůstáním a značnými vítězstvími tendencí státně centralistických a monarchicko-absolutistických. Tyto tendence jsou celoevropské a svůj původ mají už ve středověku. Co to znamená? Vláda z našich zemí byla přestěhována do jiné země a provázelo ji nebezpečí germanizace. To se týká především vládnoucích vrstev a měšťanstva, které se teprve rozvíjelo a mělo jen malou moc, takže naše kultura, i když jejími nositeli byli jezuité, ale čeští, se mohla vyvíjet i vytvářet dobré předpoklady pro budoucí národní obrození.

Germanizace musela nastat, aby stát dobře fungoval, proto se jediným úředním jazykem stala němčina. Josefské reformy se zasloužily o stoupající sebevědomí sedláků, kteří své potomky posílali na německá studia. Ti sice mluvili německy jako rodnou řečí, ale ve své podstatě byli odchováni ústní lidovou slovesností českou. To znamená, že byli česky smýšlející. Je to první velká generace, která vytvořila novou historiografii a jazykovědu, byť německy nebo latinsky, ale je to něco, na co mohou být pyšní všichni.⁹

---

⁹Černý, V., *Až do předsíně nebes*, s.348 – 354.

1. 2 BAROKO SLOVESNÉ A JEHO AUTOŘI

V předchozí kapitole jsem se snažila věnovat samotnému baroku jako směru, který určoval styl života v 16.-17. století s přesahem do 18. století. V této části se chci zabývat autory, kteří tvořili v duchu gotizujícího baroka, psali písně, hagiografiku, legendy apod., vysvětlím, které žánry byly nejvíce v oblibě a proč. Také v této kapitole přiblížím autora mnou zkoumaného textu. Vysvětlím, co vlastně pojem hagiografie znamená, neboť to byl jeden z nejoblíbenějších žánrů.

1.2.1 Hagiografie a další oblíbené žánry

Název hagiografie pochází z řeckého *hagios* - svatý, *grafein* - psát, tedy psát životopisy světců a mučedníků. Je to literární žánr, který plnil účely liturgické a literární a byl těžištěm středověké umělecké prózy. Hagiografie se vyvinula z mučednických akt (martyrií), tj. soudních protokolů z procesů s křesťany pronásledovanými v římské říši, a z legend o životě svatých, zejména mnichů. Jako literární žánr se formovala ve 3.-6. století, na jejím počátku stojí *Život sv. Antonína* od Athanasia. Oplývala nejrůznějšími typy hrdinů (poustevníci, putující mniši, vojenští světci), společným znakem byla naprostá nekritičnost, přejímání společných motivů, záliba v líčení zápasů. Nejdůležitější byl zápas hrdiny s pokušeními světa ďábla, z něhož hrdina vyjde jako vítěz, vzor hodný následování. V 9.-10. století pronikl do hagiografie historický aspekt, zejména v životopisech patriarchů, jež obsahovaly líčení dobových církevně politických sporů. Od 13. století patřily k pramenům hagiografie papežské kanonizační buly. Pro liturgické potřeby byly od středověku sestavovány sbírky hagiografické literatury, tzv. *acta sanctorum* (skutky čili životy svatých, též zvané *calendaria*, *passionalia*, *martyrologia*, *menologia*), seznamy svatých s přiloženými životopisy. V oblasti latinské hagiografie byla nejužívanější sbírkou *Legenda aurea*. Od 16. století vycházely sbírky životopisů světců usilující o historickou kritičnost. Nejvýznamnější byla *Acta sanctorum*, vydávaná od roku 1643 do 19. století (Seznam Encyklopedie - hagiografie).¹⁰

Podle nového akademického slovníku cizích slov je pojem hagiografie vysvětlen jako *náboženské, literární životopisy světců a mučedníků, literární žánr, který plnil účely liturgické i literární, byl těžištěm středověké umělecké prózy*.¹¹

¹⁰ www.encyklopedie.seznam.cz/heslo/46446-hagiografie, nalezeno dne 12.8.2007 v 14:11

¹¹ Nový akademický slovník cizích slov A-Ž, Kraus Jiří a kol., Academia, Praha, 2005, písmeno H

Baroko je dobrou druhého rozkvětu legendistiky – hagiografie. Tuto tradici oživil ve své poezii Šimon Lomnický z Budče. Pobělohorská legendistika je rovněž zčásti veršovaná, např. Bedřich Bridel napsal směsici prózy a veršů *Život sv. Ivana* (1657), Bílo v s k ý legendu *Církevní cherubín* – viz níže. Velké soubory legend z té doby jsou však prozaické. Časově první z nich je *Vita Sanctorum, to jest Životové, skutkové, utrpení a smrt Pána Krista, blahoslavené Panny Marie a nejobzvláštnějších svatých* (1625). Je to volné zpracování sbírky, kterou sestavil německý kazatel Valentin Leuchtius. Uvádí tak k nám celou řadu svatých, kteří byli do té doby téměř nebo lépe řečeno neznámí.

Barokní legendy se stejně jako modlicí knížky vydávaly a četly ještě dlouho v 19. století. Takovou knížkou byl český překlad *Velikého života Ježíše Krista* (1698), který bývá označován jako náš barokní román. Hagiografie se stala hlavním zdrojem a východiskem pro barokní dějepisectví, které pěstoval jezuitský řád. Jezuité vydali obrovitý soubor životopisů svatých *Acta Sanctorum* – začal vycházet roku 1643 v Antverpách pod vedením belgického jezuita Jeana Bollandy.¹²

Dalším oblíbeným žánrem byla hymnografie. Její doménou se staly kancionály. K nejvýznamnějším zástupcům patří např. Jan Rozenplut (*Kancionál* – 1601), Adam Michna z Otradovic žijící v letech 1600 – 1676 s kancionály *Česká mariánská muzika* (1647) a *Svatoroční muzika* (1661), Jiř Hlohovský či Matěj Václav Šteyer se svým *Kancionálem českým*.¹³

S tím souvisí i další oblíbený žánr homiletika – kázání neboli řečnictví. K tomu ale viz níže.

1.2.2 Milostná barokní mystika a prostředky barokní básně

Co je vlastně míněno milostnou mystikou barokní? Podle V. Černého¹⁴ se nám zdá veškerá mystika v podstatě návratem ke zdrojům dynamiky náboženské. *Neboť prvotně si člověk nedovedl vysvětlit různé jevy přírodní, které, nám lidem moderní doby, zdají se být banální, a tak si vše vysvětloval za pomoci božských vlivů.* Toto převzala církev, řekla bych, jako určitý zdroj nástroje zastrašování, protože co je mystické, je tajemné, neznámé. A mystika jako taková, znamená hluboký prožitek náboženský. Prožitek rovná se smysl. Ke smyslu se člověku vybavují vášně. Ale co

¹² Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Lidové noviny, Praha 1998.

¹³ Kopecký, M., *Slovesnost českého baroka*. FF MU, Brno 1997, s. 35.

¹⁴ Černý, V., *O básnickém baroku*. Orbis, Praha 1937.

požadují náboženští myslitelé tohoto věku? Odříkání se, pokořování vášní a smyslů. Jediným smyslem života je přiblížit se Bohu jakýmkoli způsobem – askezí, trestem, ponižováním. Odměnou je stav, který se popisuje jako vytržení, uchvácení a splynutí s božskou podstatou. Dalším faktorem hrajícím roli je vina, hřích. Smyslem baroka je znovunabytí nevinnosti. Baroko se nikdy nepřestalo cítit vinným. Pocit hříšnosti v něm prostě splývá s pocitem a vědomím lidskosti, nikdy je neopustil a vytváří jeho význačnou dusnou atmosféru.

Jaké jsou okolnosti vzniku baroka? Je vznik dán historií? O tom jsem psala již v minulé kapitole, ale ještě to trochu upřesním. Nebo jsou to snad kulturně-dějinné podmínky? Je to obojí dohromady. Za prvé: zámořské objevy a jejich následky (r. 1487 Diaz obeplouvá mys Dobré naděje, r. 1498 Vasco de Gama se dostává touž cestou až do Indie a roku 1492 je objevena Amerika). Rozkvétá obchod, státy se stávají ekonomicky a sociálně silnějšími. Renesanční zvědavost se projevuje zájmem o neslýchané objevy, lidé jsou překvapeni z netušené rozmanitosti barevných národů, jejich kultur. Za druhé: Humanismus a moderní věda – humanisté přinesli nové hledání pravdy, nové zásady svobodného zkoumání. Jedním slovem vše je nové a převratné. Lidé začínají zkoumat člověka samotného, systém fungování Země ve Vesmíru. A právě studium přírody a člověka zacílené jen na pozorování, nahrazuje všude víru ve staré autority.

A co náboženská reforma? Zanechala nějaké následky? Souvisí to již s výše psaným. Lidé začínají přemýšlet jinak, řekla bych komplexněji. Václav Černý píše, že náboženská reforma přichází do Evropy s Martinem Lutherem, Calvinem a Zwinglem. Přitom všichni zmínění nevycházejí z ničeho nového, a proto si dovoluji na tomto místě poukázat na našeho Jana Husa a jeho kázání proti odpustkům a následné husitství. Jen odmítají některá dogmata, kterých se dopouští církve a soustřeďují se pouze na Písmo svaté jako jediný zdroj poznání světa. Ale církve nedopustí, aby vznikaly jakékoli odchylky.

Kde se najednou ale bere ten návrat k Bohu, k jistotám? Nastínila jsem vývoj renesančního člověka, který se zajímá o objevy, studium, ale ještě není úplně připraven na to, aby převzal zodpovědnost, kterou do té doby za něj vlastně měla nějaká instituce – tou institucí je církev. Strach převzít zodpovědnost, krize z pocitu jistoty způsobila návrat k tradicím a mystice. I my lidé 21. století pocítujeme ztrátu jistot a to, co nás nejvíce zajímá a zároveň nejvíce děsí, ale i přitahuje, je nejistota toho, že nevíme, co bude po smrti. Byť už mnozí nejsme věřící, stejně zvědavě

diskutujeme o tom, zda po smrti přijde ráj či peklo. Lidé ve středověku a v počínajícím novověku to měli rozhodně jednodušší. Církev je vedla k tomu, aby se chovali zbožně, že budou odměněni po smrti. Zároveň ale neexistovala nějaká nová jistota, k níž by se mohli tehdejší lidé upnout, takže příchod baroka a jeho duchovna byl jen logickým následkem a obrannou reakcí na stále složitější vývoj dějin. Například Komenského poutník v *Labyrintu světa a ráji srdce* je typickým symbolem baroka, vyslovuje totiž životní pocity lidí, kterým je svět bludištěm, kde se setkávají se lží a přetvářkou. Klid a mír poutník (i Komenský) nachází „v ráji srdce“ a v „hlubině bezpečnosti.“ Východisko hledá v útěku k Bohu a v útěše z náboženského prožitku.

Baroko má jinou formu úsilí o poznání, než měla renesance. Renesance chtěla pravdu uchopit kritickým rozumem, kdežto v baroku byla pravda člověku zjednodušeně řečeno „jen“ zjevena a jde pouze o to, jak na ni bude barokně myslící člověk reagovat, jak ho zaujme a jak ji bude prožívat. V baroku se poznávaná skutečnost mění ve znaky, symboly, které mají vyjádřit nevyslovitelné a tajemné, a to je to, co dělá baroko barokem.¹⁵ A právě toto všechno ovlivňuje jazykové prostředky barokní. Barokní literatura *se skládá z opaků a ladí z neladů ... barokní tvar tíhne k nebesům a zároveň je pateticky a paradoxně strháván opačnou mocností k zemi. Odtud vlnění barokní formy, jež neví co chce, kolísavost ovzduší složené z kontradikcí a antitez*¹⁶.

Jakými výrazovými prostředky a prvky se projevuje barokní řeč básnická? Všeobecně by se dalo říci, že nevynalezlo nic nového, jsou to věčné prostředky každé poesie, kterými je řeč aktualizována. Výrazové tvůrčí úsilí barokní se projevuje čtyřmi směry: kulturou slovníku (tedy lexikem), kulturou syntaxe, myšlenky a stylu v užším slova smyslu. Co se týče kultury slovníku nenachází baroko nic nového – pracuje hlavně s *neologismy*, především s *latinismy* (těmi oplývá hlavně baroko španělské) - a tzv. *lexikálními poetismy* (ty zdědilo baroko z poesie starší – především z „petrarkismu“). Kultura básnické syntaxe souvisí v baroku se snahou a sklonem přiblížit se latině a rozlišit mluvu básnickou od řeči lidové. Barokní syntax je okrasná, členitá, někdy až nesrozumitelná, vážná a velkolepá, velkořečná, vyznačuje se réterskou pompou. Kultura myšlenky se v barokní poezii projevuje jednak uvedením silného prvku filosofického a erudičního.

¹⁵ Balajka, B., a kol., *Přehledné dějiny literatury*. SPN, Praha 1967.

¹⁶ Černý, V., *O básnickém baroku*, s. 110.

Projevuje se např. narážkami, metaforami,¹⁷ personifikacemi, hyperbolami (ty stojí blízko duchu baroka díky své vypjatosti) či perifrázemi prvků mytologických. Dalším prvkem barokní poezie je antiteze, která ztělesňuje baroko svými protiklady a přemáháním antitez: nebytí – bytí, zlo – dobro, nenávist – láska.¹⁸

1.2.3 Nejvýznamnější zástupci českého literárního baroka

O některých jsem se již zmiňovala a o některých bych se ráda rozepsala trochu více. Jedním z nich je Bedřich Bridel (1619 – 1680). Bedřich Bridel vstoupil v osmnácti letech do řádu jezuitského a po skončení studií stal se profesorem rétoriky. Řídil také akademickou knihtiskárnu v Klementinu. Z jeho literární činnosti Vašica vzpomíná nejprve překlady a pak díla jeho vlastní. Pro úplnost připomeneme jeho překlad z jezuity Mikuláše Causina *Dies Christianus: Den křesťanský neb způsob pobožného živobyті*. Pro moji práci je zajímavý překlad z němčiny a to hagiografický spis o svatém Václavu: *Studně zdravo-hojitedlná sv. Václava, knížete mučedlníka, a dědice českého*. Z jeho vlastních spisů je důležitá jeho prvotina, latinské *Vita sancti Ivani, primi in regno Boëmiæ eremitæ* a rok poté český *Život svatého Ivana, prvního v Čechách poustevníka a vyznavače z historií sebraný, a vysoce velebně dustojnému Pánu, Panu Mathoušovi Ferdinandovi z Bilenberku, klášterův svatého Jana v skále a svatého Mikuláše v Starém Městě pražském, opatu připsaný*. Líčí se tu podle Hájkovy kroniky osudy domnělého chorvatského prince Ivana, který tajně prchnuv z domova, trůn zaměnil za lesní poustevnu v Čechách. Dalším dílem je notovaná sbírka vánočních písní a koled s názvem *Jesličky: Staré nové písničky vnově narozenému Králi Kristu Ježíši betlemskému za dar nového léta připsané*. Většina těchto písniček je převzata ze starších sbírek. Následujícím dílem a asi snad u veřejnosti nejznámějším je báseň *Co Bůh? Člověk?* Obsahem je jejím je poměr člověka k Bohu, jakási poetická variace myšlenek z exercicií sv. Ignáce z Loyoly. Obnovení legendy svatoprokopské podal Bridel prózou v knížce *Jiskra slávy svato-prokopské v veliké pustině zřícenin kláštera sázavského přes dvě stě let skrytá*. Po jeho smrti vychází ještě snad nejrozměrnější jeho básnické dílo *Křesťanské učení veršemi vyložené*. Posledním spisem Bridelovým je *Duše v očištění skrze Josefa v žaláři postaveného, Daniele do jámy lvové uvrženého, Absolona pod Sionem vězícího, a po spatření otcovské tváře*

¹⁷ Černý, V., *O básnickém baroku*, s. 127.

¹⁸ Černý, V., *O básnickém baroku*, kapitola *Barokní výraz*, s. 109 – 112.

*toužícího, vyobrazené, a všem věrným křesťanům představené, aby bídou jejich srdečně pohnuti, jim z vězení toho pomáhali. Od ctihodného kněze Frydrycha Brydelia z Tovařystva Ježíšova. Hájí tu učení o očistci proti kacírům.*¹⁹

Dalším významným autorem je Felix Kadlinský (1613 – 1675) a to svým dokonalým přebásněním básně *Trutznachtigall* od německého jezuita Friedricha Spee do češtiny jako *Zdoroslaviček* a to v roce 1661. Kadlinský patří mezi talentované lyriky. Je formální virtuos, něžný, roztoužený, nyní milostný a zpěvný melodik ražení vskutku michnovského, ač bez Michnovy originality a hloubky.²⁰ Oba, jak Bridel, tak Kadlinský patří do druhé barokní generace a to již výše.

Ráda bych připomněla nejen ty, kteří tvořili, ale i ty, kteří jim tvořili zázemí. Psali gramatiky, sice latinské, ale o české řeči. Byli to paradoxně jezuité, kteří se o naši řeč v tomto věku zasloužili. K těmto jezuitským pracím mluvnickým patří *Grammatica Boëmica in V libros divisa* od Jana Drachovského, dále od M. V. Šteyera *Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti, neb tisknouti*“ (tzv. *Žáček*). Formou dialogu mezi učitelem a žákem se vytyčují pravidla psaní a tištění češtiny, odvozená především z jazyka *Kralické bible*. Hymnografickou a homiletickou činnost Šteyerovu učinilo významnou několikeré vydání jeho děl *Kancionál český* a *Postila katolická*.²¹ Mezi další autory českých mluvnic bývá počítán též Václav Jandyt, sestavitel a vydavatel díla *Grammatica linguae Boëmicae*. Byla vydána od roku 1704 ještě šestkrát. Tato mluvnice byla mimo jiné také obranou českého jazyka. Z Jandytovy gramatiky převzal většinu myšlenek i B. Balbín do své známé obrany. Jezuité ve svých gramatikách navazovali na zásluhy českých bratrů v této oblasti. Šteyer se výslovně hlásí k odkazu *Bible kralické*, jakožto k jedinému vzoru pro svou gramatiku. Mezi jazykozpytce patřil i Václav Jan Rosa, žijící v letech 1620 – 1689. Napsal latinskou mluvnici *Čechořečnost seu Grammatica linguae Bohemicae* (1672). Je rozdělena tradičně na čtyři části, obsahuje ortografii, etymologii (tj. kmenosloví a tvarosloví), syntax a prozódii. Rosa se pokoušel i o básnické dílo, napsal světskou skladbu milostnou – *Discursus lypirona, to jest smutného kavalíra de amore aneb o lásce* (1651).²² Tito lidé byli v každodenním styku s mluvenou řečí, museli o ní přemýšlet, aby se vůbec nějaké poselství dostalo k běžným lidem. Mezi jezuitu vynikal i pražský rodák

¹⁹ Vašica, J., *České literární baroko*, s. 25-52.

²⁰ Černý, V., *Až do předsíně nebes*, s. 297.

²¹ Kopecký, M., *Slovesnost českého baroka*, s. 23.

²² Kopecký, M., *Slovesnost českého baroka*, s. 20.

Daniel Nitsch žijící v letech 1651 – 1709, od něhož se dochovala rozsáhlá sbírka kázání *Berla královská Jezu Krista*, vydaná posmrtně v roce 1709.

Asi k nejvýznamnějším autorům patří Bohuslav Balbín, který se narodil do rodiny nižšího šlechtice v Hradci Králové. Jako mladý se dostal k jezuitům a po letech se stal učitelem, misionářem, kazatelem a historikem. Jeho význam tkví především v historiografické práci. Co se týče hagiografie jsou to tři mariánské hagiografické spisy, jejichž rozšíření o tematiku staroboleslavskou dovršilo převahu zřetele historiografického nad hagiografickým. Bohuslav Balbín vydal celkem přes třicet spisů. Vyjmenovat všechny by nemělo smysl. K nejvýznamnější patří *Obrana* plným názvem *Dissertatio apologetica pro lingua slavonica praepusque bohemica (Obrana jazyka slovanského, zvláště pak českého)* či *Učené Čechy – Bohema Docta*. Zcela průkopnickou povahu měla 7. kapitola *Verisimilií* s příklady emblémů a symbolů, zčásti originální, zčásti vyexcerpované z literatury. Průkopnické je na tom to, že v době, kdy plagiátorství bylo na běžném pořádku, uváděl prameny literatury, odkud čerpal a zároveň varoval své žáky před plagiátorstvím.²³

Dalším autorem je Fabián Veselý a jeho kazatelské dílo *Kázání na svátky přes celý rok, jakož i chválořeči na některé obzvláštní slavnosti Svatých božích*.²⁴

V roce 1932 vyšla staroříšským *Dobrému dílu* tři kázání Bohumíra Hynka Bilovského, oblíbeného a nadaného kazatele, znajícího dobře lidový jazyk. Zpočátku byl spíše hagiografem, postupně se stával díky svým schopnostem vynikajícím kazatelem.²⁵

Věnoval se především Janu Sarkanderovi a jeho mučednictví. Česky sepsal skladbu s názvem *Církevní Cherubín, anebo slavný, a stálý v ohni, a mukách víry a svaté zpovědi zástupce: Jan Sarkander (1703)*. Svým barvitě vzníceným líčením Sarkanderových muk je skladba spíše jakýmsi lyrickým dramatem než epickou legendou. Latinsky napsal *Stella nova ... seu Joannes Sarcander (1703)* a *Zodiacus Sarcandri de Skoczova (1712)*.²⁶

Jak jsem již zmiňovala výše, pro tyto autory byla samozřejmá znalost češtiny, ale přirozeně i latiny. Že úroveň obou zmiňovaných jazyků byla na výši, o tom

---

²³ Kopecký, M., *Slovesnost českého baroka*, s. 20.

²⁴ Vašica, J., *České literární baroko*, s.177 – 199.

²⁵ Slavičková, L., *Srovnání dvou kázání z doby pozdního baroka*. Diplomová práce, PF JU v Českých Budějovicích, České Budějovice 2007, s. 20.

²⁶ Vašica, J., *České literární baroko*, s. 189 – 198.

nemůže být pochyb. Je to dáno tvrdou formální školou (u latiny) a každodenním stykem s jazykem (u češtiny).

Nejvýznamnější autory barokního věku jsem právě vyjmenovala. Následující kapitolu bych ráda věnovala autorovi mnou zkoumaného textu.

1.2.4. Kdo je Jeroným Zikmund Fiala Budínský?²⁷

Kdo je autorem spisu *Dvanáctero řádů rytířů božích ve dvanácti stavech*?

Dvanáctero rytířů božích sepsal údajně Jeroným Zikmund Fiala Budínský. První zvláštností, která zarazí pozorné čtenáře, je to, že někde se objevuje jméno Jiří a někde jméno Jeroným. *Dvanáctero řádů rytířů* bylo sepsáno L.P. 1630, vytisknuto Pavlem Sessiem, nakladatelem byl Přibík Jeníšek z Újezda, spis byl dedikován taktéž Přibíkovi Jeníškovi z Újezda. Spis je v Knihopisu zapsán pod číslem K02461, a to v Praze dvakrát – jednou v Národní knihovně a podruhé ve Strahovském klášteře, dále v Jindřichově Hradci (uložený pod číslem 849, neúplný, tento jsme měly k dispozici), v Roudnici nad Labem, v Teplé v klášteře premonstrátů a konečně v Českých Budějovicích, v pobočce Státní vědecké knihovny ve Zlaté Koruně. Na rubu titulní strany je uvedeno věnování Přibíkovi Jeníškovi z Újezda, datace *před Božím Na nebe Vstoupením* a lokace v Praze. Autor sám se tituluje jako Jeroným Zikmund Fiala Budínský, Jeho Svatosti Papežské alumnus. Zdá se, že Fiala Budínský téměř nic jiného než *Dvanáctero řádů božích* nenapsal, a tak vyvstává otázka, vyslovená Janem Linkou v *Listech filologických*, zda není autorem tohoto díla někdo jiný, kdo publikoval daleko více, ale ze skromnosti či z jiných důvodů publikoval pod pseudonymem. Jan Linka se domnívá, že autorem více jak deseti spisů včetně mnou právě zkoumaného textu je jeden z nejproduktivnějších autorů 17. století – Jiří Ferus Plachý.

Co víme o tomto autorovi? Byl to český spisovatel, překladatel, příslušník jezuitského řádu – to by vysvětlovalo, proč na titulní stránce hagiografického textu *Dvanáctera řádů ...* se autor jmenuje jako *Jeho Svatosti Papežské Alumnus* – alumnus, z lat. žák.

Mezi jeho díla patří např. *Životy sv. patronů českých* a jeho nejvýznamnějším dílem byla *Mappa katolická aneb Obrácení národův celého světa* (1630). Povšimněme si i

---

²⁷ Linka, J., *Jiří Ferus-Plachý SJ a jeho okruh, aneb Dílo nejzáhadnějšího českého autora 17. století*. In: *Listy filologické 1-2*, Filozofický ústav AV ČR, Kabinet pro klasická studia, Praha, 2005, s. 145-180.

stejného roku vydání *Mappy katolické*. Jiří Plachý Ferus pocházel z Horšovského Týna, jako mladý muž byl přímým svědkem bělohorských událostí i aktérem lecčeho, co u nás po nich následovalo. Zemřel v jezuitské koleji v Březnici. Psal i německy a latinsky, z latiny také překládal.²⁸ Ke zvláštnostem tohoto autora rozhodně patří fakt, že nikdy nepodepsal žádnou knihu svým jménem, a přitom je mu jich připisována úctyhodná řada a u mnohých titulů od 20. do konce 40. let 17. století by se nabízelo hledat stopy jeho spoluúčasti. Skrýval se za svými pseudonymy tak úspěšně, že některé z nich pronikly jako jména samostatných autorů do literárních soupisů a dějin. Jeho biografii sestavila až v 70. letech 20. století Anna Fechtnerová. J. Linka se zmiňuje o soupisech provedených Annou Fechtnerovou daných do digitální podoby na www.clavmon.cz. Podle tohoto soupisu se Linka řídí a dokumentuje různými podklady, proč a za jakých okolností by mohl Plachý být autorem těchto spisů. Zajímavé například je to, že na překladu *Slávy svatého Ignáce* od autora Lencyzkeho, je uvedena dedikace Příbíkovi Jeníškovi z Újezda. Tedy témuž člověku jako v našem textu. Dalším spisem, který je připisován podle Sommervogela Plachému, je *Sprostnost katolická* od našeho autora J.Z. Fialy Budínského. Sommervogel považoval J.Z. Fialu Budínského nesporně za pseudonym Jiřího Plachého Fera. Zde je opět dedikace Příbíkovi Jeníškovi z Újezda s podpisem Jeroným Zikmund Fiala Budínský, Jeho Svatosti papežské alumnus. Jak píše Linka, pod dedikacemi bývají podepsáni různí faráři, děkani a jiné postavy spojené institucionálně s katolickou církví. Nápadný výskyt jmen osob, které se právě pod dedikacemi i pod jmenováním uvádějí, není určitě náhodný, zvláště když ještě vezmeme časovou shodu i tematickou shodu, která vznikne výpisem. Vzhledem k tomu, že Plachý řídil klementinskou tiskárnu, musela převážná část produkce tiskárny jistě projít jeho rukama. Jan Linka upozorňuje na další tisky z rozmezí let 1610-1651 v Knihopise vedených jako: 258, 1059, 1661, 1684, 1672 a další. V Knihopise jsem se dívala na všechny Linkou uvedené tisky a opravdu by stálo za to, kdyby mohly být prozkoumány. O Zikmundu Fialovi se zmiňuje i Vašica v knize *České literární baroko*, kde připomíná odlišnou verzi legendy o Ivanovi, kterou sepsal právě J. Z. Fiala Budínský ve *Dvanáctery rytířů božích*.

---

²⁸Janečková, M., *K jazyku naukové prózy z počátků českého baroka*. In: *K jazyku a stylu českých barokních textů II*, katedra bohemistiky Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2000, s. 86 – 142.

Shrnutí

Budu se opakovat, když řeknu, že baroko je velmi barvité období, které ovlivnilo na dlouhou dobu jak historii tak literaturu. Některé myšlenky vyslovené v tomto období jsou platné dodneška. Zrovna tak je tomu i ve formě, která se používala ještě až do 19. století (mám na mysli čtení v kalendářích či některé formulace Máchovy). Je škoda, že se na literaturu baroka stále nahlíží jako na něco podřadného. Neubráníla jsem se dojmu, že se hledisko historické prolíná s literárním a naopak. Ani tomu nelze zabránit.

II. ONOMASTIKA

A. Vlastní jména (nomina propria)

Vlastními jmény se zabývá onomastika, nauka o vlastních jménech. Přesně definovat pojem vlastního jména je velmi obtížné. Mezi jmény vlastními (nomina propria) a obecnými (nomina appellativa) leží totiž široký přechodný pás a mnohá jména oscilují mezi oběma skupinami. Tím si vysvětlíme rozdíly ve psaní velkých písmen u různých národů (ruština, maďarština atd. píší jména národů s malým písmem) i stále potíže se psaním velkých písmen. Obecné jméno spojuje jedince stejné nebo si podobné, vlastní jméno tyto jedince rozlišuje; vlastní jméno „denotuje, aniž konotuje“ (označuje, ale neznamená).

Hlavními oddíly onomastiky je **antroponomastika** – nauka o vlastních jménech lidských a **toponomastika** – nauka o vlastních jménech zeměpisných (geografických).²⁹

Onomastika jako vědecký obor a její postavení v systému společenských věd jsou dány:

- a) předmětem výzkumu, tj. vlastními jmény (onymy, proprii) jako prvků (jevů) jazyka;
- b) povahou a podstatou systému jazykových i mimojazykových kategorií, které jsou nezbytně nutné ke vzniku vlastních jmen a jejich fungování ve společenské komunikaci (patří sem povahou a podstatou systému jazykových i mimojazykových kategorií, které jsou nezbytně nutné ke vzniku vlastních jmen a jejich fungování ve společenské komunikaci);
- c) teoretickými východisky a speciálními pracovními metodami (tj. obecnou onomastickou teorií a metodologií).

Předmětem onomastického výzkumu jsou vlastní jména (onyma, propria). Jsou to jazykové (lexikální) jednotky, které v protikladu k apelativům (jménům obecným) na nepojmové bázi pojmenovávají komunikativně individualizované objekty.

1. Dělení onomastiky podle Rudolfa Šrámka

1.1 Podle druhové povahy onymických objektů se vytvářejí tři velké plány (prostory):

---

²⁹ Šmilauer, V., *Úvod do toponomastiky*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1966, s. 7-8.

1.1.1 *toponymický*, zahrnující všechny třídy toponym, tj. jména onymických objektů na povrchu země (a geomorfologických útvarů pod ním), a kosmonym, tj. jména nebeských tělese a útvarů na nich. Geonymické objekty jsou postižitelné kartograficky, neboť se vyjadřují na mapových dílech

1.1.2 *bionymický*, zahrnující antroponyma, pseudoantroponyma a zoonyma, tj. jména živých (nebo jakoby živých) onomických objektů – bytostí

1.1.3 *chrématonymický*, zahrnující vlastní jména pro objekty, jevy a vztahy vzniklé lidskou činností (společenskou, kulturní, ekonomickou, politickou apod.).

2. Jiná kritéria třídění vlastních jmen

Jiné klasifikační systémy vlastních jmen preferují vždy pouze jen jednu jejich stránku, a proto se nemohou stát principem k postižení základní, kategoriální diferenciaci propriální sféry jazyka vnitřního členění onomastiky. Taková kritéria se obvykle nedotýkají ontologické podstaty vlastních jmen a operují s povrchovými vlastnostmi jejich jazykové výstavby, tj. nutně procházejí napříč všemi třídami vlastních jmen.

Jevy z roviny faktů komunikační povahy, které mají trojí povahu

2.1 Prostřednictvím norem sociálního, kulturního, ekonomického a politického chování dané společnosti se určuje rozsah a systém onymických objektů (např. kolektivizace a nynější privatizace zemědělské půdy přinesly značné zásahy do soustavy pomístních jmen, uliční názvy se tvoří jen tehdy, vyžaduje-li to jednoznačnosti komunikace, a to jen v určitém druhu sídel.

2.2 Prostřednictvím dané pojmenovací normy s výrazným přihlédnutím k faktorům jiným, např. estetickým.

2.3 Propria se začleňují do komunikátů a prostřednictvím normy daného jazykového kódu se účastní realizace jeho mluvnických a syntaktických zákonitostí, jsou nutné pro vznik a existenci propriální sféry jazyka. Vytvářejí celek, který jako tříslůžkový musí být v každém vlastní jméně přítomen – jinak by daná lexikální jednotka nemohla plnit funkci propria. Rozdíly v pojetí tohoto tříslůžkového celku, popř. jeho komponentů závisejí na tom, myslíme-li moment vzniku vlastního jména, nebo moment jeho užívání v komunikaci.

V momentu vzniku jména, kdy pojmenovatel je zároveň tvůrcem jména, má onen celek noeticko-gnozeologickou povahu: pojmenovatel ví, co proč a jak propriálně pojmenovává, je mu znám onymický objekt, záměrně volí pojmenovací motiv i jeho jazykové zpracování. Toto ovlivňuje módnost či vhodnost. Např. při pojmenování nově narozeného dítěte je obvyklé, že se nové rodné (křestní) jméno netvoří, nýbrž vybírá z existujícího repertoáru. Tvůrčí pojmenovací akt je soustředěn na volbu, a proto získávají prestižní hodnotu jevy, které kvalifikují akt výběru, nikoli tvoření jména: jméno bylo vybráno „dobře“, „vhodně“, „podle poslední módy“, „záměrně“ či „záměrně s národním aspektem“. Za zmínku ještě stojí fakt, že orientací na tyto a podobné problémy vznikají nové subdisciplíny onomastiky – v tomto případě socioonomastiky a psychoonomastiky.

V momentu užívání jmen je z onoho tříložkového celku oslabeno všechno to, co odkazuje na moment vzniku jména. Tvůrce jména se změnil na uživatele, který objekt může tímto – a pouze tímto – propriem identifikovat, lokalizovat a od jiných objektů diferencovat. Proprium vstupuje do referenčně specifických, totiž singulativních vztahů, v nichž v poměru denotát – designát hlavní roli přejímá nově vzniklý a společensky ustálený propriální obsah. Např. *Most* již neznamená „most- Brücke“, ale *Most* jako město v severních Čechách. Dojde k rozpojení etymologického a propriálního významu. Proto mohou fungovat bez obtíží jména, která jsou z hlediska apelativního neprůhledná např. *Dyje*, *Labe* či příjmení typu *Říha*, *Kliment* (i když příjmení *Kliment* pochází z křestního jména).³⁰

3. Výčet typů a rozdělení vlastních jmen podle Pravidel českého pravopisu³¹

Protože je důležité, abychom vůbec věděli, jak se dělí vlastní jména, dodávám pro úplnost jejich výčet.

3.1 Jména živých bytostí nebo bytostí tak pojatých (a přídavná jména přivlastňovací utvořená od nich příponami *-ův*, *-ova*, *-ovo*, *-in*, *-ina*, *-ino*) označují:

3.1.1 osoby

3.1.1.1 jako jednotlivce; tj. jména rodná (křestní), příjmení, přídomky a přezdívky (*Jan*, *Libuše (Libušin)*, *Petr Veliký*, *Věčný žid*, náčelník *Orlí péro*), ustálená označení

³⁰ Šrámek, R., *Úvod do obecné onomastiky*. MU, Brno 1999, s. 11 – 21.

³¹ Na Pravidla českého pravopisu odkazuje i Šmilauer a Svoboda.

neznámých autorů zejména středověkých literárních a výtvarných děl (*Anonym perský, Mnich sázavský*);

3.1.1.2 jako příslušníky rodů, rodin a skupin osob téhož jména (*Přemyslovec, Habsburkové, Novákové* – nositelé jména *Novák*)

3.1.1.3 jako příslušníky národů a kmenů (*Čech, Lužický Srb, Poloněmec, Cikán, Žid* – v etnickém smyslu, *Chod* atd.)

3.1.1.4 jako obyvatele místa nazývaného vlastním jménem (*Evropan, Severan, Pražan, Staroměstští, Marťan*)

3.1.2 **postavy náboženské, mytologické a alegorické**, zosobnění přírodních jevů, lidských vlastností (*Pán Bůh, Syn boží, Rozum a Štěstí*)

3.1.3 **zvířata** (*Rek, kačer Donald, Bystrouščiny námluvy*).

3.2 **Jména hvězdářská a zeměpisná**; označují:

3.2.1 nebeská tělesa, souhvězdí a jejich části (*Jupiter, Mléčná dráha*); světadíly, země, krajiny apod. (*Evropa, Česká Republika, Český ráj*);

3.2.2 útvary členitosti zemského povrchu, tj. ostrovy, poloostrovy, horstva, hory, roviny, nížiny apod. (*Štvanice, Balkánský poloostrov, Šumava, Roklan, Třeboňská pánev* atd.);

3.2.3 vodstva, tj. moře, jezera, řeky apod. (*Atlantik, Máchovo jezero, Vltava*);

3.2.4 obce, městské čtvrti a oblasti, sídliště (*Praha, Smíchov, Slezské předměstí*), historické názvy (*Židovské Město*)

3.2.5 ulice, náměstí, nábřeží, sady, pozemky a jiná podobná prostranství (*Vodičkova ulice, nábřeží Kapitána Jaroše, Posázavská stezka*), jména pomístní (*Na Chrastech*);

3.2.6 stanice zastávky prostředků veřejné dopravy (*Praha-Smíchov, Roberta Bosche*);

3.2.7 stavby a jejich význačné části (*Loreta, Vladislavský sál*);

3.2.9 význačné jedinečné přírodní jevy (*Semtínská lípa* – památný strom, *Boubínský prales, Křížový pramen*);

3.3 **Oficiální jména** významnějších institucí, organizací, jejich stálých orgánů, samostatných orgánů, samostatných provozoven

3.3.1 mezinárodní organizace (*Organizace spojených národů*);

3.3.2 státy a správní oblasti (*Česká republika*);

- 3.3.3 současné zastupitelské sbory a orgány států, oblastí, měst apod. (*Poslanecká sněmovna*);
- 3.3.4 společenské organizace a vyšší složky jejich organizační struktury (*Občanská demokratická strana*);
- 3.3.5 vědecké vzdělávací, kulturní a tělovýchovné instituce (*Akademie věd České republiky, Divadlo J.K. Tyla*);
- 3.3.6 organizace a sdružení pro výrobu, obchod, služby apod. (*Hotel Zvon*);
- 3.3.7 zdravotní a sociální instituce a organizace (*Fakultní Thomayerova nemocnice s poliklinikou*);
- 3.4 **Jména dokumentů**, jména výtvorů slovesných, výtvarných, hudebních, tanečních a tělocvičných skladeb, které jim byla dána anebo jsou jim připisovaná tradicí apod.; označují:
- 3.4.1 dokumenty (*Dekret kutnohorský*);
- 3.4.2 jedinečné práce vědecké, články, učebnice, díla umělecká, modlitby apod. (*Slovanské starožitnosti, Babička, Kniha žalmů*);
- 3.4.3 časopisy, stálé rubriky, pořady (*Reflex, Ach ta čeština*);
- 3.5 **Jména některých výrobků**, plodů a rostlin; označují:
- 3.5.1 jejich typy (automobil *Škoda Superb*);
- 3.5.2 některé jednotlivé dopravní prostředky, zejména lodí, vlaky a podobné jménem (parník *Vltava*, vlak *Franz Kafka*);
- 3.6. **Označení významných událostí a období**; patří k nim
- 3.6.1 významné dějinné události (*Tridentský koncil*);
- 3.6.2 opakující se akce politické, obchodní a kulturní (*Týden německé kultury*);
- 3.6.3 významné památné dny, svátky (*Nový rok, Štědrý den*);
- 3.6.4 soutěže a jejich trofeje (*Berlinalo a Stříbrný medvěd*);
- 3.7 **Jména vyznamenání a cen**³² (*Řád bílého lva*);

4. O vlastních jménech podle Jana Svobody

Podstatou a úkolem vlastních jmen je identifikovat, rozlišovat jednotliviny, jednotlivé živočichy, jednotlivá místa apod. od jiných jednotlivin téhož druhu, rozlišovat, identifikovat jednotlivé členy lidské společnosti.

Podmínka vzniku vlastních jmen je dána společenskou potřebou.

³² Pravidla českého pravopisu, Ústav pro jazyk český, Fortuna, Praha 1999, s. 42 – 49.

Vlastní jména jsou zásadně apelativního původu, při svém vzniku a počátečních fázích svého vývoje jsou vlastní jména shodná s některým apelativem příslušného jazyka. Vlastní jména vznikají z apelativ zúžením významového rozsahu a rozšířením obsahu.

Vlastní jména měla při svém vzniku lexikální význam, avšak pro vlastní onomastickou funkci jmen se stal lexikální význam zcela irelevantním, proto se často vytrácí a ruší. To znamená, že se ruší souvislost vlastních jmen se slovní zásobou, a to nejen po stránce lexikální, ale i fonetické a morfologické, dochází k mimořádným změnám, jména se izolují, diferencují formálně, morfologicky do apelativ, vyznačují se archaicitou, uchovávají vývojové starší formy; při přechodu do oblasti vlastních jmen dochází ke svérázným jevům.³³

Původ jmen osobních je třeba hledat ve jménech obecných. Vznikala z nich tehdy, když se objevila potřeba jedince pojmenovat, individualizovat, zvláštním označením jej odlišit od ostatních. Jménem se snažili jeho tvůrci člověka výstižně popsat, charakterizovat jeho zařazení do společenského života, do přírody, vystihnout jeho skutečné, domnělé nebo chtěné vlastnosti tělesné či duševní, a to buď přímo, nebo přirovnáním, např. k zvířatům a přírodním jevům, popsat jeho vztah k lidem, k přírodě, k bohům nebo bohu, k veškerému okolnímu světu.

4.1 Vývoj osobních jmen na našem území

Vývoj našich jmen budu sledovat od nejstaršího období až po 18. století, protože text, z něhož jsou jména excerpována, pochází z počátku 17. století a má vztah k obdobím starším, předcházejícím.

4.1.1 Období do 13. století

V této době slovanského dávnověku, v první fázi ještě pohanského, panovala jednojmennost. Volbu jména výrazně ovlivňovala víra v jeho význam. Jméno nesloužilo jenom k rozlišování osob, ale pocíťovalo se jako důležitá součást osobnosti, ztělesňující vlastnosti svého nositele. Dostal-li vnuk jméno po dědovi, jeho vlastnosti v něm měly ožít (viz výběr jména u papeže – vybírá si takové, které ho charakterizuje). Jméno mělo ochránit před nepřízní osudu, před smrtí a zlými démony. proto byla vybírána jména jako *Hlúpata*, *Orel*, *Kyj*, předstírající bezcennost nebo naopak sílu nositele. Podobně byl motivován i výběr jmen přacích, např. *Stanimír* – „upevňuj mír“.

---

³³ Svoboda, J., *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. Československá akademie věd, Praha 1964, s. 9 – 12.

Užívala se převážně jména slovanská. Původně byli pojmenováváni především dospělí lidé, zvláště vládci a šlechta, zatímco děti zůstávaly často v nejranějším období nepojmenovány. Jména byla zprvu rozdělena podle stavovské příslušnosti; složená jména byla vyhrazena urozeným (*Boleslav*), jednoduchá jména užíval především poddaný lid (*Dobroš, Chval*)

Díky mezinárodním stykům upevňovaných hlavně sňatky Přemyslovců s cizími princeznami k nám začaly pronikat jména cizí, zvláště pak německá (*Oldřich, Adalbert, Konrád, Ota, Jindřich, Bedřich*).

Od 9. století k nám již pronikalo křesťanství, které přineslo první vlnu jmen křesťanských. Slovním vyjádřením přijetí křesťanství se stala jména typu *Bohuslav, Křižan* (kříž), tvořená podle slovanských zvyklostí, popř. doslovně překládaná (*Theofil – Bohumil*). Vedle nich u nás začala zdomácňovat i křesťanská jména cizího původu, a to hebrejská (*Daniel, Jan*), řecká (*Ondřej, Mikuláš*), ale i latinská (*Silvestr, Florián*). Užívání křesťanských jmen se zpočátku omezovalo jen na kláštery a duchovenstvo, zřídka se objevovala i ve šlechtických rodinách. Proto šlo především o jména mužská.

4.1.2 Období od 13. do 18. století

V této době dochází v naší zemi k velkému rozšíření církevních křesťanských jmen a to zvláště v gotické době 14. století (druhá vlna křesťanství). Jména slovanská ustupují do pozadí, rozšiřuje se kult svatých, výrazně upevňovaný katolickou církví: od poloviny 16. století se u nás směla dávat pouze jména z římské martyrologie. Některá jména se užívají ve všech společenských vrstvách, ve městech i na venkově, např. *Petr, Jan, Mikuláš, Anna, Klára*, jiná jsou rozdělena stavovsky: šlechta např. užívá jména *Albert, Heřman, Jakub, Oldřich, Eliška*.

Úcta k světcům nachází svůj odraz i u prostého lidu – volbou jména určitého světce si lidé chtěli zajistit jeho ochranu; to jistě vedlo k tomu, že během 14. století užívání jmen světeckých zcela převládlo. Světci se totiž také stávají patrony národů či dokonce patrony jednotlivých stavů a povolání, jako např. sv. *Václav* je ochráncem naší země, či *Barbora* je ochránkyní horníků a sv. *Florián* je patronem hasičů. V této době také začínají vznikat kalendáře. K větším změnám dochází až v období humanismu a renesance, kdy získávají novou oblibu i stará jména jako *Vojtěch, Jiří*. Pod vlivem reformace k nám pronikají nově i jména starozákonní

(*Ámos*) a objevuje se i několik nových jmen latinských a řeckých (*Veronika, Helena, Zuzana*).

Od 16. století se ve větší míře uplatňuje i užívání dvou (křestních) jmen, např. *Jan Václav*. Užívání dvou jmen bylo zprvu omezeno jen na šlechtu, později se rozšířilo i mezi prostý lid. Co se používáním dvou jmen získalo? Získala se větší ochrana pro jeho nositele či uctění více příbuzných. S rostoucím počtem obyvatel bylo třeba vzhledem k malému množství církevních jmen obyvatele ještě dále rozlišovat. Proto se začalo užívat ještě další označení dle původu, podle jména otcova (*Jančák, Jiroušek, Davídek*) nebo matčina (*Mařák*), podle vlastností tělesných (*Hlava, Kolenatý*) nebo duševních (*Zkoumal*). Tato jména tzv. nedědičná příjmení se postupně měnila na dědičná příjmení. Tento proces byl ukončen za vlády Josefa II., kdy se za oficiálním označením občana skrývalo většinou jméno a příjmení, přičemž příjmení má od té doby hlavní postavení.

Velké změny přináší v 18. století doba barokní. Třetí vlna křesťanských jmen totiž zavádí kult Panny Marie a sv. Josefa a s ním i rozšíření jmen *Marie, Josef*. V důsledku kanonizace nových barokních světců se u nás objevují také jména *Terezie, Karel, František, Antonín*; šíření těchto jmen napomáhá i vzor rodu Habsburků. Starší jména jsou jimi zatlačována.

Pokud jde o výskyt jmen a jejich oblibu, dochované záznamy dokládají, že v době od 13. století do 1. poloviny 19. století se u nás nejčastěji objevovala mužská jména *Jan, Petr, Mikuláš, Jiří, Václav, Martin*, ze ženských jmen *Kateřina, Anna, Dorota, Markéta, Alžběta, Klára, Barbora*. Pořadí bylo ovšem proměnlivé.

4.2 Rozdělení jmen podle původu

Protože, jak jsem už zmínila, úkolem této diplomové práce je roztřídit soubor jmen, která obsahuje spis *Dvanáctero řádů rytířův božích ...* (1630) z první třetiny 17. století, snažila jsem se prohloubit své znalosti o původu osobních jmen a o jejich přejímání z cizích jazyků.

Původ jmen osobních je třeba hledat ve jménech obecných, tj. označeních osob, zvířat, věcí, vlastností, činností a stavů. Vznikala z nich tehdy, když se objevila potřeba jedince pojmenovat, individualizovat. Zprvu se u většiny národů pojmenovávali jen dospělí lidé, a to především urození, tj. šlechta, vládcové a

vojevůdci, děti dostávaly jméno někdy až později. Zpočátku převládala jednojmennost. Byla to např. apelativa bez zvláštních antroponymických sufixů: *Baba, Sekyra*. Hojnější jsou jména s příponami názvů nositelů vlastnosti: *Druhoš, Maloch*, dále se sufixy hypokoristickými: *Čadek, Dědoš*. Další skupinu tvoří jména abstraktní: *Zloba, Drahot*. Několik jmen má zakončení -ata: *Hlúpata, Mršata*. Adjektivní příponu -av(a) mají *Květava, Žirava*. Řídkým jevem je u jednočlenných jmen krácení: *Čakan – Čák* s palatalizací *Čáč*, *Kochan – Koch*.³⁴ Teprve později se postupně začala objevovat z v závislosti na různých historických, společenských i jazykových podmínkách dvojmennost, popř. i vícejmennost.

Složená slovanská jména vytvořená spojením dvou významových základů (tento způsob tvoření si Slované uchovali podobně jako Řekové i Germáni a příslušníci jiných etnických skupin z doby indoevropské), doložená i v ruštině, polštině, srbocharvátštině a v dalších slovanských jazycích, vyjadřují většinou vznešené představy, přání, výzvy, osudové věštby, touhu po kladných vlastnostech. Tak např. jméno *Vojtěch* znamená „těšitel voje, voják“, *Václav* – „více slavný“.

4.2.1 Slovanská jména

Ze slovanských složených jmen užívaných v češtině jsou to nejčastěji jména, ve kterých je jedním ze základů **bor** – *Bořivoj, Dalibor, Ratibor*, **mil** – *Miloslav, Bohumil, Ludmila*, **mír** – *Miroslav, Jaromír, Vladimír*, **mysl** – *Přemysl, Křesomysl*, **rad** – *Radoslav, Ctirad*, **slav** – *Slavomír, Stanislav, Jaroslav*, **vít** – *Hostivít*, **voj** – *Vojtěch, Bořivoj* atd. Protože tato složená jména byla pro denní styk příliš dlouhá, zkracovala se často na domácké podoby, které se časem osamostatnily. Tak např. z *Radimíra* vznikl *Radim*, ze *Sdeslava Sdeněk (Zdeněk)*, později z *Radoslava Radek*, z *Lubomíra Lubor*, z *Miloslava Miloš*.

Kromě složených se dávala v předkřesťanské i v rané křesťanské době ještě jména jednoduchá (tj. nikoli složená ze dvou základů jako třeba *Jaromír*), kterými byl pojmenováván obecný lid. Nejčastěji označovala různé lidské vlastnosti.

Velkou skupinu jmen u nás užívaných tvořila také jména neslovanského původu, která k nám začala pronikat především s příchodem křesťanství, s rozvojem mezinárodních styků s cizinou: v důsledku mocenské politiky a cestování našich panovníků i šlechty do ciziny, dále v důsledku obchodních styků, válek a

³⁴ Svoboda, J., *Staročeská osobní jména a příjmení*, s. 48.

v neposlední řadě prostřednictvím cizích kulturních vlivů. Cizí jména si staří Čechové velmi brzy přizpůsobili hláskově i tvarově češtině, krátili je a obměňovali stejně jako domácí, takže cizí původní podoba je často velmi zastřena. Užívala se jména původu hebrejského (biblická), řecká, latinská a germánská, v menší míře románská, dále keltská, orientální a jiná. Vznikala podobně jako jména slovanská ze jmen obecných. Vyjadřovala rovněž různé tělesné nebo duševní vlastnosti, původ, postavení; často byla motivována i náboženskými a přírodními představami, poměrem k majetku, k boji apod.

4.2.2 Hebrejská jména

Užívaná hebrejská jména jsou nejen náboženská, známá z bible, ale i světská; jsou jednoduchá, složená i větná. Vedle náboženských významů se u nich objevují i motivy přírodní, označují lidské vlastnosti apod. Jsou to např. jména *Jakub* (druhorozený), *Adam* (pozemšťan), *Jan* (bůh je milostiv), *Josef* (on /bůh/ přidá rozhojní, přidávající), *Eva* (životodárná), *Zuzana* (lilie), *Daniel* (bůh je můj soudce), *Matěj* (boží dar) atd., některá hebrejská jména se k nám dostala i prostřednictvím jiných jazyků, např. *Ivan* je ruská a bulharská podoba jména *Jan*.

4.2.3 Řecká jména

Řecká jména u nás užívaná jsou původem složená (byla užívána hlavně svobodnými Řeky) i jednoduchá (patřila převážně otrokům); označovala často zaměstnání, postavení lidí, duševní a tělesné vlastnosti. Začala k nám pronikat spolu s křesťanstvím. Patří k nim např. *Alexandr* (bránce mužů), *Filip* (milovník koní), *Štěpán* (ověnčený, vítěz), *Kateřina* (cudná), *Barbora* (barbarka). Některá řecká jména se k nám dostala prostřednictvím jiných jazyků, např. přes ruštinu *Soňa* (*Žofie* – *Sophia*, moudrá) a *Vasil* (*Basileus*, královský).

4.2.4 Latinská jména

Latinská jména u nás užívaná k nám pronikala spolu s křesťanstvím jako jména církevní. Označovala nejčastěji původ a různé tělesné nebo duševní vlastnosti. Patří sem např. jména *Marek* (bojovník), *Lukáš* (z Lukánie), *Klement* (vlídný, milostivý). Ženská jména vznikala často z mužských přechýlením (*Julie* z *Julius*, *Livie* z *Livius*). Prostřednictvím latiny se k nám dostala jména pocházejících z jiných jazyků, např. *Kamil* (obětní chrámový služebník) je původu orientálního. Zajímavé je, jak se původní jednojmennost (např. *Romulus*) a její význam posouvá díky dvoujmennosti

(*Tarquinius Superbus*) u vyšších vrstev na mnohojmennost (*Marcus Tullius Cicero*). K nám však pronikala jako církevní jen jednotlivá jména.

4.2.5 Germánská jména

Germánská jména zvláště pak německá k nám začala pronikat vlastně již od nejstarších Přemyslovců díky německým manželkám českých šlechticů. Dále je k nám přinášeli mniši, později rytíři a kolonisté. Jsou to nejen jména světců, ale i jména světská. Jde povětšinou o jména složená, obdobná složeným jménům slovanským, tvořená ze základů označujících vládu, sílu, bohatství, boj, silná zvířata, popř. i náboženské pojmy. jako nejstarší jsou u nás doložena jména *Jindřich* (pán domu, otčiny), *Oldřich* (vládce dědičným statkem), *Adolf* (ušlechtilý vlk – ovšem významově posunuté díky jeho neblaze proslulému nositeli), dále *Robert* (slávou ozářený), *Ludvík* (slavný bojovník). Z angličtiny k nám byla přejata např. jména *Alfréd* (nadpřirozeně moudrý), *Eduard* (mocný strážce). Ze severských jazyků a to především v novější době – jména jako *Olaf*, *Ralf*, *Dagmar*, *Gréta*, *Ingrid*, *Helga*, *Nora*.³⁵

4.2.6 Románská jména

Z románských jazyků k nám byla jména přejímána v daleko menší míře než z latiny. Ze španělštiny jsou u nás např. známá jména jako *Elvíra*, *Karmen*, *Alma*, z italštiny *František*, *Sandra*, *Gina*, z francouzštiny *René Iveta*, *Denis(a)*, *Simon(a)*. Jde tedy spíše o jména ženská, přejatá v době nedávné. Často to jsou jména, která byla do češtiny přejata už dříve a mají tedy už starší (nepoužívaný) český ekvivalent. V tom případě jde o druhé přejmutí jména, obvykle z jiného jazyka než předtím – např. původem hebrejské jméno *Šimon* se k nám dostalo poprvé prostřednictvím řečtiny, nyní v podobě *Simon(a)* z francouzštiny, původem hebrejské jméno *Anna* k nám nově proniklo ve formě *Anita* ze španělštiny a jako *Aneta* z francouzštiny, původem řecká *Alexandra* se u nás nově objevila prostřednictvím italštiny jako *Sandra*.

4.3 Volba jména

Výběr jména v minulosti býval na prvním místě ovlivňován, ba dokonce řízen zvyklostmi náboženskými. Je známo, že pro katolické země platil *Katechismus Romanus*, vydaný po Tridentském koncilu v 16. stol., tedy století, které nás zajímá úplně nejvíce. V tomto *Katechismu* se nařizovalo dávat dětem jména svatých, nikoli

---

³⁵ Knappová, M., *Jak se bude jmenovat*. Academia, Praha 1985.

jména pohanská (tj. slovanská). Obdobné předpisy platily i v jiných církvích. U evangelíků bývala např. oblíbena jména *Pavel, Daniel* atd. U katolíků světecká jména *František, Antonín, Josef, Marie, Anna, Barbora*, u rodičů židovského vyznání např. jména *Ester, Erik, Ervín*. Náboženské tradice se projevovaly i ve volbě jména podle konkrétního světce, podle patrona kostela v místě, kde se dítě narodilo nebo žilo, další zvyklostí bylo volit pro dítě jméno, které připadalo podle církevního kalendáře na datum jeho narození, nebo mu stálo nejbližší, např. chlapec narozený 7. března dostal jméno *Tomáš*. Říkalo, že dítě si přineslo s sebou jméno na svět. Díky tomuto zvyku se u nás vyskytovala i jména dost neobvyklá, např. *Sekundina, Eusebius*, což bylo dáno skutečností, že někteří katoličtí faráři nutili rodiče k dodržování tohoto zvyku.

Volba jména však byla dána i sociálním, třídním zařazením svého nositele. V 16. století byla u králů např. oblíbena jména *Ferdinand, Maxmilián, Karel*, u knížat zase *Henrich, Arnošt*, u hrabat a u pánů *Vilém, Fridrich*, u kazatelů *Eliáš, Samuel*.

Vedle toho byl výběr jména také určován vlivem dobové společenské oblíby jmen. Už v minulosti byla oblíbena jména *Jan* či *Jiří* na základě známosti jejich nositelů, v tomto případě to byl Jan Hus či Jiří z Poděbrad. Jméno *Václav* se šířilo díky tomu, že sv. Václav byl patronem naší země. Šlechtické rody udržovaly tradici rodových osobních jmen apod., uplatňovaly se i cizí módní vlivy.

III. ŽIVOTY ČESKÝCH SVATÝCH

V souboru *Dvanáctera* se vyskytují také jména českých světců, o kterých bych ráda napsala více, a proto, podám výklad jejich života. Čerpat budu z knihy *Bohemia Sancta* od Jaroslava Kadlece.³⁶

3.1 Kanonizace

Barokní religiozita zahrnovala víru v moc boží a v moc božích pomocníků, lidí žijících podle božích příkázání a snažících se co nejvíce přiblížit Bohu. Svým asketickým životem, utrpením, osobní statečností a vytrvalostí získali zázračnou moc a byli prohlašováni za svaté. V neklidné době 17. století pomáhala víra v Boha a v zázraky vyrovnávat se s těžkostmi života všem, bez rozdílu ve stavovské příslušnosti. Uctívání a oslavování svatých mužů a žen v Čechách začalo s příchodem křesťanských misionářů. Mnohé ze starších i novějších světců cizího původu, zvláště ty, jejichž ostatky byly přeneseny na naše území, si český lid oblíbil natolik, že je zařadil mezi své patrony. Většinou z nich se dostalo pocty oltáře řádným kanonizačním procesem. Svatých, přátel Božích, je ovšem i u nás daleko víc, než kolik jich jako svaté uctíváme. Kanonizace jenom prohlašuje, že někdo takovým přítelem Božím skutečně je.

Při zkoumání velikosti učitelů církve (svatých) stojí její učitelský úřad na stanovisku, že dílo a osoba musí tvořit mravní jednotu a nelze je od sebe oddělovat, neboť se vzájemně podmiňují a ovlivňují.³⁷

K tomu, aby byla nějaká osoba kanonizována, musela být nejdříve veřejně uctívána jako svatá, tudíž je nutné, aby byla za svatou prohlášena přinejmenším v místním kostele. Tento proces se nazývá kanonizace (od slova kánon, tj. seznam, do něhož bylo zapsáno světcovo jméno) a v průběhu staletí k němu docházelo různými způsoby. V rané církvi neexistoval nikdo, kdo by někoho kanonizoval. Spíše k tomu docházelo spontánně (apoštolové), ale od 10. století přechází tato pravomoc do rukou papeže.

---

³⁶ *Bohemia Sancta*. Životopisy českých světců a přátel Božích. Česká katolická charita, Praha 1989.

³⁷ *Bohemia Sancta*. Životopisy českých světců a přátel Božích. Česká katolická charita, Praha 1989, s. 5.

Svatí se rozdělují do dvou skupin. Prvními uznávanými svatými byli mučedníci – první skupina a vyznavači jsou ti, kteří trvalým celoživotním vyznáváním křesťanské víry přinesli stejně mocné svědectví o Kristu jako mučedníci svou smrtí.³⁸

V této podkapitole se budu zabývat světci se vztahem k Čechům a k Moravě, kteří jsou buď českého původu, nebo pocházejí odjinud, ale jsou s naší zemí nějakým způsobem spjati. Patří k nim: Sv. Cyril a sv. Metoděj, sv. Anežka česká, sv. Jan Nepomucký, sv. Kliment, sv. Kosma a Damián, sv. Radim, sv. Zdislava, sv. Vít, sv. Václav, sv. Vojtěch, sv. Zikmund, sv. Prokop, sv. Norbert, a sv. Ludmila.³⁹ To jsou svatí, kteří jsou oficiálně uznávaní. Ve *Dvanácteru* je tomu trochu jinak. Patronům českým je ve *Dvanácteru* věnována kapitola *Dvanácte patronů českých*. Mezi oněch dvanáct jsou zařazeni: sv. Crha a Strachota neboli Konstantin a Metoděj, sv. Vít, Modest a Krescencius mučedníci, sv. Zikmund, sv. Václav, sv. Vojtěch, sv. Prokop, sv. Lidmila, sv. Guntýř neboli Vintíř, sv. Jan almužník (Nepomucký), sv. Anežka, sv. Hroznata a Svojslava a sv. Zdislava.

3.2 Svatý Konstantin a Metoděj

Začnu tedy našimi prvotními svatými, jsou jimi Konstantin a Metoděj. **Svatý Konstantin** neboli **Cyril** pochází z řecké Soluně. Narodil se roku 826 v početné rodině a dostalo se mu pečlivého vychování v rodině a vzdělání na školách až po cařihradskou univerzitu. Stal se tam profesorem křesťanské filozofie. Jako misionář působil u Saracénů (Agarjanů), u Chazarů (Krym), kde našel roku 861 ostatky sv. Klimenta a přinesl je na Moravu. Hledání se zúčastnil i svatý Metoděj, který svého bratra v císařském poselství (učili o Nejsvětější Trojici z pověření císařovny Theodory) doprovázel. Po návratu z mohamedánského Bagdádu se Konstantin uchýlil do samoty v odlehlém kraji, všechn majetek rozdal chudým a začal se zabývat jen knihami. Mezitím se Metoděj zřekl vojenské služby (působil v krajině obývané Slovany) a uchýlil se do kláštera řeckých mnichů. Tam také asi začali uvažovat i o misijní činnosti mezi četnými Slovany za hranicemi východořímské říše, kam zatím křesťanství neproniklo. Sestavení slovanské abecedy sv. Konstantinem předpokládá delší čas. Slovanské nářečí znali odmalička. Když roku 862 přišlo Rastislavovo moravské poselstvo k císaři Michaelovi III. s žádostí o

³⁸ Attwater, D., *Slovník svatých*. Jeva, 1993, Praha, s. 7.

³⁹ <http://www.abcsvatych.com/rozdeleni/cestisvati.htm>, nalezeno, 24.3. 2008.

slovanské misionáře, neváhali přes Konstantinovu churavost přijmout tento úkol za podmínky, „mají-li Slované písmo“. Tak dostal Konstantin, jako vůdce byzantské mise na Moravu, císařovo svolení, že smí použít vlastního slovanského písma k rozšíření Kristovy víry mezi Slovary. Úspěch tohoto misijního prostředku byl tak veliký, že je spojován dodnes nejen s Konstantinovou jazykovědnou genialitou, nýbrž i s jeho svatostí, překonávající byzantský nacionalismus a kulturní pýchu. Konstantin mohl přijít, tak jak to bylo obvyklé, s písmem národa, ze kterého pocházel, tedy i s jazykem. Po čtyřech letech mise na Velké Moravě vstoupil Konstantin do řeckého kláštera v Římě, přijal jméno Cyril. Zemřel roku 869.

Jeho nejvýznamnějším činem je tedy vynález slovanského hlaholského písma a dalším je schválení slovanské bohoslužby a povýšení nového jazyka na bohoslužebný, a to v době, která uznávala jen tři bohoslužebné jazyky: latinský, řecký a hebrejský.

První knihou po nabytí konečné podoby slovanské abecedy byla nedělní evangelia (evangeliář). Nářečím, do něhož evangelia přeložil, byla makedonština soluňského okolí, kterou dobře znal. Mohl je užít i na Moravě, neboť se jen nepatrně lišilo od nářečí Moravanů. Při překladu pomáhali Konstantinovi jeho makedonští žáci, které si připravoval za pomocníky na Moravě. Jménem známe čtyři: Kliment, Naum, Sáva a Angelár. Dále pro bohoslužbu bylo nezbytné přeložit apoštolář, služebník a třebník. Pro kněze byl pak nezbytný překlad žaltáře. Vlastním spisem Konstantinovým byl *Proglas* – tedy předzpěv ke čtyřem evangeliím. Konstantinovy řecké spisy se nezachovaly. Víme o nich jen z překladu římského knihovníka Anastasia a z některých staroslověnských zlomků. Jsou to *Krátké pojednání o nalezení ostatků sv. Klimenta na Krym* a *Hymnus na sv. Klimenta*.

Římané začali uctívat sv. Konstantina hned po jeho smrti. Jeho bratra Metoděje, který byl podezříván z řeckého „kacířství“, rehabilitovali ve 13. stol. v Chorvatsku a pak u nás. Avšak svatými celé církve byli prohlášeni papežem Lvem XIII. tzv. rovnocenným svatořečením až roku 1800.⁴⁰

Svatý Metoděj se po smrti Konstantina vrátil na Velkou Moravu, kde byl ustanoven arcibiskupem panonským a moravským. Po krátkém věznění v Německu se opět vrátil a pokračoval ve své činnosti (pokřtil vévodu Bořivoje a jeho manželku Ludmilu). Mimoto stále bojoval s nařčením franckých kněží, že káže v jakémsi

---

⁴⁰ *Bohemia Sancta*, s.10 – 14.

barbarském jazyku, ale papež Jan VIII. roku 880 potvrdil, že lze kázat i v tomto jazyce. Po Metodějově smrti roku 885 dal papež Štěpán V. za pravdu Metodějovu protagonistovi na Velké Moravě – Wichingovi a svěřil mu do správy celou arcidiecézi. Metodějovi žáci byli z Velkomoravské říše vyhnáni.

31. prosince 1980 Jan Pavel II. uznal Cyrila a Metoděje za *spolupatrony Evropy u Boha* se všemi poctami a liturgickými výsadami, které náležejí hlavním místním Patronům.⁴¹ Svátek Cyrila a Metoděje se slaví 5. července. Ve zkoumaném textu bylo vyprávění o jejich životě zahrnuto do oddílu *Dvanácte patronův českých*, kapitola 1., *Život ss. Crhy a Strachoty, apoštolův moravských a českých* (94-96). Nesou počeštěná jména: zkrácenou podobu jména *Cyryl* ve formě *Crha* (funguje dnes jako příjmení) a nové pojmenování pro *Metoděje Strachota*. Tato jména se objevovala ve staročeských památkách.

3.3 Svatý Vít

Dalším patronem naší země je **svatý Vít**. Narodil se na Sicílii, souzen a mučen byl v Římě, odkud jej podle legendy anděl přenesl do Lukánie, kde pak zemřel a byl pohřben (Lukánie je krajina v jižní Itálii při Tarentském zálivu). Za svého života neměl nic společného se střední Evropou a je tedy s podivem, jakým způsobem se dostal k nám až do Čech a je mu zasvěceno mnoho kostelů a katedrál včetně té nejslavnější - pražské. Zvláštní úctě se Vít těšil již za časů cyrilometodějských. Tento světec je totiž ctěn také v církvi východní, ne však u Řeků, nýbrž jen u Slovanů, a to ne úplně všude. Ctění tohoto světce se dostalo na východ ze západu, když žáci Metodějovi pokračovali na jih do Bulharska.⁴² Drobné ostatky svatého Víta dostal darem od Jindřicha Ptáčníka již svatý Václav. Nechal k počtě Vítově vystavět rotundu. Karel IV. získal další části ostatků svatého Víta, které dosud odpočívaly v Pavii, a uložil je v novém velechrámu, budovaném původně k počtě Panny Marie a patronů české země.⁴³

Svatý Vít se vyobrazuje jako hoch nebo mladík stojící v kotli s vroucím olejem, v ruce má mučednickou palmu nebo knihu. Bývá u něj emblém havrana, orla, anebo kohouta, což je atribut ostražitosti. Tento emblém pochází z krajů polabsko-slovanských, kde mu bývala přinášena kuřata, jako před tím Svantovítovi, jehož kult

⁴¹ P. Pracný, *Český kalendář světců*. EWA Edition, Praha, 1994, s. 150 – 151.

⁴² *Bohemia Sancta*, s. 72.

⁴³ P. Pracný, *Český kalendář světců*, 1994, s. 130.

měl pro podobnost jména podle plánu misionářů snáze vytlačit.⁴⁴ Zajímavostí je, že svatý Vít byl patronem proti uštknutí hady, proti kousnutí psem, chrání proti epilepsii. Svátek svatého Víta se slaví 15. června.⁴⁵ Jméno svatý Vít bylo jménem častým. V *Dvanáctery* se o něm píše v kapitole druhé *Život sv. Víta, Modesta a Krescencia mučedlníkův* (97-100).

3.4 Svatý Zikmund

Svatý Zikmund je dalším z řady českých patronů, kteří k nám byli vlastně „importováni“. Zikmund byl synem burgundského krále Gundobalda. Kmen přijal křesťanství od Gótů v ariánské formě už v 5. století. Na začátku 6. století byl hybnou duchovní silou biskup z Vienne, sv. Avitus. Ten získal velký vliv na Gundobaldova syna Zikmunda. Po otcově smrti se Zikmund zasazoval o obrácení ariánů ke katolické formě náboženství. Zikmund byl v náboženství velmi horlivý. Tato náboženská horlivost je v protikladu s činem, který provedl. Nechal zardousit svého vlastního syna, protože mu jeho druhá manželka vnukla myšlenku, že se jeho syn Sigerik chtěl zmocnit vlády. V okamžiku smrti svého syna začal zlého činu litovat a odešel do kláštera sv. Mořice, kde konal velmi přísné pokání. Tím, že pobýval v klášteře, nestíhal vladařské povinnosti, a tak ztratil oporu Teodoricha Velikého a byl vydán na pospas Frankům, kteří usilovali o území. Zikmund nebyl schopen čelit přesile, utekl do kláštera i se svou rodinou, kde byl ovšem nalezen a převezen do Orleáns. Tam byl násilně zabit roku 524. Opat kláštera sv. Mořice si vyprosil od krále Theuberta Zikmundovo tělo. Přenesení se uskutečnilo 16. října 535 nebo 536. Podle zvykového práva se toto přenesení (vyzdvižení) rovnalo oficiálnímu svatořečení. V roce 1354 nechal Karel IV. ostatky sv. Zikmunda převést do Prahy (mezi nimi i rámě sv. Mořice a část lebky sv. Zikmunda – rozdáváním ostatků se rozšiřovala úcta k svatému). O jedenáct let později dosáhl Karel IV. toho, že mu bylo darováno i tělo sv. Zikmunda. Ostatky byly v Praze 27. září uloženy v nové kapli katedrály sv. Víta. Roku 1366 rozhodla pražská synoda slavit svátek sv. Zikmunda jako zemského patrona, tj. jako zasvěcený svátek, 2. května. Svatý Zikmund je vyobrazován jako král, s vousem, korunou, mečem, žezlem a globem.⁴⁶

---

⁴⁴ *Bohemia Sancta*, s. 76.

⁴⁵ P. Pracný, *Český kalendář světců*, 1994, s. 130.

⁴⁶ *Bohemia Sancta*, s. 191 – 193.

V občanském kalendáři se Zikmund slaví 30. dubna. Dvanáctero mu věnuje krátkou zmínku ve třetí kapitole *Život svatého Zigmunda* (101).

3.5 Svatý Václav

Nejuctívanějším patronem naší země byl **svatý Václav** (903 - 929), vnuk svaté Lidmily a syn knížete Vratislava. Dostal do vínku těžké vladařské povinnosti, ale také výuku, jaká byla ještě dlouho potom u evropských panovníků výjimkou. Na jeho výchově se podílela svatá Lidmila, která ho podle vyprávění první staroslověnské svatováclavské legendy dala zprvu učit podle knih staroslověnských, posléze jej otec Vratislav dal vzdělávat v literatuře latinské. Oboje vzdělání bylo Václavovi výhodou za tehdejšího církevně politického stavu, kdy ještě trvala staroslověnská tradice. Vedle toho se k nám ovšem začala šířit z Bavor i tradice latinská. Sféry vlivu se také rozdělovaly ve vnitřní politice, tehdy nebyly ještě Čechy sjednocené. Situace v Čechách byla složitá, po smrti Václavova otce Vratislava vládla nějaký čas Václavova matka Drahomíra.⁴⁷ Václav sám byl podle legend zavražděn svým bratrem Boleslavem. Život a utrpení svatého Václava jsou námětem několika legend (*Kristiánova legenda, Proložní legenda, První staroslověnská legenda, Gumpoldova legenda*), ale pro politické potřeby i z vnitřního přesvědčení přispěl ke kultu svatého Václava i Karel IV., který napsal *Novou historii o sv. Václavu, mučedníku a českém vévodovi*. Je to liturgicky zaměřené dílo, součást kněžských hodin. Do nového pojetí vložil nový obsah: funkce postavy knížete Václava v rámci slovanské tradice a jejího státoporného poslání. Svatováclavský kult tak působil na upevnění české státnosti a českého národního sebevědomí.⁴⁸ Spornou otázkou je datum smrti svatého Václava. Jisté je jen to, že byl zavražděn 28. září. Zda to bylo v roce 929, jak uvádí Kosmas, či v roce 935, jak uvádí novodobá historiografie, není pro nás rozhodující.⁴⁹ Svátek svatého Václava se slaví 28. září. *Dvanáctero* věnuje sv. Václavovi kapitolu čtvrtou s názvem *Život svatého Václava, vývodu a mučedníka českého* (102-104).

3.6 Svatý Vojtěch

Další významný český světec je **svatý Vojtěch** (956 -997). Představuje – sám jako osobnost – třetí, vrcholnou fázi pokřesťení naší země. Doba, ve které se

---

⁴⁷ *Bohemia Sancta*, 55 – 58.

⁴⁸ Pracný, P., *Český kalendář světců*, 1994, s. 232.

⁴⁹ *Bohemia Sancta*, s. 66.

narodil a působil, byla ve znamení poslední fáze sjednocení země. Pocházel z rodiny posledních nepřemyslovských knížat – Slavníkovců. Vojtěch v dětství těžce churavěl a po zaslíbení se duchovnímu životu se překvapivě uzdravil. Byl brzy poslán na slavnou školu magdeburskou, kterou pod patronací arcibiskupa Adalberta (trevířský misijní mnich), řídil soudobý učenec Ohtrich. *Vojtěch* byl tedy biřmován jako *Adalbert*. Arcibiskup Adalbert navštívil i Libici, kde byl Vojtěch biřmován. Mezitím na českém biskupském stolci stanul saský mnich Dětmar. Vojtěch v té době pobýval v řadách kapitulního kléru, byl v blízkosti biskupově i ve chvílích jeho pokání před smrtí.⁵⁰ Po smrti Vojtěchova otce i biskupa Dětmara a po složitých politických hrách, stanul na biskupském stolci právě Vojtěch. Vojtěch pocházel z knížecího rodu, a proto jeho volbou mělo být zmírněno napětí mezi Přemyslovci a Slavníkovci. Pro Vojtěcha to nebyla snadná situace. Na jedné straně se nechal ovlivňovat velmoži z nezkrtného rodu Vršovců a na druhé straně chtěl vycházet vstříc i Přemyslovcům. Také mnoho nezmohl proti mnohoženství, pohanským přežitkům, otrokářství a krevní mstě, a proto se vydal na cestu do Itálie, kde vstoupil roku 989 do benediktinského kláštera v Římě a dokonce tam složil řeholní sliby. Ovšem roku 992 byl opět povolán do Prahy, aby vykonával svůj úřad biskupa. V roce 993 zřídil první benediktýnský klášter u nás. Věnoval se také misii. Působil v Polsku, v Maďarsku. Po návratu z misii se zostřil spor mezi Vršovci a Slavníkovci, takže Vojtěch odešel podruhé, byl přijat papežem Řehořem V., dokonce je jím i chápán. Povolil mu misie do pohanských krajin. Vydal se tedy na misijní cestu k Luticům, kteří v té době válčili s Prusy, aby u nich šířil křesťanství. Byl však na Velký pátek 23. dubna 997 zabit pruským vojákem. Již v polovině roku 997 byl Vojtěch kanonizován. Jeho ostatky byly uloženy v polském Hnězdně do roku 1039. Od 11. století byl svatý Vojtěch pokládán za druhého patrona české země po svatém Václavovi a je mimo jiné i patronem Polska a Uher. V roce 1965 ho papež Pavel VI. prohlásil za hlavního patrona pražské arcidiecéze.⁵¹ Svátek se slaví 23. dubna. Ve *Dvanáctéru* se o něm podrobně píše v páté kapitole *Život svatého Vojtěcha neb Adalberta* (104-113).

3.7 Svatý Prokop

V řadě postav, jež zdobí české nebe, zaujímá výrazné místo **svatý Prokop**. Je velký rozdíl mezi ním a jeho dvěma velkými předchůdci: svatým Václavem a

---

⁵⁰ *Bohemia Sancta*, s. 85.

⁵¹ Pracný, P., *Český kalendář světců*, s. 86 – 87.

svatým Vojtěchem. Václav byl význačným českým knížetem a Vojtěch, druhý biskup pražský a rovněž mučedník jako Václav, byl zároveň prvním Čechem evropského formátu - prvním českým kosmopolitou, který zasahoval do běhu dějin obecných i domácích. Životní dílo Prokopovo vyniká naproti tomu monumentální jednoznačností. Prokop je jedině světec. Stojí vysoko nad politickými hrátkami. Prokop je symbol a imperativ národního sebeuvědomění, krystalizační bod českého národního cítění. Zatímco Václav je oslavován i za hranicemi naší vlasti, Prokop je oslavován výhradně v naší vlastní provenienci. Jeho životopis byl neustále opisován, upravován a rozhojňován, a to především v době husitské. O vývoji svatopropokské legendy vládly za dob Gelasia Dobnera a Josefa Dobrovského názory dosti neujasněné. Teprve bádání nejnovější doby a zejména práce V. Chaloupeckého a B. Ryby *Středověké legendy prokopské* (1953) přispěly k přesnějšímu obrazu těchto textů. Podle názoru četných badatelů byl život svatého Prokopa sepsán nejdříve staroslověnsky v klášteře sázavském za vlády opata Víta, nedlouho po návratu sázavských mnichů z uherského vyhnanství. Tento životopis měl již také prolog, adresovaný biskupu Šebířovi. Životopis se sice nezachoval, ale byl přeložen do latiny a zachoval se v rukopisech ze 13. a 14. století. V připojeném prologu najdeme ujištění, že jde o překlad pořízený ze slovanštiny. Je to tzv. *Vita minor*, *Menší legenda o svatém Prokopu*, jinak zvaná *legenda Prokopova*. Je to nejstarší latinská redakce svatopropokské legendy. Tento latinský *Život sv. Prokopa* má několik částí. Vlastní životopis světcův obsahuje jen jeho první část, pokračování tvoří sedm Prokopových zázraků, připojených ještě v 11. století. V této podobě zůstala legenda až do světcovy kanonizace roku 1204, po níž asi byl připojen zázrak kanonizační a časem další zázraky. Menší legendu o svatém Prokopu pojal do své kroniky sázavský letopisec, zvaný obvykle Mnicem sázavským, který byl jedním z pokračovatelů Kroniky Kosmovy. Ve 14. století se *Menší legenda svatopropokská* stala základem dalších svatopropokských textů. Když byl za Karla IV. sestavován český *Pasionál*, byla do něho pojata i česká prozaická legenda o sv. Prokopu. *Větší latinská legenda svatopropokská* je proti *Menší legendě* rozšířena v úvodních partiích i v kapitolách líčících zázraky po Prokopově kanonizaci. Ačkoliv sv. Prokop neměl za sebou takovou rodinu jako Vojtěch či Václav, přesto pocházel z urozené a zámožné rodiny. Svědčí o tom jeho styky s panovnickým rodem a účast na založení sázavského kláštera. Narodil se pravděpodobně v obci Chotouň. Prokopovo jméno je původu řeckého a souvisí zřejmě se slovanskou liturgií.

Vyvstává otázka, kde se vlastně Prokop seznámil se slovanským písmem, se slovanskou liturgií, kterou pak na Sázavě pěstoval. V této odpovědi se odborníci rozcházejí a poukazují na těžkosti, které slovanskou liturgii provázely (viz život Konstantina a Metoděje). Filologové pak poukazují na stále rostoucí počet církevněslovanských památek obsahujících nesporné bohemismy a stavějí se k otázce pokračování slovanské liturgie a slovanského písennictví v Čechách do konce 11. století téměř vesměs kladně. Ve prospěch existence slovanské liturgie v Čechách mluví i česká historická tradice. Nejen Kristiánův *Život svatého Václava*, nýbrž i Kosmas mluví o přijetí křesťanství z Moravy. Tuto tradici je možné vysvětlit jen tak, v období velkomoravských vlivů na Čechy přijal křesťanství z Moravy tehdejší přemyslovský vévoda. Byl to Bořivoj. Bořivoje následoval do Čech moravský kněz Kaich a usadil se na Levém Hradci. Ani po dohodě o lenním poměru českých kmenových vůdců, kteří se vytrhli ze závislosti na Moravě v roce 895, nezůstala slovanská liturgie osamocena. Podstatnou roli tu hrálo také přesídlení vyhnaných Metodějových žáků. Kdyby tu také nebyla slovanská liturgie živá, nekladl by si papež Jan XIII. při zřizování pražského biskupství podmínku, že toto biskupství bude latinské. Také Vojtěch, který se s touto liturgií seznámil v rodných Libicích, držel nad ní ruku. Existovala ještě příručka *Někatoraja zapověď*, která je českého původu a určena je pouze kněžím. Takže je nad míru jasné to, že Prokop nemusel jezdit vůbec daleko, aby se seznámil se slovanskou liturgií. Měl totiž dost příležitostí k jejímu poznání ve svém rodném kraji. Zajímavostí je, že tak jako spousta jiných kněží byl ženatý a měl syna Jimrama (Emerama), který se stal později mnichem v sázavském klášteře. Teprve roku 1143 papežský legát, vyslaný do Čech, prosadil kněžský celibát. Další zajímavou otázkou zůstává to, ve kterém klášteře působil a stal se mnichem. Z domácích klášterů přicházejí v úvahu pouze dva: břevnovský a ostrovský. Ostrovský nemá ani zmínku o Prokopovi, zato břevnovský se hlásí k němu jako ke svému příslušníkovi. Ale ani tam Prokop nezakotvil. V té době bývalo zvykem, že kněží hledali klid a tiché místo k rozjímání. Tato místa se většinou nacházela v lesích a říkalo se jim *celly*, doslova *buňky* a časem se z nich stávala střediska duchovní správy, někdy i samostatné kláštery. A do takové samoty nedaleko středního toku Sázavy se uchýlil i Prokop. Časem se k němu přidávali další, kdož chtěli žít v samotě, a tak se stala z tohoto místa nejdříve osada a pak i roku 1032 klášter, kde se po menším zdráhání stal opatem a stanovil pravidla podle vzoru Otce Benedikta. Vytvořil se tak západní typ kláštera, jehož základem je stabilita,

doživotní pobyt v klášteře, k němuž se mnich při vstupu zavazuje. Jinak se o opatu Prokopovi neví nic bližšího. Prokop zemřel 25. března 1053. Ačkoliv časem se vliv sázavského kláštera oslaboval a klášter byl latinizován, památka jeho zakladatele tam žila dále. Nové osazenstvo se také zasadilo o jeho kanonizaci. Sv. Prokop byl prvním Čechem, který byl kanonizován v Římě. Svatořečení Prokopa schválil roku 1203 papež Innocenc III. a slavnou kanonizaci provedl pak na Sázavě papežský legát Quido 4. července 1204. Kult sv. Prokopa byl různě rozšiřován a tak se okolo 14. století stává sv. Prokop po sv. Václavu nejpřednější záštitou České země. Stalo se tak díky Karlu IV., který založil roku 1347 v Praze na Slovanech klášter zvaný Emauzy. V době husitské byl kult sv. Prokopa poněkud potlačen, nicméně i husité se k němu hlásí, jak svědčí mnohé kazatelské sbírky husitských kněží. Úpadek nastává po proniknutí německého protestantismu, ale ke vzchopení došlo po rekatolizaci, a to přenesením světcových ostatků roku 1588 ze zpuštěného kostela sázavského do kostela Všech svatých na Pražském hradě. Projevy svatoprokopského kultu na sebe nenechaly čekat. Jsou jimi např. *Básně* Šimona Lomnického z Budče, hagiografická díla Alberta Chanovského a Jana Tannera, *Sláva svatoprokopská* Bedřicha Bridela či četná díla homiletická.⁵² Sv. Prokop je patronem oráčů, vinařů a horníků. Svátek sv. Prokopa slavíme 4. července, v den, kdy byl kanonizován, a den před svátkem našich věrozvěstů.⁵³ Svatý Prokop bývá zobrazován jako opat s křížem, orající s d'áblem, s vyobrazením kostela, či jako vyhánějící d'ábly z jeskyně.⁵⁴ Svatému Prokopovi je v *Dvanácteru* věnována šestá kapitola *Svatý Prokop* (113-119). Tato kapitola je poměrně obsáhlá a dokazuje, jak významný byl svatý Prokop světec.

3.8 Svatá Lidmila

Jednou z mála svatých žen je **svatá Lidmila**. Sv. Lidmila je typickou představitelkou prvé, neofytské etapy pokřestění Čech. Zprvu byla podle výslovného svědectví legend pohankou, pak vzorem křesťanských ctností. Podle legendy, součásti mladších redakcí staroslověnské sbírky – nápodoby byzantského Synaxaria – zvané Prolog, je uvedena jako dcera knížete srbského; může jít o pozdní omyl, ač srbský původ Pšovánů není zcela vyloučen (její otec Slavibor byl knížetem

---

⁵² *Bohemia Sancta*, s. 126.

⁵³ P. Pracný, *Český kalendář světců*, s. 148.

⁵⁴ www.abcsvatych.com, nalezeno dne 29.3 v 21:14

nevelikého kmene Pšovanů).⁵⁵ Ludmila byla pokřtěna spolu se svým manželem někdy mezi sedmdesátými a devadesátými lety 9. stol., a to knězem Kaichem. Křesťanskou svatyni nechal postavit Bořivoj na paměť vítězství nad pohany se Strojmirovým vojskem.⁵⁶ Lidmila sama se dostala ke slovům a činům až teprve tehdy, když zemřel Bořivoj i její synové a vláda spadla do klína tehdy patnáctiletému Václavovi, za kterého vládla jeho matka Dragomira/Drahomíra. Lidmila samozřejmě i tehdy Václava vychovávala, lépe řečeno vštěpovala mu zásady křesťanského života. Výchova se zřejmě stala předmětem sporů a tak Drahomíra nechala Lidmilu zavraždit. Nad místem umučení ale nechala vystavět chrám sv. Michala, aby případné zázraky připadly tomuto světcí. Sv. Václav brzy po nastoupení na trůn nechal provést translaci těla své babičky a tím svou babičku kanonizoval. Kult světice se prosazoval pozvolna, protože ještě okolo 1100 měl pražský biskup Heřman pochyby o její svatosti. Zato již ve 12. století nechává biskup Daniel II. – Milík malovat sv. Lidmilu mezi českými patrony. Životní příběh sv. Lidmily byl také - již od r. 1655 - inspiračním zdrojem divadelních her anonymních barokních autorů.⁵⁷ Sv. Ludmile je ve *Dvanáctěru* věnována kapitola sedmá *Život svaté Lidmily* (119-121).

3.9 Svatý Guntýř neboli Vintíř

Významným světce přišlým odjinud je **Guntýř** neboli česky **Vintíř**. **Sv. Vintíř** byl podle některých svědectví šlechticem z rodu durynských hrabat z Kaefernburgu-Schwarzburgu, byl spřízněn i s císařem Jindřichem II. a s uherským králem Štěpánem I. Před vstupem do kláštera měl velký pozemkový majetek, zastával vysoké úřady a získal si veliké zásluhy. Byl prý podle Arnolda Řezenského sebevědomý a pyšný na svůj urozený stav. Není ovšem jisté, zda tato zpráva není jen účelová, a to z toho důvodu, aby později lépe vyniklo Vintířovo *conversio - obrácení*. Neuměl číst ani psát, ale co je důležité, uměl „slovansky.“ Tato činnost mu měla být později velmi prospěšná. Rozhodujícím momentem Vintířova života se stalo setkání s biskupem Godehardem. Godehard byl opatem v Dolním Altaichu. Na Vintíře toto setkání zapůsobilo tak mocně, že se v padesáti letech svého života rozhodl vzdát svých pozemských statků a vstoupil do benediktinského řádu jako bratr laik. Chvíli

---

⁵⁵ *Bohemia Sancta*, s. 41.

⁵⁶ P. Pracný, *Český kalendář světců*, s. 220.

⁵⁷ *Bohemia Sancta*, s. 41.

ovšem ještě trvalo, než si Vintíř uspořádal své majetkové poměry. To mělo vliv na Godehardovo rozhodnutí o přijetí Vintíře do kláštera Goellingen nebo do Hersfeldu. Proto také Vintíř vykonal pouť do Svaté země a po návratu na jaře roku 1006 započal noviciát. Nebylo to pro něj jednoduché, a tak stále utíkal pro radu ke Gotthardovi. Ten mu dal na vybranou: buď odloží řeholní roucho, nebo se stane opravdovým mnichem beze všech výhrad. Vintíř se rozhodl a odešel do Altaichu, kde konečně našel vnitřní mír. V Altaichu ovšem dlouho nezůstal a přešel na místo zvané Rinchnach, kde si zřídil poustevnu a kde také brzy vyrostl s Gotthardovým svolením samostatný klášter. Ani tam dlouho nevydržel a vydal se na další cestu severním směrem, překročil českou hranici a přes Prášily se dostal podle místní, poměrně nedávné tradice k Dobré Vodě u Hartmanic, pravděpodobně k Svatému Mouřenci. Tam poblíž vodního pramene na místě chráněném skalním útesem si zřídil novou poustevnu a po pěti letech ve věku devadesáti let zemřel. Vintířovy tělesné pozůstatky nechal dopravit do Prahy břevnovský opat Meginghard (Meinhard) a dal je uložit v klášterním kostele vedle oltáře sv. Štěpána. Po husitských válkách byly ostatky znovu uloženy na Vintířově oltáři v barokním opatském kostele břevnovském. Formálního uznání Vintířova kultu se podařilo dosáhnout až roku 1634 bullou Urbana VIII. Úcta Vintířova započala ihned po jeho smrti. Zvláště se rozmohla v Břevnově, kde do roku 1740 vystoupil počet zázraků na Vintířově hrobě k číslu 500.⁵⁸ Ve *Dvanáctéru* je sv. Vintíři věnována kapitola osmá *Život svatého Guntýře poustevníka českého* (121-128), kam je zahrnuto i líčení zázraků u hrobu sv. Guntýře (*Zázraci u hrobu S. Guntýře zběhlí*). Kapitola je poměrně rozsáhlá, srovnatelná s kapitolou věnovanou sv. Vojtěchovi. Sv. Vintíř bývá zobrazován jako mnich nebo jako poustevník, často s andělem.⁵⁹

3.10 Svatý Jan Nepomucký

Nejčastější sochou na našich starých mostech bývá **svatý Jan Nepomucký**. Je to tím, že jeho tělo bylo svrženo z mostu do Vltavy. Je v tom i symbol. Jan vedl zcela prostý a nenápadný život služebníka božího, ale tváří v tvář smrti se povznesl sám nad sebe a svým mučednictvím si úspěšně vybudoval most z časnosti do šťastné věčnosti. Narodil se kolem roku 1345 pod Zelenou Horou

---

⁵⁸ *Bohemia Sancta*, s. 144.

⁵⁹ www.heilige.de, nalezeno dne 30. března ve 14:33

Pomuku, dnešního Nepomuku. Kněžské svěcení přijal pravděpodobně za své služby ve Vlašimské kapli Svatovítské katedrály. Studoval nejdříve v Praze, ale i v Padově. Po návratu si ho vybral arcibiskup Jan z Jenštejna za generálního vikáře na Žatecku. Byl svědkem politických bojů Jana z Jenštejna a krále Václava IV., který je (Jana a ostatní rádce Jana z Jenštejna včetně samotného Jana z Jenštejna) zajal a dokonce mučil. Nepomuckého, který mučení podlehl, nechal odvléci na Karlův most a za večerní temnoty svrhnout do Vltavy. Stalo se to 20. března 1393. Tělo umučeného bylo vyloveno a uloženo na hřbitově u kostela sv. Kříže Většího, později pochováno v ochozu svatovítské katedrály. Jan z Jenštejna unikl a ve své žalobě na krále se zmiňuje i o svém generálním vikáři a zároveň ho nazývá *martyr sanktus* - „svatý mučedník“. Jan Nepomucký zemřel tedy proto, že řádně plnil svou úřední povinnost. Mučednická smrt ve službách církve je zajisté dostatečný důvod pro Janovu svatost. Jiná zpráva říká, že Nepomucký byl umučen proto, že byl zpovědníkem samotné královny a zdráhal se vyzradit zpovědní tajemství. Bývá také nazýván mučedníkem zpovědního tajemství, což nevylučují ani novější historikové. Bývá tak zobrazován nejčastěji jako mlčenlivý světec s prstem na rtech, stojící obvykle na mostech. Neobyčejný rozmach mučednickovy úcty nastal po utišení náboženských bouří a po uzavření míru vestfálského. Životopis Jana z Nepomuku byl sepsán hned několika lidmi. Pro nás je asi nejzajímavější životopis od jezuity Jiřího Plachého-Fera, či od Bohuslava Balbína. Jan z Pomuku (Nepomuku) byl blahoslaven 31. května 1721 na základě úcty, která mu byla prokazována od nepaměti pražskými arcibiskupy. Blahořečení ovšem nestačilo, a tak byl dán opět podnět k tomu, aby mohl být Jan svatořečen. Po několika zázracích, ba i komplikacích byl Jan Nepomucký kanonizován papežem Benediktem XIII. Sv. Jan Nepomucký je patronem mládeže.⁶⁰ Ve *Dvanáctéru* je Jan Nepomucký zmíněn jen krátce, protože ještě nepřišel jeho čas, v kapitole deváté *Život svatého Jana almužníka* (129).

3.11 Svatá Anežka

Patronka naší země **svatá Anežka** byla původně, jak uvádí *Bohemia Sancta*, pouze blahoslavená. Tato kniha byla vydána roku 1989, takže změny, které se tento rok udály, se do ní nestačily dostat. Anežka česká byla kanonizována 12. listopadu 1989 papežem Janem Pavlem II.⁶¹ Jméno Anežky Přemyslovny vstoupilo do kronik 13. století v souvislosti s jejími zásnubami se synem císaře Fridricha II.

⁶⁰ *Bohemia Sancta*, s.208.

⁶¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Ane%C5%BEka_%C4%8Cesk%C3%A1, nalezeno dne 23.3.

Ovšem ke sňatku nikdy nedošlo díky diplomatickým intrikám Anežčina pěstouna Leopolda Babenberského. Anežka, která do té doby byla vychovávána v klášteře, za pobytu v Rakousku u svého pěstouna poznala, že je jen pouhou prostřednicí ve službách diplomacie, prostředkem v boji o moc. Vzepřela se otci, který chtěl dát zabít kazatele Konráda z Hallu, a posléze i odmítla vdát se za anglického krále a raději vstoupila do kláštera. Její bratr Václav jí daroval místo u řeky k postavení kláštera, který hodlala založit. Vzorem pro její klášter bylo učení sv. Františka, do kterého pronikla díky písemné korespondenci se sv. Klárou, žačkou sv. Františka, kterému byl vlastní slib chudoby. Totéž chtěla dodržovat i sv. Anežka, ale opět zde sehrály svou roli majetkové poměry a intriky. Hned zpočátku založila Anežka spolu s klášteřem i špitál pro chudé. Avšak její bratr Václav chtěl získat majetek německých rytířů, což se mu podařilo. Převedel tento majetek právě na Anežčin špitál, třebaže to Anežka odmítala. Papež Řehoř IX. potvrdil statky německých rytířů pro špitál, a tak se stalo, že Anežka rezignovala a špitál se stěhoval. Anežka si proto nechala od téhož papeže potvrdit privilegium chudoby. To bylo vše, čeho Anežka dosáhla. Jako první se o kanonizaci Anežky pokoušela již Eliška Přemyslovna. Anežka byla českým lidem uctívána jako svatá již za svého života.⁶² Nakonec její kanonizace proběhla až o několik století později. Anežka je zobrazována v řeholních šatech s korunkou, někdy má odložený královský šat a korunu; u nohou ubožáka; ošetřuje nemocné; uděluje almužnu; sytí hladové.⁶³ Svátek slaví 13. listopadu. *Dvanáctero* se o ní zmiňuje v kratičké desáté kapitole *Život svaté Anešky* na straně 129.

3.12 Blahoslavený Hroznata

Poměrně neznámým světcem je **blahoslavený Hroznata**. Dne 14. září 1897 byl Hroznata, zakladatel kláštera v Teplé, prohlášen blahoslaveným, ale teprve po dlouhých průtazích, protože premonstráti se pustili do beatifikačního procesu podle přísných pravidel kanonického práva. Byl označen jako mučedník pro spravedlnost. Narodil se kolem roku 1160 a pocházel ze vznešené rodiny. Dostalo se mu pečlivého vychování a pro svou oblíbenost byl pověřován důležitými úřady. Byl dokonce i ženatý a měl syna. Rána osudu mu byla uštědřena v podobě smrti manželky a syna, a

---

⁶² *Bohemia Sancta*, s. 170 – 172.

⁶³ Heyduk, J., *Svatí církevního roku*. Vyšehrad, Praha 2001.

proto se začal věnovat zcela boží službě. Zúčastnil se dokonce i křížové výpravy, která ale skončila nezdarem. Čechami se táhl spor o trůn a Hroznata začal plnit závazek, ke kterému se zavázal u papeže Celestina III., a roku 1193 založil tepelský klášter. Mezitím se začala připravovat další křížová výprava, před kterou Hroznata učinil poslední prohlášení. Touto listinou, která je zároveň zakládací listinou kláštera, věnuje Hroznata Teplou s příslušenstvím na věčné časy bratřím, kteří tam budou sloužit Bohu a Panně Marii. I tato výprava, které se Hroznata zúčastnil, se nezdařila, a tak se opět vrací do Čech s úmyslem vystavět další klášter. Svým dílem přispěl k pokojnému nastoupení Přemysla Otakara I. na trůn a zasloužil si tak jeho vděčnost. Za tyto a jiné služby mu byl darován Hroznětín s pohraničním lesem. V této době byly učiněny přípravy k založení kláštera v Chotěšově jako ženské odnože tepelského kláštera. Hroznata chce splnit to, co slíbil, a rozhoduje se, zda se stane řeholním bratrem. To se opravdu stane, ale až poté, co papež Inocenc III. slíbí Teplé papežskou ochranu. Hroznata sloužil jako bratr laik, ale byl ustanoven správcem jak tepelského, tak i chotěšovského kláštera. Tuto funkci přijímá, ale bez nadšení. Roku 1217 se vrací do Teplé, kde má vidění (z těžké nemoci), přijímá Tělo Páně a odjíždí na Hroznětín, aby chránil majetkové věci kláštera. Cestou byl zřejmě přepaden, zajat a odvečen do Německa. Jako místo věznění a smrti je udáván Kynšperk na hranicích Chebska. Po zaslání výkupného dostali v klášteře už jen tělo sv. Hroznaty. Hned po smrti byl Hroznata uctíván jako mučedník a jeho kult se rozšiřoval. Roku 1634 papež Urban VIII. slavnostně zdůraznil zásadu, že svatořečení a blahořečení je výsadou Říma a zakázal nepovolený kult pod církevními tresty. Výjimkou byl kult, který roku 1634 trval alespoň sto let, což Hroznatův kult splňoval, a proto nebyl zakázán.⁶⁴ Ve *Dvanácteru* mu byla věnována jedenáctá kapitola společně s jeho sestrou Svojslavou. Nadpis je popletený, chybný je jak genitivní tvar od jména Hroznata, tak rod složeného jména jeho sestry (*Život svatého Hroznata a Svojslava*), (131-133). *Svojslava* je zmíněna v souvislosti s chotěšovským klášterem, který podle *Dvanáctera* vystavěla, nadala a do konce svého života spravovala (s. 133). V *Bohemia Sancta* se ovšem uvádí, že zakladatelem i pozdějším správcem chotěšovského kláštera, byl samotný Hroznata a ne jeho sestra Svojslava.

---

⁶⁴ *Bohemia Sancta*, s. 147.

3.13 Svatá Zdislava

Další ženou, který zaujímá význačné postavení mezi českými sveticemi je **svatá Zdislava**. Podobně jako tomu bylo u sv. Anežky, *Bohemia Sancta* uvádí, že Zdislava je blahoslavená. Zdislava byla ovšem svatořečena o šest let později než je datum vydání této knihy. Kanonizaci sv. Zdislavy provedl papež Jan Pavel II. 21. května 1995.⁶⁵ Zdislava byla manželka pana Havla z Jablonného a žila před více než sedmi sty lety. Její život byl zaznamenán dvěma muži. Prvním je Jindřich v latinské *Kronice žďárské* a druhým tzv. Dalimil. Zdislavin život byl velmi krátký, zato velmi intenzivní. Velký vliv na její výchovu měli velmi zbožní rodiče. Byla svědkyní povstání mladého Přemysla Otakara II. proti svému otci Václavovi. Zdislavin manžel se přidal na stranu Václava I. Povstání a boje zanechaly po sobě nemocné a zmrzačené, kterým Zdislava věnovala samaritánskou péči ve špitále, založeném na její popud v Jablonném. Této činnosti se věnovala tak, že jí to vyneslo pověst světice a ženy obdařené mocí dělat zázraky. Ohniskem kultu sv. Zdislavy byl dominikánský klášter v Jablonném. Kult byl později podnícen i dvěma pracemi Jiřího Bartholda Pontana, generálního vikáře pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé, který usiloval o Zdislavino svatořečení. V 18. století vznikají k její cti písně, modlitby, litanie a církevní hodinky. Tyto snahy pak na nějaký čas utlumila josefínská doba, ale ke konci 19. století je dokončen alespoň beatifikační proces. Ve *Dvanáctéru* je Zdislavě věnována stručná dvanáctá kapitola s názvem *Zdislava/po rodu Berkovna* (133).

3.14 Ostatní svatí

Ve *Dvanáctéru* v kapitole *Svatý Vít* je zmíněna ještě jedna žena – a tou je ctihodná **Mlada** neboli Marie. Kratičký odstavec o ní nacházíme ještě na s. 133 (je zařazena za Svojslavou), kde se dovídáme, že byla sestrou Boleslava Pobožného a dcerou Boleslava Zuřivého, knížat českých, dále pak, že se stala první abatyší benediktinského ženského kláštera u sv. Jiří na Pražském hradě. V *Bohemia Sancta* je o ní zmínka v souvislosti s vyvrcholením snah, zahájených sv. Václavem, a to v dvojím směru: v ustanovení pražského biskupství a ve zřízení prvního kláštera na české půdě. Zajímavostí na ctihodné Mladě je to, že po její smrti nevznikla žádná

---

⁶⁵ <http://www.biskupstvi-ltm.cz/zdislava/?sekce=1&rubrika=7&clanek=1>, nalezeno dne 31. března v 9:40

soudobá legenda. Její život zachytil jen Kosmas a pak se záhadná zpráva o Mladě objevila u rakouského zpravodaje Jindřicha z Heimburgu. Ctihodná Mlada je svědkyní politických hrátek na církevním poli a zároveň se podílí na založení biskupství. Je jasné, že kult uctívání ctihodné Mlady není tak rozšířený jako např. kult sv. Anežky, ale přesto má Mlada své místo na nebi našich blahoslavených či svatořečených.⁶⁶

Připomenu ještě několik světců, o nichž je zmínka v životech svatých z *Dvanáctera*.

Sv. Kosmovi a Damiánovi, patronům lékařství, se dostalo úcty i u nás, a to hned v prvním období křesťanství. Bratři Kosmas a Damián pocházeli pravděpodobně z Arábie a vyrostli v Sýrii, ale byli řecké národnosti. Spolupracovali dohromady jako lékaři. Vyhledávali opuštěné a nemocné a svým příkladem získali mnohé vyléčené pacienty pro křesťanskou víru. Na cestě Kilikií byli zadrženi a popraveni jako nebezpeční šířitelé křesťanství. Smrtící šípy jim však neublížily a museli být popraveni mečem.⁶⁷ U nás úcta ke Kosmovi a Damiánovi souvisí pravděpodobně s mučednickou smrtí sv. Václava, protože právě s datem blížícího se svátku Kosmy a Damiána pozval Boleslav svého bratra, jak se záhy ukázalo, na smrt. Sv. Kosma a Damián byli připojeni k našim patronům v době barokní.⁶⁸

Svatý Benedikt se narodil r. 480 v italském kraji Umbria. Nábožnému otci Euprobovi se tehdy narodila dvojčata, spolu s Benediktem i budoucí světice Scholastika. Benedikt byl ve čtrnácti letech poslán na studia do Říma. Tam důvěrně poznal křesťany a po nějaké době také život poustevníků v kraji Sabinských hor. Mnišské roucho si oblékl v poustevně u Subiaca a žil v jeskyni pod horou Monte Calvo. Po třech letech byl pozván do Vicovara i Tivoli, aby se stal opatem tamějšího kláštera. Tam zavedl přísný řád, který mniši odmítali. Rozhodli se Benedikta otrávit jedem. Ten se prý pokřížoval a sklenice s jedem praskla. Benedikt se raději vrátil do Subiaca a shromáždil kolem sebe vlastní řeholní družinu. Založil zde dvanáct nových klášterů, kde vychovával na žádost mnohých lidí jejich děti. Podle počtu apoštolů žilo v jednom domě vždy dvanáct mnichů a opat Benedikt zavedl řeholní řád - pravidla, podle kterých se mniši řídili a podle kterých se v jednotlivých klášterních domech žilo. Sv. Benedikt zapůsobil i na ostrogótského krále Totilu, který tehdy

---

⁶⁶ *Bohemia Sancta*, s. 78.

⁶⁷ Pracný, P., *Český kalendář světců*, s. 228.

⁶⁸ *Bohemia Sancta*, s. 47.

zahájil tažení proti Římu. Benedikt mu předpověděl jeho budoucí osud. Zrovna tak předpověděl svoji vlastní smrt nedlouho poté, co zemřela jeho sestra Scholastika, a nechal si připravit hrob. Roku 543 zemřel. Je pochován pod hlavním oltářem v kostele sv. Jana Křtitele na Monte Cassinu, v sídle základního benediktinského kláštera. Sv. Benedikt byl úctyhodnou postavou, protože z řádu, který založil, vzešlo jen do 18. století 42 papežů, 200 kardinálů a mnoho arcibiskupů, biskupů, světců, učenců a spisovatelů. Pravidla benediktinské řehole měla původně 73 kapitol se základním ustanovením doživotní věrnosti člena řádu k představenému. Roku 1964 byl sv. Benedikt prohlášen patronem Evropy.⁶⁹ Sv. Benedikt je ve *Dvanáctu* připomínán v kapitole čtvrté *Život s. Václava, vývody a mučedníka českého* (103). Svátek sv. Benedikta se slaví 11. července. Benediktovým atributem je rozbitá číše a havran.⁷⁰

Sv. Norbert byl vyhlášen českým patronem roku 1627, a to pražským arcibiskupem kardinálem Harrachem. Jeho ostatky byly vyzvednuty v Magdeburku a uloženy v premonstrátském klášterním kostele v Praze na Strahově. Sv. Norbert byl zakladatelem premonstrátů. O jeho raném životě se příliš neví, snad jen to, že pocházel z hraběcí rodiny ze severního Porýní, pravděpodobně ze Xantenu. Jeho ctižádost mu otevřela cestu na dvůr kolínského arcibiskupa a také císaře Jindřicha V., jemuž dělal sekretáře. Ve třiceti letech byl vysvěcen na kněze a žil v Xantenu jako člen kapituly. V roce 1118 se rozhoduje vydat vlastní cestou. Putuje Francií, Belgií a Porýním a káže o lásce Boží, vyučuje, napomíná a přesvědčuje lid o nutnosti pokání, časté zpovědi a svatého přijímání. Nabádá bohaté ke skromnosti a milosrdenství. K Norbertovi se přidružují žáci a následovníci. Od laonského biskupa získá povolení založit v diecézi klášter. Tak mohl sv. Norbert vybrat nevládné a bahnité údolí, *Pratum monstratum* (*Prémontré* - "nivu ukázanou"), za místo nového kláštera. Byl založen nový řád - premonstráti, který dostal řeholi sv. Augustina. Sv. Norbert chtěl, aby členové řádu působili nejen příkladem odříkavého života, nýbrž aby byli lidem příkladem zároveň svým jednáním a vnější čistotou. Posledním působištěm sv. Norberta byl Magdeburg, kde byl od roku 1126 arcibiskupem. Koncem 16. století přešel Magdeburg do rukou protestantů, a tak se centrem řádu premonstrátů stal v budoucnosti pražský strahovský klášter.⁷¹ Norbertovým atributem je monstrance.⁷²

⁶⁹ Pracný, P., *Český kalendář světců*, s. 154.

⁷⁰ Attwater, D., *Slovník svatých*, s. 66.

⁷¹ Pracný, P., *Český kalendář světců*, s. 126.

Jeho svátek je 6. června. Ve *Dvanáctu* je sv. Norbert zmíněn v jedenácté kapitole *Život s. Hroznata a Svojslava* v souvislosti s Hroznatovým životem (132).

Dalším významným svatým, kterému je zasvěceno mnoho kostelů, je **sv. Jiří**. Sv. Jiří je pololegendární světec, původem ze šlechtického rodu z anatolské Kappadokie. Po smrti otce, kterého umučili pohané, odešel s matkou do Palestiny. Zde sloužil v římské armádě. Prý byl tak statečný, že svou víru přiznal i samotnému císaři, což panovníka rozlítilo, Jiřího odsoudil jako velezrádce a rozkázal ho před smrtí mučit. Sv. Jiří je oblíbený i v našich zemích. Úctu k němu potvrzuje mnoho jemu zasvěcených kostelů po celých Čechách. Také druhá nejstarší svatyně na Pražském hradě, kostel sv. Jiří, který byl založen kolem r. 920 a po vybudování kláštera benediktýnek (viz ct. Mlada) po r. 973 rozšířen na baziliku, ukazuje, jakou zvláštní váhu měla u nás legenda o schopnostech tohoto řeckého důstojníka, který se vyobrazuje s oštěpem (někdy na koni) v boji proti lité sani ztělesňující zlého ducha. Toto znázornění z něj vytvořilo téměř pohádkovou bytost, jež prý vysvobozuje princezny. Svátek sv. Jiří slavíme 24. dubna, i když ve většině katolických zemí se slaví již 23. dubna. Protože 23. dubna zemřel náš velký světec sv. Vojtěch, je památka na sv. Jiří u nás posunuta o jeden den.⁷³ Ve *Dvanáctu* je o sv. Jiří zmínka v kapitole druhé *Svatý Vít, Modestus a Krescencius* (98).

V souvislosti se sv. Anežkou je ve *Dvanáctu* zmiňován i **sv. František** (130). Sv. František je dáván do souvislosti s Vánocemi. Prý chtěl oslavit příchod Syna Božího u jesliček naplněných senem. To se mu splnilo, a když prý zvolal „*Sláva bohu na výsostech a na zemi pokoj lidem dobré vůle*“, zalil jesličky jas světla a zjevilo se v nich Boží Dítě. František se narodil do rodiny bohatého obchodníka. Při křtu dostal jméno Jan, ale protože se rychle učil francouzsky, začali mu říkat Francesco. Měl se stát kupcem, ale nemoc ho změnila a on začal toužit po vyšším smyslu života. Nesnesl se více s otcem a odevzdal svůj život Bohu. Roku 1208 si zřídil poustevnu nedaleko kostela Panny Marie Andělské. Oděl se hrubým plátnem, opásal provazem a zahalil rouchem z pytlaviny. Začal kázat a nedlouho poté měl již okolo sebe skupinu příznivců. Časem sepsal svá řeholní pravidla o 23 kapitolách. V r. 1212 se stala jeho žákyní i zakladatelka ženské větve františkánů, sv. Klára (také zmiňována ve *Dvanáctu* v téže souvislosti jako František, 130). To byl již František dva roky papežem Inocencem III. uznán za představeného družiny

---

⁷² Attwater, D., *Slovník svatých*, s. 292.

⁷³ Pracný, P., *Český kalendář světců*, s. 88.

Bratrstva kajcníků z Assisi. V 15. století se z mužského řádu Menších bratří františkánů neboli minoritů vyčlenil mírnější řád františkánů a v 16. stol. přísnější řád kapucínů. Sv. František prý trpěl krvavými stigmaty Kristovými a také se zapojil do rozšíření svého řádu účastí na křížové výpravě. Sv. František zemřel 3. října jako nejchudší z chudých na holé zemi. Byl pochován v kostele sv. Jiří. Nyní jsou jeho ostatky v kryptě pod chrámem Chiesa Inferiore komplexu sv. Františka v Assisi. V r. 1979 vyhlásil papež Jan Pavel II. sv. Františka patronem ekologie, patronem životního prostředí, a to zřejmě pod vlivem legendy, která praví, že ho poslouchali při kázání nejen lidé, ale i ptáci a s těmi prý uměl i rozmlouvat. Sv. František bývá zobrazován se stigmaty. Svátek slavíme 4. října.

Sv. Mauricius neboli **sv. Mořic** je ve *Dvanácteru* připomínán v *Životě sv. Zikmunda* (101) a v *Životě sv. Guntýře* (121). Kult sv. Mořice se u nás neprosazoval vůbec lehko. Svoji roli sehrála neznámost tohoto světce u nás. Teprve když olomoucký biskup Bruno ze Schauenburgu, který předtím působil jako probošt metropolitní kapituly u sv. Mořice v Magdeburgu, nechal kolem r. 1235 přestavět starý románský kostelík v Olomouci a změnil jeho dedikaci zasvěcením sv. Mořici a později po založení chrámu sv. Mořice v Kroměříži, byl kult sv. Mořice prosazen. Sv. Mořic byl římským důstojníkem a působil v Horním Egyptě. Vojáci thébské legie byli většinou tajní křesťané. Po vyzrazení tohoto tajemství a po odporu, který kladla thébská legie kvůli pohanským obřadům a pobíjení nevinných lidí, je nechal císař Maximián povraždit. Na místě činu (horní Rhône) byl v 5. stol. postaven kostel a r. 515 nechal burgundský král sv. Zikmund postavit klášter, z něhož časem vzniklo Agaunum, dnešní švýcarské město Saint-Maurice.⁷⁴ Svátek sv. Mořice se slaví 22. září.

Sv. Diviš je připomenut v kapitole osmé *Život svatého Guntýře/paustevníka českého* (123). Sv. Diviš je v Evropě znám spíše pod francouzskou podobou svého jména Denis. V šestém století se rozšířila legenda, že byl r. 250 poslán do Galie jako misionář a o několik let později byl sťat v Paříži na místě nazvaném na jeho počest Montmartre (Hora mučednická). V 9. stol. se legenda podivným způsobem rozrostla a tři lidé, žijící v různých dobách, v ní byli spojeni v jediného muže. Mučedník Diviš prý byl poslán do Galie papežem Klementem I.; dále byl ztotožněn s Dionysiem Areopagitou. Následně byl ztotožněn i s neznámým autorem mystických

---

⁷⁴ Pracný, P., *Český kalendář světců*, s. 224.

spisů z 5. století, dlouho mylně připisovaných právě Dionysiovi Areopagitovi. Navíc byl nazván *kefaloforos*, "nesoucí hlavu", protože podle pověsti odešel, nesa svou uťatou hlavu, na místo svého pohřbu do kláštera Saint-Denis.⁷⁵ Sv. Diviš byl zobrazován s uťatou hlavou v rukou. Z doby Karla IV. pochází jeho obraz v památné kapli sv. Kříže na Karlštejně. V r. 1353 získal Karel IV. pro svatovítskou katedrálu bohatou sbírku ostatků svatých, včetně drobné relikvie sv. Diviše.⁷⁶

V této kapitole jsem se pokusila podat výklad života světců, jejich kanonizace, atributů a případných zázraků. Také jsem srovnala informace, které měl k dispozici Fiala Budínský ve své době a jaké máme my dnes.

---

⁷⁵ Attwater, D., *Slovník svatých*, s. 104.

⁷⁶ Pracný, P., *Český kalendář světců*, s. 242.

IV. DVANÁCTERO JMEN PATŘÍCÍCH ČESKÝM SVĚTCŮM A LIDEM JEJICH DOBY

ÚVOD

V této kapitole se budu snažit utřídit a seřadit jména tak, aby bylo jasné, zda jde o jméno slovanské či germánské. Vzhledem k povaze kapitoly, kterou jsem si z *Dvanáctero řádů rytířův božích* vybrala, mělo by jít spíše o jména slovanská. Protože však nelze takto rozdělit jména všech osob, které se v celém textu vyskytují, vybrala jsem si kapitolu, o které jsem sice již psala, ale z hlediska životních drah těchto osob, jak jsou popsáni přímo ve *Dvanácteru*. Tou kapitolou je *Dvanáctero patronův českých*. Celý text, *Dvanáctero stavů*, je rozdělen do dvanácti kapitol, z nichž každá další má taktéž dvanáct kapitol, neboli podkapitol. Každá z nich je věnována určitému stavu a příslušníkům tohoto stavu. Na tomto místě budu pracovat přímo s primárním textem, avšak již s excerpovanými jmény. Význam jmen nebudu již uvádět, ale slovník excerpovaných jmen je umístěn v příloze (nazvala jsem ho *Slovník jmen Dvanáctera*), na nějž, pokud bude třeba, odkážu.

4.1 Slovanská jména

Ke slovanským jménům patří staročeská varianta jména Cyril – **Crha**.⁷⁷ Je to jméno Konstantina (výklad jména *Konstantin* viz v příloze Slovník jmen Dvanáctera, s.22), jež Konstantin přijal po vstupu do kláštera v Římě. Jméno původem řecké prošlo zajímavou českou obměnou. V textu se vyskytuje ještě ve variantě **Crhota** (94). Různé formy tohoto jména se dnes objevují jako příjmení (srov. *Crha, Crhák, Crhonek, Crhoun, Crhounek*).⁷⁸ (Význam jména viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 9).

Podobně jako *Crhota*, tedy příponou *-ota*, je utvořeno jméno **Strachota**. Jde o slovanské jméno odvozené od apelativa *strach*. Jméno *Strachota* měl ve staročeských textech sv. Metoděj. (řecké jméno, viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 28). Příjmení, která patří k tomuto jménu, jsou např. *Metys, Metyš, Metka či Metko*.⁷⁹

Ke slovanským jménům složeným patří **Svatopluk** (*Život ss. Crhy a Strachoty*, 94), jeho význam viz *Slovník jmen Dvanáctera*, s. 36, **Bořivoj** (*Život ss. Crhy a Strachoty*, 94, *Život svaté Lidmily*, 119; význam je opět vysvětlen ve

⁷⁷ Gebauerův *Slovník staročeský*, díl I., uvádí varianty *Crh, -a* nebo *Crha, -y*, s. 146.

⁷⁸ Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*. Academia, Praha 1991, s. 231.

⁷⁹ Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*, s. 151.

Slovníku jmen Dvanáctera, s. 7, **Lidmila** (*Život ss. Crhy a Strachoty*, 94, *Život sv. Václava vývody a mučedníka*, 102 – 103; význam jména viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 25. Svaté Lidmile je věnována také samostatná podkapitola (*Život svaté Lidmily*, 119 – 121).

Dále jsou uvedena jména **Spytihněv** (v podkapitole první *Život ss. Crhy a Strachoty*, 95, dále v podkapitole šesté *Život svatého Prokopa*, 117, v podkapitole sedmé *Život svaté Lidmily*, 119). Význam jména viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 35. Z dalších složených jmen uvádím jméno **Vratislav** (podkap. první *Život ss. Crhy a Strachoty*, 95, podkapitola čtvrtá *Život sv. Václava, vývody a mučedníka*, 102, sedmá *Život sv. Lidmily*, 119, v podkapitole šesté *Život sv. Prokopa*, 118 a nakonec v podkapitole poslední, dvanácté *S. Zdislava*, 134). Význam tohoto jména je vysvětlen ve Slovníku jmen Dvanáctera, s. 41.

Jméno **Slavibor** se objevuje hned v první podkapitole (*Život ss. Crhy a Strachoty*, 95), v podkapitole sedmé (*Život sv. Lidmily*, 119). Význam tohoto jména viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 35. Složené jméno je také **Svatoboj** v podkapitole první (*Život ss. Crhy a Strachoty*, 95; význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 36). Oba jsou zmíněni také v podkapitole čtvrté (*Život sv. Václava, vývody a mučedníka*), která, jak vyplývá z názvu, je věnována jen Václavovi, dále v podkapitole druhé (*Život sv. Víta*, 98), v podkapitole páté (*Život sv. Vojtěcha* 107), v *Životě sv. Lidmily* (120), dále v podkapitole desáté (*Život sv. Jana almužníka*, 129), šesté (*Život sv. Prokopa*, 128) a poslední (*S. Zdislava*, 134). Význam jména **Václav** je vysvětlen ve Slovníku jmen Dvanáctera, s. 39. Václavovi je věnována podkapitola čtvrtá (*Život sv. Václava, vývody a mučedníka*, 102). Teprve v úplném závěru celé kapitoly o českých svatých, na s. 134, je zmíněno jednoduché jméno Václavova učitele a služebníka *Podivena*, zde však ve formě **Podivín**. Jméno Václavova bratra **Boleslav** je vysvětleno tamtéž na s. 6. **Boleslav** se ještě vyskytuje v podkapitole druhé (*Život sv. Víta*, 98), v podkapitole čtvrté (*Život sv. Václava*, 102), páté (*Život sv. Vojtěcha*, 105), sedmé (*Život sv. Lidmily*, 120) a v podkapitole poslední, dvanácté (*S. Zdislava*, 133). Obě jména jsou vlastně vyjádřením téhož významu. Osobní jméno **Václav** se stalo základem různých podob našich příjmení, jak dokládá F. Kopečný (srov. 247-248, z nichž vybírám: *Váca, Vacek, Vacík, Vacl, Vaclík, Vacula, Vaculík, Vacura, Vach, Vácha, Vachek, Vachouš, Vachoušek, Vachula, Vachura* aj.). Osobní jméno **Boleslav** má také několik podob

sloužících jako příjmení, avšak ve srovnání s *Václavem* je jich méně (*Bolata, Bolech, Bolek, Boleček, Boles*, srov. Kopečný, s. 231).

Břetislav je jméno složené staročeské a vyskytuje se ve druhé podkapitole *Život sv. Vít, Modesta a Krescencia* (98), v podkapitole páté *Život sv. Vojtěcha*, (105), šesté (*Život sv. Prokopa*, 114, 116), osmé (*Život sv. Guntýře, poustevníka českého*, 128). Význam jména *Břetislav* najdeme ve Slovníku jmen Dvanáctera, s. 8.

Dalším českým jménem je **Mlada**, která byla první abatyši u sv. Jiří. Jméno *Mlada* vzniklo ze jmenného tvaru (význam viz ve Slovníku jmen Dvanáctera s. 28). Vyskytuje se v podkapitole druhé (*Život sv. Vít, Modesta a Krescencia mučedníkův*, s. 100), jedenácté (*Život svatého Hroznata a Svojslava*, 133). Jménem slovanským složeným je **Radislav** (103), vyskytující se pouze v podkapitole čtvrté (*Život sv. Václava, vývody a mučedníka*, 103), význam je vysvětlen ve Slovníku jmen Dvanáctera, s. 32). V téže podkapitole (103) se vyskytuje i jméno **Strachkvas**. Složeným jménem je dále **Vojtěch**, kterému je věnována samostatná, poměrně rozsáhlá podkapitola *Život sv. Vojtěcha neb Adalberta* (104 - 113) a zmínka v podkapitole osmé *Život sv. Guntýře* (125). Význam tohoto jména viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 40. Ze jména *Vojtěch* vznikla příjmení jako *Vojta, Vojtek, Vojtíšek, Vojčík, Vojčák, Vojík* či *Vojtuš*.⁸⁰

Slovanským jménem složeným je i jméno Vojtěchovy matky *Křezislavy* někdy uváděné jako **Střezislava** (Svoboda uvádí také *Střezislavu*), viz podkapitola pátá (*Život sv. Vojtěcha neb Adalberta*, 104), jméno *Vojtěchova* otce je **Slavník**⁸¹; dále jsou tu uváděni Vojtěchovi bratři (104) ... *vše hrabata libická* ... **Soběbor** (význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 35), **Spytimír** (obě složky najdeme u jmen *Spytihněv* a *Bohumír*, Slovník jmen Dvanáctera), **Přebyslav**, **Čáslav**, **Bohumil** (význam viz Slovník jmen Dvanáctera). Z dalších slovanských jmen lze uvést **Měcislav**, polský král (110), **Soběslav**, český kníže (112), význam jména viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 35, dále jména **Dobromír** a **Dobrovít** - kaplani (112), viz Slovník jmen Dvanáctera (10) a jméno českého krále **Přemysl** (113), význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 31. Jménem složeným není ovšem **Bořej**, zřejmě patří do skupiny vlastních jmen, která byla zkrácena stejně tak jako **Radim** (110), význam viz Slovník jmen Dvanáctera s. 32, z něhož vznikla pozdější

⁸⁰ Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*, s. 210.

⁸¹ Zde se jedná o rodové jméno, viz kapitola Onomastika, *Dělení podle Pravidel českého pravopisu*.

příjmení *Radima, Radimec, Radimský*⁸². Ze slovanských jmen je uvedeno ještě jméno poustevníka *Břimoty* (nominativ *Břimota*). Je tvořeno stejným způsobem jako *Strachota* či *Crhota*, tedy příponou *-ota*. V podkapitole šesté (*Život sv. Prokopa*, 119) se vyskytuje ženské složené jméno *Dobromila*, význam jména, viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 10; tamtéž je i zkrácená podoba jména mužského *Milík* - biskup pražský (tamtéž), ženské nesložené jméno *Libuše* (119); význam je vysvětlen ve Slovníku jmen Dvanáctera, s. 24. Jedním z dalších nesložených ženských jmen je *Božena* – jméno tvořené příponou *-ena* (význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 7), vyskytující se v podkapitole osmé (*Život sv. Guntýře*, 128), tamtéž je složené mužské jméno *Vojslav* (126), význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 40 – bratr řádu sv. Františka a děkan pražský. Jména prostých lidí jsou často ve zkrácené podobě, jako např. *Jaroš* (tamtéž, 126, význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 18), dále *Hoduše* (tamtéž, 127), *Hostej, Mařík, Douchava* (128), ale i ve složené formě, jako *Bolemila* (tamtéž, 128; význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 6), *Drahomila* (tamtéž, 127; význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 11).

Ke slovanským jménům patří také *Hroznata* a *Svojslava* v kapitole jedenácté (*Život svatého Hroznata a Svojslava* (131 - 132) s nesprávně utvořenými tvary obou jmen a navíc se změnou rodu u druhého jména v nadpise; význam tohoto jména viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 16, 37). V poslední dvanácté podkapitole je ještě jedno složené jméno ženské - *Zdislava* (*S. Zdislava*, 133 – 134; význam jména viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 42).

4.2 Latinská jména

K latinským jménům patří jméno *Adrián* (94) a jméno *Kliment*, jednoho z prvních světců, jemuž byly u nás zasvěcovány kostely (94). Dnes se vyskytuje v různých variantách příjmení jako *Klem, Klema, Klemák, Klemsa, Klemš; Klím, Klíma, Klimáček, Klimák, Klimek, Klimeš, Klimš, Klimt* (srov. Kopečný, s. 237). Podobně jméno sv. *Benedikta* (95, 106, 108). Od tohoto jména jsou např. příjmení typu *Bena, Beňa, Benek, Beneš, Benuš, Benys* (*Benýsek, Beníšek*), *Bendas, Beneda, Benada, Bendlík* (to je zdvojnásobení k něm. *Bendl*, což je už samo o sobě

---

⁸² Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*, s. 170.

zdrobnělina).⁸³ Dalším latinským jménem je *Vít* v podkapitole druhé (*Život svatého Víta, Modesta a Krescencia*, 97–100), vysvětlené ve Slovníku jmen Dvanáctera, s. 40. Příjmení, která z tohoto jména vznikla, jsou např. *Vituj*, *Viták*, *Vitas* (*Vytásek i Vitásek*), *Vituna*, *Vitouch* a z německého tvaru to jsou příjmení jako *Fajt*, *Fajtl*, *Fojt(l)*.⁸⁴ Dalšími latinskými jmény jsou *Modest* a *Krescencius*, vychovatelé sv. Víta. Další zmíněná latinská jména jsou *Valerián* (tamtéž, 97), *Dioklecián* (tamtéž, 98), *Florencie* (98), *Augusta* (106), manželka Otty II., *Severus* (biskup pražský, 99, 111, 115; stč. varianta *Šebř*, počeštěné *Martin* (110), *Gaudencius* (110; význam jména viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 14). Toto jméno je významově totožné se slovanským jménem *Radim*. Latinské jméno dalšího biskupa je *Inocenc* (118). Následující latinská jména patří světcům: *Mauric* (počeštěné *Mořic*, 121), *Laurenc* (123), *Valentin*, *Albanus* (128). Připojuji ještě *Magnus* (126 - bratr řádu sv. Františka), *Alena* (128; zkrácené z Magdaléna), *Klára* (129), *Dominik* (133).

4.3 Německá jména

K německým jménům patří složeným patří počeštěné *Jindřich* (98). Je asi nejčastěji se opakujícím jménem v celém *Dvanácteru*. Jméno *Jindřich* se stalo základem příjmení, jako *Indra*, *Indruch*, *Jínek*, z něm. varianty vznikla zkrácená, počeštěná příjmení *Henda*, *Henyš* a základní německé *Hendrich/Hendrych*⁸⁵. Ostatní německá jména jsou dále: *Wolfgang*, *Kunrad*, *Otta*, *Lipolt* (98), častěji byl zmiňován *Zikmund* (*Život sv. Zikmunda* 101; význam jména je ve Slovníku jmen Dvanáctera, s. 43). Také z tohoto jména vznikla příjmení, např. *Zikmund*, *Zika/Zika*, *Zich*, *Zykan*, *Žikeš* či *Žigo*.⁸⁶ Dalšími jmény jsou starší *Kurybald* (101), *Klodemír*, *Sigerik* (101) a v době barokní pak hojně rozšířené jméno *Karel* (101). To však není jménem složeným, ale jednoduchým (Slovník jmen Dvanáctera, s. 21). Z výčtu příjmení, která vznikla ze jména Karel, vyberu jen některá: *Káda*, *Kadlík/Karlík*, *Kadlus*, *Karda*, *Kardoš*, *Karha*, *Karkoš*, *Karlach*, *Karlus*, *Karela*, *Kodl*.⁸⁷ Z dalších složených německých jmen uvedu ještě: *Adalbert* (magdeburský biskup, 105), *Ditinar/Dětmár* (105), *Emeramus* (106), *Otta/Otto* (105, 112), *Lotar* (112),

⁸³ Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*, s. 56.

⁸⁴ Kopečný F., *Průvodce našimi jmény*, s. 116.

⁸⁵ Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*, s. 116.

⁸⁶ Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*, s. 215.

⁸⁷ Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*, s. 122.

Mainhard (biskup pražský, 113), počeštěně **Oldřich** (kníže český, 114), Přemysl **Otakar** (druhé jméno Přemysla Otakara I., 118; na *Přemysla* jsem již odkazovala, ale *Otakar* je německé jméno, významově jde opět o stejná jména, spojila se právě ve jménech našich dvou panovníků). Dále **Guntýř** neboli česky **Vintíř** (poustevník; význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 15), **Gothard**, **Lantfríd** (123), **Norbert** (132), **Fridrich** (129), **Rudolf** (130), značně obměněné jméno **Kedruta** (vlastně *Gertruda*)⁸⁸ a konečně jméno **Kaich** (95), které však není složené.

4.4 Řecká jména

Z řeckých jmen připomenu jen tato: **Theodora** (101), polatinštěná **Alexius** z řec. *Alexios* (106) **Damián** z řec. *Damianos* (107), **Kozma** z německé varianty *Kosmas* (spojované s řec. *kosmos*); význam obou viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 9 a 22). Ze jména *Kosmas* vznikla příjmení typu *Kosmák*, *Kosmáček*, *Kosman*, *Kocman*, *Kocmánek*, *Kosmata*, *Kosmina*.⁸⁹, počeštěná jsou **Diviš** (110) a **Jiří** (110). K řeckým jménům patří dále **Ondřej**, **Prokop** (v podkapitole šesté (*Život svatého Prokopa* 112; význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 31). K tomuto jménu se váží tato příjmení, *Prokš*, *Prokeš*, *Prokyš*, *Prokoš*, *Proksa i Prokša*, *Pruka*, *Průcha* či *Průša a Prošek*.⁹⁰ Další jméno **Štefan** (114, 123) je vlastně varianta jména **Štěpán**, **Blažej** z řec. *Blasios* (119, 128), **Mikuláš** (126), **Barbora** (126), **Kateřina**. **Alexandr** (130), **Anežka** z lat. *Agnes* a tam z řec. *agnós*=čistý (podkap. desátá *Život sv. Anežky*), **Řehoř** z řec. *Gregorios*. Řada těchto jmen je značně počeštěná.

4.5 Hebrejská jména

K hebrejským jménům patří **Bartoloměj**, **Marie** (112). Hebrejská jména jsou dále zastoupena jmény **Matyáš** (128), jedním z mála ženských přechýlených jmen **Michala** (*panna ze vsi Zlab* 126). Ostatní jména a jejich významy obsahuje Slovník jmen Dvanáctera.

⁸⁸Svoboda, J., *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, s. 273

⁸⁹Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*, s. 128.

⁹⁰Kopečný, F., *Průvodce našimi jmény*, s. 170.

4.6 Ostatní jména

Italským jménem je *František* (130; význam viz Slovník jmen Dvanáctera, s. 13) a je také jediným zástupcem. Neurčovala jsem jména patřící ve staré době i v době barokní spíše k příjmím, jako *Račín* (zeman, 125), *Putna* (měšťan pražský), *Letuik* (ze vsi Lanhoštic).

V této kapitole jsem utřídila jména podle jejich původu a způsobu tvoření. Z hlediska utvářenosti převládala mezi slovanskými a německými osobními jmény jména složená, z nich však, zvláště ze slovanských, vznikaly někdy zkrácené podoby. Vyplývá to i z povahy rozebíraných podkapitol. Postavy, které v textu vystupují, jsou většinou králové, knížata a církevní hodnostáři, tedy osoby vyššího postavení (viz kapitola *Onomastika*). Také ti, kdo vstupovali do církevních kruhů, byli většinou šlechtického původu. Co se týče jmen germánských, je více než zřejmé, že se jedná o jména složená (vzhledem k tvoření slov v němčině); jen výjimečně se vyskytují jména jednoduchá (Kaich). Na vyšší, nebo nižší výskyt jmen slovanských nebo germánských, latinských apod., mělo vliv i to, kterému světcí (světci) českého, nebo cizího původu byla věnována, kdy se k nám dostalo jejich uctívání.

Z řeckých jmen, která k nám v této době pronikla, se vyskytují jen jména složená a souvisí to opět s jistou urozeností osob, které byly tak pojmenovávány. K latinským jménům patří především jména církevních hodnostářů a císařů. Hebrejská jména jsou zastoupena jen díky biblickým postavám.

ZÁVĚR

V této poslední části shrnu nejdůležitější poznatky, které zkoumání přineslo a zhodnotím, zda byly splněny cíle, které jsem si dala v úvodu diplomové práce. V první části diplomové práce jsem se pokusila podat charakteristiku barokního období z hlediska historického, a to prostřednictvím událostí, které poznamenaly běh dějin. Dále jsem se zaměřila na baroko literární a na literární žánr, který typizuje primární text, jeho autora a mnohé jiné autory. V první části jsem podala taktéž celkový pohled na evropské baroko se zaměřením na baroko české a jeho periodizaci, aby se nám ujasnil pohled na tuto dobu, která, jak jsem již psala, stále trpí předsudky lidí, chápána jako doba temna, kdy pro českou řeč a kulturu nevznikalo vůbec nic dobrého. Dokonce se i má za to, že k nám dovezené umělecké směry u nás pěstované, jsou neoriginální. To se stalo i uměleckému směru baroka, které však je velmi tvůrčí a originální přínosem samotných Čechů (nebo i cizinců), kteří smýšleli ryze česky a žili pro náš středoevropský prostor. Z hlediska literárního jsem se zaměřila na hagiografii, vysvětlila, co znamená a obsahuje a v jakém vztahu je k ostatním barokním žánrům. Tomuto žánru jsem podřídila výběr autorů, kteří se tímto žánrem zabývali. Hagiografie či legendistika byla významným zdrojem informací zvláště pro obyčejný lid, který si v tzv. kalendářích četl až do 19. století. Z hlediska jazykovědného jsem volila autory, kteří byli pro vývoj našeho jazyka a pro jeho obhajobu významní. Taktéž jsem přiblížila autora mnou zkoumaného textu a zmínila se o jeho údajném autorství u *Dvanáctera*. V další části práce, která byla nezbytná pro analýzu excerpovaného materiálu, jsem podala přehled obsahu onomastiky se zaměřením na antroponomastiku. Tuto kapitolu jsem utvořila tak, aby bylo jasné, z kolika různých hledisek je možné pohlížet na tento obor. Sledovala jsem také vývoj osobních jmen na českém území až do 18. století. Abych mohla zodpovědně roztřídit vlastní jména osob, původ jmen a způsob jejich tvoření, zvolila jsem metodu excerpce osobních jmen z primárního textu, které jsem pak dále zpracovávala. Obtíže, které vznikaly při excerpci, byly již nastíněny v úvodu. Zjevné obtíže mi působila horší čitelnost textu. Tam, kde byl text lépe čitelný, působila potíže zase neznámost slov, která jsem četla a excerpovala, neboť mnohá osobní jména byla cizího původu a navíc zkomolená. Při zpracovávání jmen jsem měla k dispozici různé slovníky vztahující se ke světecké tematice a slovníky s jazykovým výkladem osobních jmen křesťanských. A tak se mi nakonec podařilo většinu excerpovaných jmen objasnit.

Ve třetí části práce a v první polovině praktické části jsem nejprve sestavila slovník osobních jmen s výkladem jejich původu a potom jsem se zaměřila na kapitolu *Dvanácte patronův českých*, kde jsem shromáždila informace o životě našich domácích i v našem prostředí přijatých a uctívaných světců a světic. Vždy jsem uvedla, kde se v mnou excerpovaném textu informace o nich vyskytují a jaký je případný atribut daného svatého. V případě kanonizací jsem se musela obracet na internetové zdroje, protože knižní prameny nebyly zaktualizované (viz svatá Zdislava a Anežka). Také jsem uvedla případné rozdíly v informacích, které měl Jeroným Zikmund Fiala Budínský k dispozici a které máme dnes my (viz blahoslavený Hroznata).

Závěrečnou, čtvrtou kapitolu jsem vybírala s ohledem na žánr, ke kterému *Dvanáctero* patří. Zaměřila jsem se opět na kapitolu *Dvanácte patronův českých*.

V této kapitole jsem zjišťovala, zda se v textu vyskytují spíše jména jednoduchá, nebo složená. Také mě zajímalo, z kterého jazyka se k nám jména dostala, v jaké souvislosti a jaké měla nositele. Protože se v textu jedná spíše o osoby urozené (panovníci, knížata, církevní hodnostáři) a protože těm se dávala jména složená, je v textu větší výskyt jmen složených než jednoduchých. V některých případech se jednalo i o jména zkrácená ze jmen složených. Jednoduchá jména měly osoby nižšího postavení, a to i v mém textu. Jedinou výjimku tvoří jméno Karel, které je sice jednoduché, ale používali je především králové. U jmen, která k nám pronikla jako jména světecká, a jejich nositelé (světci) se stali patrony naší země, jsem navíc uvedla i varianty příjmení, která později z osobních jmen vznikla. Zajímavé bylo sledovat jména, která měla stejný význam, ač to tak na první pohled nevypadá (Václav a Boleslav či Radim a Gaudencius). Problém se zařazením jmen podle původu vznikl např. u takových jmen, která odvozují svůj význam od místa vzniku. Jedná se např. o jména Albanus nebo Mauricius. V těchto případech jsem volila přiřazení k jménům latinským, protože k nám přišla přes latinu. Doufám, že jsem tímto dílčím způsobem přispěla ke zkoumání barokní doby a jedné části jejího zaměření.

Cílem mé práce bylo zhodnocení utvářenosti osobních jmen se zaměřením na slovanská jména. Z hlediska celého textu a vzhledem k obsahové náročnosti a časové tísně se mi podařilo pouze částečně naplnit tento cíl. Co se týče kapitoly *Dvanáctero patronův českých*, zde se mi cíl podařilo splnit a doufám, že jsem podala celkový obraz utvářenosti zde uvedených osobních jmen, zvláště slovanských.

PRAMENY A POUŽITÁ LITERATURA

Prameny:

FIALA Budínský, J.Z., *Dvanáctero řádů rytířův božích obojího pohlaví v rozličných stavích jmenovitě: apoštolským, mučednickým, učitelským, biskupským, kazatelským, královským, knížecím, řeholním, poustevnickým, kajícím světským, manželským, vdovským ec., rozdílně, svatosti života a všelikou ctností v svaté církvi se stkvících etc.* 267 s. V Starém Městě Pražském u Pavla Sessia L.P. 1630.

Knihopis II/III, str. 191, č. 2461 je uvádí pod jménem Jeronym Zikmund Fiala Budinský.

Sekundární literatura:

ATTWATER, D., *Slovník svatých*. Jeva, Praha 1993.

BALAJKA, B. a kol., *Přehledné dějiny literatury*. SPN, Praha 1967.

ČERNÝ, V., *Až do předsíně nebes*. Mladá Fronta, Praha 1996.

ČERNÝ, V., *O básnickém baroku*. Orbis, Praha 1937.

GEBAUER, Jan, *Slovník staročeský*, díl I (A-J). Academia, Praha, 1970.

HEYDUK, J., *Svatí církevního roku*. Vyšehrad, Praha 2001.

JANEČKOVÁ, M., *K jazyku naukové prózy z počátků českého baroka*. In: K jazyku a stylu českých barokních textů II, Sborník katedry bohemistiky Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2000.

JANEČKOVÁ, M., *Rodná jména ve Šteyerově překladu Balbínova spisu Přepodivná matka svatohorská Maria*, Acta onomastica, ÚJČ AV ČR, roč. XLVII, Praha 2006, s. 252-259.

KADLEC, J., *Bohemia Sancta. Životopisy českých světců a přátel Božích*. Česká katolická charita, Praha 1989.

KALISTA, Z., *Století andělů a d'áblů*. H&H, Jinočany 1994.

KNAPPOVÁ, M., *Jak se bude jmenovat*. Academia, Praha 1978.

KOMÁREK, K., *Osobní jména v českých biblích*. Votobia, Olomouc 2000.

KOPECKÝ, M., *Slovesnost českého baroka*. FF MU, Brno 1997.

KOPEČNÝ, F., *Průvodce našimi jmény*. Academia, Praha 1974.

LEHÁR, J., Stich A., Janáčková J., Holý J., *Česká literatura od počátků k dnešku*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1998.

LINKA, J., *Jiří Ferus-Plachý SJ a jeho okruh, aneb Dílo nezáhadnějšího českého autora 17. století*. In: Listy filologické 1-2, Filozofický ústav AV ČR, Kabinet pro klasická studia, Praha, 2005, 145 – 180.

NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník, A+P*. Kalich+Česká biblická společnost Praha 1992.

KRAUS, J. a kol., *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Academia, Praha 2005.

PASTYŘÍK, S., *Antroponyma v předbělohorských berních rejstřících z Hradeckého kraje*. Acta onomastica, ÚJČ AV ČR, Praha 2007, roč. XLVIII, s. 143-151.

PRACNÝ, P., *Český kalendář světců*. EWA Edition, Praha 1994.

Pravidla českého pravopisu, Ústav pro jazyk český, Fortuna, Praha 1999, s. 42 – 49.

RAMEŠ, V., *Po kom se jmenujeme?* Encyklopedie křestních jmen. Libri, Praha 2003.

SLAVÍČKOVÁ, L., *Srovnání dvou kázání z doby pozdního baroka*. Diplomová práce, PF JU v Českých Budějovicích, České Budějovice 2007.

SVOBODA, J., *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. Československá akademie věd, Praha 1964.

ŠRÁMEK, R., *Úvod do obecné onomastiky*. Masarykova univerzita, Brno 1999.

VAŠICA, J., *České literární baroko*. Atlantis, Praha 1995.

Internetové zdroje

http://www.heiligenlexikon.de/BiographienG/Gelasius_I.html

<http://www.abcsvatych.com/rozdeleni/cestisvati.htm>

<http://www.heilige.de>

<http://www.biskupstvi-ltm.cz/zdislava/?sekce=1&rubrika=7&clanek=1>

www.encyklopedie.seznam.cz/heslo/46446-hagiografie

Seznam značek a zkratek

Ko - Kopečný F., *Průvodce našimi jmény*. Academia, Praha 1974.

Kom – Komárek K., *Osobní jména v českých biblích*. Votobia Olomouc 2000.

Kn – Knappová M., *Jak se bude jmenovat*. Academia, Praha 1985.

LčS - Kábrt J. a kol., *Latinsko – český slovník*. SPN, Praha 1957.

No – Novotný A., *Biblický slovník, A+P*. Kalich+Česká biblická společnost, Praha 1992.

Seznam zkratek

sv. – svatý

r. – rok

tj. – to jest

L.P. – Léta Páně

ct. - ctihodná

PŘÍLOHY

Do příloh jsme vložily Slovník jmen Dvanáctera, na který poukazují během práce. V příloze jsou abecedně uspořádána jména, která jsem excerpovala z textu *Dvanáctero řádů rytířův božích*. Abecední uspořádání jsem zvolila kvůli přehlednosti a úplnosti. Citovat budu jiným způsobem než u ostatních kapitol, volím citaci přímo za výkladem významu jména, a to následujícím způsobem. Např. pokud bude citováno z knihy Františka Kopečného *Průvodce našimi jmény* (Academia, Praha 1974), citace bude jen Ko a číslo stránky. Seznam zkratk je umístěn samozřejmě na závěr práce. Kde to bylo možné a složky jmen byly známé, vypsala jsem je. Abecední řazení nevypovídá o četnosti jmen, které se v primárním textu vyskytují i hojně opakují.

SLOVNÍK JMEN DVANÁCTERA

Adalbert - patří k Albert, což je zkrácený Adalbert – je pokračování staroněmeckého *adal-beraht* – „skvělící se přednostmi (ušlechtilostí)“, srovnej německé *Adel*-šlechta; **Adalbero, Adalbertus** – forma jména Adalbert
Ko, 38 - 40¹

Adam – je jméno symbolické: znamená vlastně pozemšťany (hebr. *há* – *adámá*=země, prst'). Pozoruhodné je ovšem i akkadské (tedy i semitské) *admu* – dítě (ale stranou stojí sumerské *admu* – můj otec).
Ko, 37

Dalším slovem (po *Ježíšovi*), které při tlumočení biblického textu prodělalo proprializační proces je právě jméno *Adam*. Původně jde o hebrejské apelativum s významem „člověk“ nebo ještě přesněji „člověčenstvo“. Dnes funguje jako osobní jméno a v biblické antroponymii patří prvnímu stvořenému člověku, praotci lidstva. V biblických pasážích o stvoření člověka, o prvním hříchu a vyhnání z ráje má hebrejský originál znění *adam* ve funkci apelativní. Avšak už řecký překlad střídá v těchto místech jméno *Adam* a apelativum *anthrópos*. Postup řeckého překladu v zásadě zachovává *Vulgáta*. České překlady střídají znění *Adam* a člověk podle

---

¹ Ko - Kopečný František, *Průvodce našimi jmény*. Academia, Praha 1974.

kontextu, ale v řešení jednotlivých případů se neshodují ani navzájem, ani se svými předlohami.

Ko², 61 – 64

Adrián - viz heslo Hadrián, tradiční jméno římského císaře. Latinské (*H*)*adrianus* je přídavné jméno k (*H*)*adria*, město asi 120 km jihovýchodně od *Amony*. Jiná severní, benátská *Adria* dala jméno *Adriatickému moři*.

Ko, 98

Affra – je patrně latinského původu, znamená „Afričanka“.

Kn, 193

Aklais – *Aglaja* – je řeckého původu – z řeckého *aglaos*, znamená „zářivá, krásná“ (jedna ze tří grácií).

Kn, 194

Alban – z latinského *Albanus*, což je přídavné jméno k starověkému římskému městu *Alba Longa*. *Albus* je latinsky „bílý“

KoF, 40

Alena – je zkrácená Magdaléna, vysvětlím tedy u hesla Magdaléna

Ko, 40

Alexius/Aleš – česká obměna jmen *Alexej* a to je od řecké *aléxo* – bráním. Znamená tedy „obranný, obránce“.

Ko, 40 - 41

Alexander – odraz historického Alexandra Velikého. Řecké jméno *Alexandros* – „obránce mužů.“ 1. složka: *aléxo* – bráním“ a *anér* (2.p. *andrós*) je „muž“.

Ko, 41

---

² Kom – Komárek Karel, *Osobní jména v českých biblích*. Votobia, Olomouc 2000.

Alfons – starohornoněmecky *Adalfuns*. Výklad jména je obtížný: První složka je *adal* – viz Adalbert - *Adel*-šlechta (Ko, 38, 40). Protože však druhá část *fun*s znamenala tehdy „připraven“, stalo se, že *Adalfuns* je lidová obměna původního *Hadalfuns* – „k boji připravený“ (staroněmecké *hadu* je „boj“)

Ko, 41

Alfred – je odraz anglosaského Aelfréd (staroněmecky proti tomu *Albrát*). První složkou je *aelf* (elfové jsou známí noční duchové, srovnej německé *Alp* – „noční můra“). Druhou složkou *red* – srovnej s německým *Rat* – „rada“, podle Rybakina „elf v radě“ tj. dobrý rádce.

Ko, 41

Alžběta – nejstarší řecké (a po ní i latinské) forma je reflexí hebrejské *Elišěbah*, resp. *-šewah*, doslova „můj Bůh je přísaha“; samo *šebah* je vlastně „sedm“, posvátné číslo, přísahat se vyjádřilo jako „zasedmičkovat se.“

Ko, 45

Amadeus - je přitvořený 1. p. ke 4. p. *ama Deum* – „doslova miluj Boha“. První složka je *amare* – milovat, druhou tvoří již známe *deus* – bůh. Tedy smyslem podobné našemu *Bohumil*.

Ko, 45

Ambrož – jméno řecké: *ambrosios* je přídavné jméno. Znamená „nesmrtelníkům příslušející, nesmrtelný“, ambrosie byla nápojem nesmrtelných bohů („a“ je záporová předpona z původního *n-* a v tom *-bros-* je skrytý též kořen, který je v našem „mrtvý“.

Ko, 45

Anastázios - je to jméno velikonoční, neboť řecky *anastasis* = probuzení, vstání, vzkříšení. V tom *-sta-* je ostatně dosud vidět i naše slovanské *sta-* ve *státi, povstati*.

Ko, 46

Anežka – lat. *Agnes* (2. p. *Agnetis*), řecké jméno (*h*)*agnós* = čistý, neposkrvněný, ženský tvar (*h*)*agné* nebo z *hagios* – svatý.

Ko, 46

Anna – hebrejské *channá(h)* = milost, milostná (jako apelativum není doloženo, ale patří jasně ke slovesu *chánán* – sklonil se, byl milostiv) – tedy motivačně totéž, co *Jan*.

Ko, 47

Antonius – viz heslo Antonín: *Antonín*, latinsky *Antonius* je vlastně adoptivní jméno k *Antonius*, tedy „Antoniovi, resp. Antoniũm patřící“. Antoniové bylo jméno dvou římských rodů a souvisí s latinským *ante* = před (kořen *ante* je „čelo, přede“), mělo tedy význam „čelný, vynikající“.

Ko, 48

Apolinář – světec nejranější křesťanské doby, známý uzdravovatel různých nemocí – jeho latinská předloha *Apollinarius* je jiné přídavné jméno k *Apollónovi*, s tímž významem „Apollónovi patřící“

Ko, 48

Apolon – viz heslo Apolena. Řecké přídavné jméno *Apollónius* – „Apollónův, Apollónovi patřící“.

Ko, 48

Arkadin – Arkád – je řeckého původu, z řeckého *Arkadios*, tj. pocházející z Arkádie.

Kn, 71

Aurelius – rodové jméno římské – odvozenina k latinskému *aurum*-zlato (maďarské *Aurelie*=Aranka-zlato).

Ko, 52

August/Augustýn – latinské *augustus* – vznešený; *Augustinus* je k němu přitvořeno jako další přídavné jméno s významem „Augustovi patřící“. Lat. *augustus* souvisí se slovesem *augeo* – „rozmnožuji, dávám vzrůst“ a bylo Augustem počínaje čestným titulem římských císařů.

Ko, 51 - 52

B

Baltazar Aluaretz (jeden ze tří legendárních východních mudrců, jdoucích za betlémskou hvězdou) – aramejské či hebrejské jméno. Toto jméno se vyskytuje i šestkrát u proroka Daniela, dvakrát v hebrejské a čtyřikrát v jeho aramejské části, a to dvakrát ve znění *Béltša-axxar* (jednou hebr., jednou aram.) a čtyřikrát *Bélša-accar* (jednou hebr., třikrát aram.) – a vykládá se jako *Bél* (nejvyšší babylónský bůh), „ať ochraňuje krále“.

Ko, 53

Barachiáš – toto jméno znamená *Hospodin žehná*, *Zachariáš.

No, heslo Barachiáš³

Barbora – ženské jméno k řeckému *barbaros* – „cizinec“, doslova „brbla, brebta“; cizinci se často označují podle toho, že „neumí mluvit“.

Ko, 53

Bartoloměj - z apoštolů, lat. *Bartholomaeus*, něm. *Bartholomäus*, pochází z aramejského *bar Talmaj*-syn Talmajův – *Talmaj* souvisí s hebrejským *telem-* „brázda“.

Ko, 54

Bazilius (Bazilius) – *Bazil* (maloasijský učenec – teolog) – je to řecké jméno *basileios* – „královský“, přídavné jméno k *basileus* – „královský, králi patřící“.

Ko, 54

Benedikt - latinské přídavné jméno *Benedictus* a *benedicta* – požehnaný, -á“. Ze slovanských jmen mu odpovídá *Blahoslav*.

Ko, 56

Beneš – zkrácené stč. od *Benedikt* a to z lat. přídavného jména *Benedictus* a *benedicta* – „požehnaný, -á“.

---

³ A.Novotný, *Biblický slovník*, A+P. Kalich+Česká biblická společnost, Praha, 1992, heslo Barachiáš.

Ko, 56

Benjamín (Saulus) – nejmladší z 12 synů Jákobových – vzniklo tak obecné označení „benjamínek“ – nejmladší dítě. Jinak pochází z hebrejského *ben jámín* – „syn pravice, syn pravé ruky“, přeneseně je *jámín*- i pravá strana. Souvisí s tím i název *Jemenu* – Pravá ruka byla symbolem štěstí, odtud asi i starý název, alespoň části dnešních dvou Jemenů, totiž „šťastná Arábie“.

Ko, 56

Bernard – germánské jméno, později i francouzské, anglické i německé jméno *Bernhard*, které dobře prozrazuje sklad jména: *Bär* (2.p. *Bären*) – „medvěd“ a *hart* – „tvrdý“. Tedy tvrdý, statný jako medvěd.

Ko, 57

Blanka – románský ekvivalent našeho *Běla*, totiž bílá, a jména stejného smyslu jsou *Albína* nebo *Kandida*

Ko, 59

Bohumil – slovanské jméno řeckého původu – *Theofil*. První složka je tvořena *theos* – „bůh“ a *filos* – „milý“.

Ko, 60

Bolemila – slovanské jméno, složené; první složka viz u Boleslav a Václav, druhá složka je jasná.

Boleslav – všeslovanské jméno, co do významu je souznačné s *Václav*, obě jména mají totiž významově stejnou složku *více*- naše více, ale před -slav obyčejně *váce*-. Týmž význam má i praslovanské *bolje*- v našem *Boleslav*. Bylo ještě třetí souznačné jméno, totiž *Pačeslav* (máme po něm místní jméno *Pačlavice*), neboť i *pače*- mělo význam „více“.

Ko, 61

Bonaventura - *Bonaventura* – italské *buona ventura*=dobré štěstí“.

Ko, 62

Bonifác (Bonifác) – lat. *Bonifatius* (starší ruské *Boniftij*), je to přídavné jméno z výrazu *boni fati* – tj. (člověk) dobrého osudu. 1. složka je *bonus* – „dobrý“ a 2. složku tvoří *fatum* – „osud“, dnes – významem stejné je *Felix*.

Ko, 62

Bořej – slovanské jméno zkrácené ze jména Bořivoj

Bořivoj – český kníže, slovanské a české jméno složené – 1. složka jména je staré sloveso *boriti* – „bojovati, přemáhati“ a 2. složkou je *-voj* – chápeme dnes jako jednotné číslo, za staré básnické slovo. Ale svým původem je to množné číslo *voi* k podstatnému jménu *voin*⁷ (vojín), *voj* má původní význam, „vojíni“, pak přirozeně i útvar, který tvoří, popř. jejich soubor. K této změně pojetí a čísla došlo už ve staré češtině. „*Voj*“ pak tvoří i 1. složku jména *Vojtěch*.

Ko, 62

Božena – ženské jméno známé i ve slovenštině, polštině, je dokonce (jako přejaté z češtiny) i v ruštině. Je tvořeno příponou *-ena* od podstatného jména *bůh/boh-*. Je to dost řídký způsob tvoření. Podobná jména jsou např. ve staré češtině *Hostena*, *Bratřena*, *Mířena* ..., patrně „ta, která má povahu jako host, bratr, sestra mír“ apod. – popř. (vlivem trpných příčestí a zároveň ženských jmen jako *Chvalena*, *Slavena* apod.), „obdařená pohostinstvím, bratrskou nebo sesterskou láskou, mírem“. V našem případě tedy „bohem obdařená“. Ovšem praslovanské „*bog*⁷“ byl jednak „dárce, bůh“, jednak „úděl, dar“. K významu poslednímu srovnej *bohatý* „obdařený, mající velký úděl“ (je tvořeno podobně jako *vlasatý*, *rohatý*, *vousatý*, *břichatý* apod., tj. obdařený vlasem, vousy, břichem, rohatý). Proti němu *nebohý* nebo *ubohý* „bez údělu“ nebo „údělu zbavený“ (předpona *u-* zde má svůj prastarý odlukový význam jako v *ubrat*, *utéct* apod.). Významově podobná, ale průhlednější byla jména na *-ena* od jmen přídavných: *Blažena* (s níž se *Božena* při překladu do latiny – *Beata* – ztotožňuje), *Dobřena*, *Milena*, *Mladena* (srov. významově opačné obecné *stařena*) atp. Že však jde o tvoření afektivní, je vidět na staročeském *Drahena* (s nezměkčeným „*h*“). – Jméno *Drahena* také ukazuje, že se přípona *-ena* přidávala i mechanicky, obměňovaly, nebo spíš zčešťovaly se její pomocí i cizí jména (srov. *Mařena*). Vždyť dnes je cizích jmen takto na *-ena* nebo podobně už v příslušném

cizím jazyce zakončených pomalu více než domácích (*Alena, Apolena, Filoména, Helena, Irena, Lena, Magdalena, Polyxena ...* proti *Blažena, Božena, Liběna, Milena, Slavěna, Zdena, Živěna*); vybereme-li běžněji užívaná, je tu poměr 4:3. Nakonec nelze vyloučit, že některá *Božena* je (nebo spíš byla) také domácí podobou *Božetěchy*.

Ko, 63

Brida – staročeská varianta jména Brigita

Brigita – keltské jméno, má dvojí výklad: starší vycházel z původního keltského **briganti* – „vysoká, silná“, která má jasnou obdobu v německé *Burgund*, germánském **Burgundi* a s oběma těmito předpokládanými praformami souvisí pak i staroindické *brhatē* (ženský rod k *brhant* – „velký, vysoký, vznešený“), které taky funguje jako jméno. Novější výklad myslí na odvozeninu od irského *brigh* – „síla“.

Ko, 64

Bruno – německé, přesněji řečeno staroněmecké *brūno* (skořicově hnědý) – dnes německé *braun*.

Ko, 65

Břetislav – staročeské jméno, ruština uchovala původní podobu 1. složky. Tou byl základ staročeské slovesa *břěčeti*, původně „zvučet, hlučet“ (dnes má význam zcela jiný). Tedy „slavný bojovným rykem“. Staročesky ovšem znělo toto jméno *Brēcislav*, hláska *-c-* snad pod vlivem podobného slovesa *břěcěti* (tj. *bręk-ati*), které je možno překládat. Staročeské „c“ bylo ještě v 1. polovině 14. století měkké, bylo blízké jednak hlásce „č“, jednak „t“, zvláště to *t* často s měkkým *c* splývalo a obě souhlásky se v písmu zaměňovaly (srovnej *cihla-tihla*). Ve staré češtině najdeme záměn *c/t* více.

Ko, 66

Břímota – slovanské jméno jednoduché, tvořené příponou *-ota*.

Burchard – něm. jméno *Burghard, Burkhard*, v Čechách mělo i varianty *Purchart, Purkert* aj.

Ko, 66

C

Cecilius/Cecil – z lat. zdobnělého *caecilius* (k *caecus* „slepý“); u nás se mužské jméno nevžilo.

Ko, 67

Gelasius – nositelem tohoto jména byl GELASIUS I., papež, Name bedeutet: der Heitere (griech.)⁴. Je to tedy řecké jméno a znamená jasný, veselý.

Cesarius – *César*, jméno podle Gaia Julia Caesara, prvního římského „císaře“. Sám titul císař (apod. zkrácenější ruské *car* - i latinskému znění nejbližší německé *Kaiser*) je totiž jen pokračováním tohoto jména a později titulu (viz podobně o titulu král u jména *Karel*). Latinské *caesar* jde chápat jako přezdívku „vlasáč“; „*Caesaries*“ jsou (dost silné a dlouhé) mužské vlasy.

Ko, 67

Crha – je staročeská varianta k Cyril

Cyryl – je to klášterní jméno Konstantina, věrozvěsta Slovanů; základem je řecké lidové *Kyryllos*, odvozenina ke *kyrios* – pán, buďto přídavné jméno k němu (asi jako latinské *domitianus* k *dominus* – tedy pánův, popř. archaicky „páně“), anebo zdobnělina tedy páneček s posunutým významem srovnej moravské panáček, znamená-li kněze.

Ko, 68

D

Damián – latinské *Damianus*, základem je řecké *Damianos*. Znamená snad „krotitel“ (kořen *dam-* je i v angličtině *tame*, německé *zahn* – „krotký“). Nověji se vyskytuje i výklad z etruského *Damia* – bohyně plodnosti.

Ko, 71

---

⁴ http://www.heiligenlexikon.de/BiographienG/Gelasius_I.html, nalezeno dne 25.3. 2008 v 19:52

Daniel – jméno hebrejské, doslova „mým soudcem je Bůh“ (*Daniel* byl spravedlivým soudcem ve při krásné Zuzany a jejích stařeckých svůdníků).

Ko, 71

David – hebrejské *Dávid* se donedávna spojovalo všeobecně s asyrským *dádu* – „miláček“, hebrejské *dód* totéž i „strýček“, ale to bude asi lidová etymologie. Podle všeho jde o přezdívku (ne tedy o skutečné jméno). V ugaritštině (dávno vyhynulý a nedávno objevený semitský jazyk v dnešním Libanonu) znamenal *dauidu* – „náčelník (lupičů)“, ale spíš partyzánů, to jest různých druhů bojůvek. A podle Bible *David* takovým náčelníkem své bojůvky byl, když unikal pronásledujícímu jej Saulovi.

Ko, 72

Diana – římská bohyně lovu, latinská *Diana* za starší *Diviana* je odvozenina ženského rodu k *divius*, totéž co *divus* – „božský“ (přídavné jméno k *deus* – bůh).

Ko, 74

Dítinar – **Dětmár** – německé jméno s první složkou *diet* – sthn. *deot/diot* – lid (z přídavného jména k *diotisk/diutisk* – lidový vzniklo dnešní *deutsch*). Jméno má smysl „slavný v lidu, slavný lidem.“

Ko, 73

Diviš – viz heslo Dionysius, což je řecké jméno *Dionýseos*. Je to přídavné jméno *Dionýsos* (řecký bůh vína). Staročeské varianty: *Diviš* a *Divín*. Moderní fr. variantou je *Denis*.

Ko, 75

Dobromír – složené slovanské jméno, jeho složky jsou jasné

Ko, 76

Dobrovít – složené slovanské jméno

Dobromila – slovanské složené jméno

Dominik – (zakladatel řádu dominkánů). Latinské *dominicus* – „pánův“ je přídavné jméno k *dominus* – pán. (Z ženského tvaru *dominica* vzniklo románské označení neděle: latinsky *dies dominica* – doslova den Páně“.)

Ko, 76

Drahomila – složené slovanské jméno, obě složky jsou jasné.

Ko, 78

Drahomíra - viz heslo Drahomír: *Drahomíra* – ženský protějšek (z jsl. *Drahomíry* je možná dánské Dagmar, proto výklad viz tam). Poučení o složce *-mír* viz u Bohumír. Ko, 78.

Heslo Dagmar – jméno je možná odrazem slovanského *Dargomira* (tj. *Drahomíra*), tak by znělo u Polabských Slovanů, z nichž část dánskému králi podléhala – a v dánských ústech se změnilo na Dargmar, což bylo (pro oblibu osoby) dále přetvořeno v *Dagmar*, tj. asi „denice“, popř. „jitřenka“; vždyť konečně germánské jméno *Dagomar* existovalo: první složka se pak chápala jako *dag* – den (něm. *Tag*), druhá jako *-mar* – „slavný“. Ko, 70.

E

Edmund – jméno anglosaského původu, jeho staroanglické *Eádmund* má totiž první složku jako obě předchozí jména a druhou složkou je germánské *mund* – „ochrana, ochránce“, srovnej dnešní německé *mündel* – „poručníkovi svěřené dítě“; celek je tedy „mocný (bohatý) ochránce“.

Ko, 80

Edward – anglosaské jméno, 1. složka: staroanglické *éad* – „štěstí, blaho, majetek“, jemu odpovídá starosaské *ód*, staroněmecké *ót* (a to je druhou složkou stn. *kleinót*, které přešlo do češtiny jako klenot, tedy doslova malé štěstí – heslo Edgar, druhou složkou je „strážce“ (staroanglicky *weart* – odpovídá německému *Warte* – „stráž“, česky lidově „varta“.

Ko, 79 - 80

Efremus – viz heslo Efraim – je to biblické jméno – souvisí vzdáleně s hebrejským *perí*, syrským *perá* – ovoce (a snad i s lat. *pirum* – „hruška“), z jehož množné číslo je i francouzsky *poire*, it. *pera* téhož významu.

Ko, 80

Eleazar – je odrazem hebrejského *El(h)ázár* – „Bůh pomohl“, zkráceně *Lazar*. Odpovídá německému *Gotthelf*.

Ko, 81

Eliáš – hebrejské *Elí-jáhu*, nejméně snad „můj pán je Bůh“, i když vlastně obě složky: „*el* i *jáhu*“, zkrácené *Jahve*, znamenají bůh.

Ko, 82

Emanuel – hebrejského původu, latinské *Emanuel*, je odraz hebrejského *Immánú él*, doslova „s námi bůh“.

Ko, 83

Emeramus – Emeram z Regensburgu, jeho jméno znamená althochdeutsch *Heim und Rabe*.

Ko, 84

Eufemián – řecké jméno – *eufémos*, tj. „blahověstný“. První složka je *eu* – „dobré“ a druhá složka *fémé* – „hlas lidu, pověst“ (lat. *fāma*)

Ko, 86

Eugenius – řecké jm. *Eugeneios*, což je derivát k *eugenés* – „urozený“ – doslova „dobře urozený“, naše starší „blahorodý“ (*eu* „dobře“, druhou složku srov. s latinským *genus* – „rod“).

Ko, 88, heslo Evžen

Eusebius – pův. řecké jméno, *eusebés* – „zbožný“, lat. podoba *Eusebius*.

Ko, 87

Eustachius –lat. podoba, původní řecké *Eustāchios*, doslova „dobrohlasý“ (*stachýs* je hlas).

Ko, 87

F

Faustin – z latinského *faustus* – „příznivý“, (*Faustus* byla přezdívka římského diktátora *Sully*). Z tohoto jména vznikla i kratší varianta *Faust*.

Ko, 89

Ferdinand – staroněmecké *Fridenant* ukazuje na starší *Fridu-nant* – „mající odvahu k míru“. První složka německého *Friede* – „mír“, druhá je *nand* – „odvaha“; srovnej gótské *ana-nanthjan* – „odvážil se, osmělil se“. Jméno je sice germánské, ale rozšířilo se prostřednictvím španělštiny. U nás se prosadilo u Habsburků, kde se začátek jména obměnil tak, že se začalo spojovat i s německým *fahren*, jakoby „k jízdě zavazující“.

Ko, 89

Filip – řecké jméno s významem „milovník koní“, 1. složka souvisí s řeckým *filein*=milovat, 2. složka s řeckým *hippos*=„kůň“.

Ko, 90

Fortunatus – *Fortunát* (st.č.jméno), latinské *Fortunatus* je „štěstím obdařený“, pochází od *fortuna* – „štěstí“.

Ko, 91

František – toto jméno je původní přezdívka. Protože se assiský chlapec lehce naučil francouzsky (potřeboval to jeho otec, bohatý obchodník, pro svou korespondenci s Francií), nazýval ho otec v žertu „Francouzek“; italsky *Francesco* (latinizované potom ve *Franciscus*) a s tímto jménem (ač pokřtěn *Jan*) zůstal pak spjat po celý život. O změně původního *c>t'* viz heslo Břetislav – stč. „c“ bylo ještě v první pol. 14. století měkké, bylo blízké hlásce „č“ a „t“ – to pak často splývalo nebo se zaměňovalo.

Ko, 66 – heslo Břetislav, 92 – heslo František

Fridrich – viz heslo **Bedřich**. Průhledné německé, popř. germánské jméno: sthn. *Fridu – ríhhi* – „mocný (bohatý) mírem“ nebo „mírový vládce“.

Ko, 55

G

Gaudencius – z latinského „*Gaudeō* – radovat se těšit se“. Viz heslo Radim: Chápalo se však už v době Vojtěchově jako *radostný* - překládá se latinským „*Gaudentius*“.

Ko, 171

LčS, 195⁵

Gaius – první jména Julia Caesara, z latinského originálu *Gāius*, předejmení římské.

LčS, 195

Gertruda – německé ženské jméno Gertrude. První význam je „silná v kopí“; první složku *ger-* viz u *Gerald* (německé *Ger* je dosud starobylý název pro oštěp, kopí); druhá složka asi souvisí se staroseverským *thúdr* – „valkýra“ (germánské *drudis* – „silná“). Bájeslovná *Gertruda* byla jednou z valkýr (tj. bojovných panen, které vodily padlé bojovníky do Valhaly, germánského nebe).

Ko, 94

Gestimulus – otec svatého Ivana – dle všeho chorvatský král

Gizela – už staroněmecké jméno Gisela nemá jasný výklad: buď se pomýšlí na spojitost se stn. „*gîsal* – rukojmí“ (nyní Geisel) a poněvadž těmi byly osoby významné, pokládal se význam „ušlechtilé dítě“ – snad možno pomýšlet i na stn. „*gisello*“ (dnes německé *Geselle* – druh, tovaryš), původně ten, kdo se mnou sdílí světlici“ (srovnej dnešní Saal; podobně se z italského „*camerata*“ stal kamarád).

Ko, 95)

---

⁵ J. Kábrt a kol., *Latinsko – český slovník*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1957.

Gothard – staré německé jméno, ze sthn. *Gotahart*, vykládá se jako „silný, pravý v Bohu“. První složka je jasná německé *Gott* – „Bůh“ (stejně jako u *Gottlieb*) a druhá složka *hard, hart* – „tvrdý, pevný, silný“ (stejně jako u *Gerhard*)

Kn⁶, 100 – význam jména, Ko, 94 – druhá složka jména

Gracián - latinské *Gratianus* je přídavné jméno k rodovému jménu *Gratius*, tedy „Gratiánův patřící“. *Gracia* je ženský rod k uvedenému *Gratius* (samo *gratia* znamená v latině „půvab, milost, vděk“, srov. *Deo gratias* – Bohu díky!“).

Ko, 96

Gunther – staré německé jméno s první složkou „bojovné“ a druhou složkou *Heer* – „vojsko“, „bojovné vojsko“

Ko, 97

Guntýř neboli Vintíř – nejspíše obměna německého *Günther* – sotva reflektuje přímo německé *Winter* a to zkrácené *Win hêr* s první složku *wine-* „přítel“ – souvisí s německým *Wonne* – rozkoš, *Wunsch* – přání a s latinským *vinia* – milost, láska, i *Venus* – bohyně lásky“, druhá složka asi německé *Heer* – vojsko – anebo přímo jako *Winter* – zima.

Ko, 205

H

Harbert (Herbert) – odráží staroněmecké *Hariberaht* – doslova „vojskem skvělý: první složku (*hari* – „vojsko“) jsme viděli už výše a druhou *-bert* – „jasný, skvělý“ u jmen Albert apod.

Ko, 100

Háta – staročeské jméno, které je vysvětleno u hesla Agáta – jméno je svým původem řecké přídavné jméno s významem „dobrá“.

Ko, 99

---

⁶ Kn – Knappová M., *Jak se bude jmenovat*. Academia, Praha 1985.

Havel – je vlastně „Gal“. Latinské *Gallus* (nejznámější je zakladatel kláštera *St. Gallen* ve Švýcarsku, původem Ir, nazývaný proto *Gallus z Hybernie* (Gal z Irska), jeho vlastní jméno bylo asi *Gilian*, viz Kilián.

Ko, 99

Hedvika – staroněmecké *Haduwîg* (latinizované v *Hadviga*) je „vítězka v boji“. První složka *hadu* – „boj“, souvisí se staroslověnským *kotora* – „svár, spor“. Druhá složka *wîg* souvisí s latinským *vinco* – „přemáhám“, *victor* – „vítěz“. Praslovansky *věk7* mělo původní význam „životní síla“.

Ko, 99

Hermenegild (jeden z vizigótských princů) – jméno germánské, patrně ze společenství „branných mužů“

Ko, 100

Hilarion – je odvozenina k latinskému *hilaris* – „veselý“.

Ko, 101

Hoduše – české jméno tvořené příponou *-uše* .

Hroznata – staročeské jméno s významem zastrašovacím (proti démonům, podobně jako jiná podoba od téhož „hrozný“ – *Hrozněj*).

Ko, 03

Hugo – sotva přímé pokračování staroněmeckého *hugu* – „mysl, duch“. Je to spíše zkrácenina jmen (už staroněmecky) jako *Hugobald*, *Hugobert* (Hubert), *Huguwin*.

Ko, 103

I

Inocencius – je doslova „nevinný, vlastně neškodný“, to je totiž význam latinského výchozího *innocens*, 2.p. *innocentis* – odtud pochopíme střídání koncové souhlásky: slov. *Inocenc*, šp. *Inocencio*.

Ko, 107

Ivan – toto jméno nemá totiž motivaci jedinou: náš dnešní *Ivan* je přejat z ruštiny, kde je ekvivalentem našeho Jana, ale st. sv. Ivan, poustevník, nemá ruský původ a nebyl přinesen soluňskou misí. Staroslověnsky je ostatně *Ioann*⁷, *Ivan* je až v přípisku kodexu Supraslského. S. *Ivan*, jeden ze synů bodrckého knížete Gostimysla, má své jméno klášterní podle keltského světce *Ivo*, *Yves*, a to nejspíše vzniklo ze 4. p. *Yvanem*, *Yvonem*. Kýmerské (waleské) *yw tis* (totéž staroněmecké *iwa-Eibe*): *ivo* je pak luk z tisového dřeva (tedy výborný a *Ivo* střelec s takovým lukem).

Ko, 109

Izabela – Pokládá se za španělskou podobu *Alžběty*. Ale ke změně *Elisabety* v *Isabellu* mohlo dojít i v italštině: obmění-li se konce výchozího (*E*)*lissabet* podle *bella* – „krásná“, dojdeme od *Lisabella* tzv. disimilačním zánikem začátečního „L-“, k *Isabela*. Forma *Isebel* vedla i ke spojení s biblickou *Ízabel/Jezabel*; byla to pověstná manželka izraelského krále *Achaba*. Ale těžko věřit, že by se za křestní jméno bralo jméno ženy tak bezbožné.

Ko, 108

Izák – základem je hebrejské *Jiccháq*. Znamená to „bude se smát“ (popř. i „ať se směje“), Ko, 111

J

Jakub - mužské jméno hebrejského původu. V biblických textech se rozlišuje starozákonní *Jákob* (praotec Izraelitů) od novozákonního *Jakuba* (apoštola). Původem je ovšem obojí jméno totožné. Přes latinské *Iacobus* a řec. *Iakōbos* dojdeme k hebrejskému *Jahagóbh*. Jméno souvisí podle Bible s názvem paty (hebr. *hágébh*): při porodu vyšel *Jakob* z matčina života jako druhý, drže svého „staršího bratra *Esaua* za patu.

Ko, 112

Jan – přes latinské *Johannes* a řecké *Ióánnés* dojdeme k hebrejskému *Jóchánán* – „Bůh je milostivý“ (doslova „Bůh se sklonil“). V 1. složce je zkrácené *Jahve* – Bůh, ve 2. složce se vyskytuje sloveso *chánán* – „sklonil se“.

Ko, 112

Jarolím - je podle českých složek obměněné Jeroným, tam viz výklad – *Jeroným* (překladatel bible do latiny), základní řecké *Hierònymos* má v první složce řecké *hieròs* – „svatý“, ve druhé *onoma* (nářečně *onyma*) – „jméno“.

Ko, 115

Jaromír – slovanské jméno. První složku dnes spojujeme s jarem, ale 1. složka uchovala dosud rus. *jaryj* – „prudký, vznětlivý“. Znamenalo i „silný, přísný, tvrdý“. Celek tedy buď „slavný svou silou, bujností anebo „bujnost mírnící“.

Ko, 113

Jaroš – domácí forma k *Jaroslav*, *Jaromír* a o tom viz výše

Ko, 114

Ježíš Kristus

– s tímto jménem nastává problém, protože se stalo „obětí“ proprializace a deproprializace. Podle Karla Komárka je právě proprializační a deproprializační proces v českých překladech bible dosvědčen na pojmenování ústřední postavy Nového zákona – *Ježíše Krista*. Zatímco jméno *Ježíš* bylo v hebrejském pojmenovacím repertoáru obvyklé a nese ho několik dalších postav starozákonních a novozákonních (v Biblickém slovníku A. Novotného pak hesla *Jesua*, *Jezus* a *Jozue*, vše s apelativním významem „Hospodin je spása“), jméno *Kristus* přísluší v bibli pouze jediné osobě. Jeho motivačním základem je apelativum „pomazaný“, které znázorňuje, že očekávaný spasitel bude pomazán olejem podobně jako izraelští králové a kněží. Hebrejský výraz *mašiah* – „pomazaný“ se dostal do řeckého originálu Nového zákona ve znění *Messias*, které se však vyskytuje pouze na dvou místech: v obou případech (Komárek cituje podle Ekum) jde o přímou řeč, do které spisovatel zřejmě uměle přidal řecký výklad daného slova. V prvním říká apoštol Ondřej: „Nalezli jsme Mesiáše (což je v překladu: Kristus)“. A v druhém mluví samařská žena: *Vím, že přichází Mesiáš, zvaný Kristus*. Jinak je v celém NZ slovo *Mesiáš* čili „pomazaný“ přeloženo do řečtiny a zní tedy *Christos*.

České překlady bible se prakticky až do 20. století řídily zněním předlohy (Vulgáta má *Christus*) a na většině míst NZ kromě zmíněných dvou uvádějí podobu *Kristus*.

Tato podoba ovšem funguje v obecném povědomí jako osobní jméno, kdežto slovo *Mesiáš* se pocit'uje jako titulové. Po bližším zkoumání se přišlo k závěru, že jednající postavy užívají tento výraz spíše ve funkci titulu než osobního jména.

K proprializaci řeckého slova *Christos* tedy došlo mimo komunikační situaci, která je v NZ reprodukována. Lidé, kteří s *Ježíšem* přímo mluvili, evidentně považovali toto slovo za titul. Navíc ho neužívali v řeckém znění, a sám fakt, že došlo k jeho překladu do řečtiny, mluví ve prospěch jeho původně apelativního chápaní. Zato pisatelé textů NZ už mohli pocit'ovat změnu řeckého znění *Christos* v proprium. Je to patrné zvláště z epištol, kde se mnohokrát vyskytuje spojení *Ježíš Kristus*, respektive, *Kristus Ježíš* jako jedna pojmenovací jednotka.

Náhradu znění *Kristus* podobami *Mesiáš* či *Pomazaný* chápeme tedy jako důsledek deproprializace (ztráty propriálního příznaku). V sémantice tohoto jména jde znovu do popředí rys označení titulu či poslání a význam nabývá obecnosti v době, kdy Bůh předpovídal utrpení svého *Pomazaného*, se nevědělo, která konkrétní osoba bude *Mesiášem*). Současné překlady nejsou sice v tomto kontextovém rozlišování úplně důsledné, ale základní povědomí o distribuci apelativnosti a propriálnosti mezi výrazy *Mesiáš* a *Kristus* se prosadilo.

Kom 59 – 60⁷

Jiljí – české znění se opírá o latinskou variantu *aegilius*, po odpadnutí nepřízvučného *ae-Gilius* při čtení latinského *gi-* jako „ji“ vyjde z 2. pádu *Gilie* česká podoba. V jeho základu je řecké *aegis* (2. pád *aigidos*)=štit (z kozí kůže), přeneseně „záštita“. Ko, 115

Jindřich – německé jméno, původně znělo *Heimerich* – tj. „vládce domu, domova“. První složku tvoří dnes německé *Heim* – „domov“, druhou složkou je staroněmecké *rīhhi* – „vládce“.

Ko, 116

---

⁷ Komárek K., *Osobní jména v českých biblích*, kapitola *Proprializace a deproprializace jména Kristus*, s. 59 – 60.

Jiří – základem je řecké *Georgios*, přídavné jméno k *geórgos* – „zemědělec“. První složka je *gé* – „země“ (srovnej geometrie, geografie). Druhá složka souvisí s řeckým *ergon* – „práce.“

Ko, 117

Josef – základem je hebrejské *Jóséph* je buďto přechodníkové přídavné jméno „přidávající“, nebo od téhož slovesa *jásáph* 3. osoba imperfekta tzv. *hiphilu* – „bude přidávat, pokračovat“, popř. „ať pokračuje“.

Ko, 118

Jozafat – hebrejské jméno, *jeho –šáfát* znamená „Bůh rozsoudil“. *Jozafat* je jednak judský král, jednak postava středověkého románu s orientálním námětem *Barlaam a Josafat*. Tento *Josafat* nás přes řecké *Joasaf* (z arabského *Jus Asaf*) dovede až k *Bodisaf*, staroindickému *Bódhisattva*, *Budhovu* příjmení. Tedy bytost (*sattva*), jejímž cílem je osvícení (vlastně „probuzení“). Pak *sattva* souvisí s naším „jsoucno“ a druhá složka s naším „buditi“ (samo buddha=probuzený).

Ko, 118

Juda – byl jeden ze synů Jákobových; jeho kmen byl hlavní součástí judského království a dal základ jménu Žid. Pochází od něho také slovo jiddiš – tj. dřívější spisovný jazyk většiny evropských Židů. Jinou jeho odvozeninou je jméno *Jidáš*. Hebrejsky *jehúdhá(h)* je vlastně 3. os. imperfekta tzv. *hophalu* (pasivní kauzativní konjugace) slovesa *jádá(h)* – „chválit“ – tedy „buď veleben“.

Ko, 120

Judit (Judita) – hebrejské jméno *Jehúdíth*, doslova judovská, z Judeje. – Je to ženský rod přídavného jména *jehúdí*– ke jménu *Juda*. Z německé domácí podoby *Jutta* je české *Jitka*.

Ko, 121

Julián - přídavné jméno k *Julius*, latinské *Julius* je zkrácené *Jovilius* – „božský“, Jupiterovi patřící (2.p. *Jovis*).

Ko, 120

Julius – latinské *Julius* je zkrácené *Jovilius* – tedy „božský“, Jupiterovi patřící (Jupiter má 2.p. Jovis), (FK, 120)

Justýnus – latinské jméno, vlastně přídavné jméno přivlastňující k základnímu *iustus* – „spravedlivý.“

Ko, 120

Jutta – německé jméno, domácí podoba oficiálního hebrejského *Jehudith*, doslova „judovská“. *Judith*, viz *Judita*, z Judeje, jeho ženský rod přídavného jména *jehúdí* ke jménu „Juda“.

Ko, 121

K

Karel - východiskem je germánské obecné jméno **karlaz*, sthn. *kar(a)l-*„muž, mužský, chlap“. Srov. islandské *karl*-chlap, něm. *Kerl* „chlap(-ík)“, angl. *Churl*-sedlák. Karel Veliký – francký král, označení u Slovanů a Maďarů panovníka velké hodnosti: č. *král*, pol. *król* (jako kdysi *Caesar* – výraz *císař*).

Ko, 122

Kateřina – jméno řecké, původně znělo *Aikateriné*. Vzešlo ze spojení *aei kathará* – „vždycky čistá“.

Ko, 124

Kazimír – jméno hlavně polské. Nemůže znamenat „kdo káže mír“ (to by muselo znít *Kaži-*), ale není jasná ani druhá složka: je-li polské *-mierz* původní „-měř“, pak by to byl v „v kažení slavný“ (viz o „-mír“ u Bohumír), protože však okolní slovanské jazyky svědčí spíš pro *-mír*, (který se v polštině může změnit v *-mierz*, je to přece asi jen „kdo kazí mír“

Ko, 124

Kedruta – staročeská podoba něm. jména Gertruda⁸ (a to viz výše)

---

⁸ Svoboda Jan, Staročeská jména a naše příjmení, s.273.

Klára – z latinského *clārus* – „jasný“.

Ko, 93

Klement – z lat. *clemens* – „vlídný“ (2.p. *clementis*). Některé ženské formy ukazují na východisko z lat. *clementia* – „vlídnost, laskavost“.

Ko, 126

Kolomon – maďarské jméno (Kálmán), tam z tureckého osobního jména (znamenajícího „zbytek“). V maďarštině se ztotožnilo s německým *Koloman*, které se vykládá jako „poustevník“ z keltštiny (v irštině jsou jména *Colm* – „holub“ a jeho zdobnělina *Colmán*, ale to vede k dalšímu *Kolumbán*. Turecké jméno *Kaliman* pronikalo ve středověku i do bulharštiny.

Ko, 126

Kolumbanos – **Kolumbán** (též *-bín*) je jméno vedoucí k latinskému *columba* – „holub“, je k němu vlastně patřící přídavné jméno (klasická latina zná jen *coumbâmus* – „holubí“). Zakončení na *-anus* je pozdější.

Ko, 127

Konrad – staroněmecké jméno *Kuonrat* – „smělý v radě“. 1. složka německého *kühn* – „smělý“ a 2. složka *Rat* – „rada“. (V nové němčině existují varianty *Kurt* (stará) a *Konni* (novější). Varianty tohoto jména jsou Kundrát a Kuonrát.

Ko, 127

Konstantin - latinské *Constantinus* je přídavné jméno ke *Constans*; i to je svým původem přídavné jméno s významem „stálý“ (obě mají ostatně též základ *stā-*).

Ko, 127

Kosma - spojuje se s řeckým *kosmos* "pořádek, lad", přeneseně *kosmos*" (kde vládne pořádek).

Ko, 128

Křeszlava (Střezislava) – slovanské jméno složené

Kuman - historikové uvádějí, že Ludmila byla uškrcena Tunnou a Gommonem, patrně Varjagy (tj. ruský název severských Vikingů).⁹ Patrně tedy jde o severská jména.

Kunegunda – viz heslo Kunhuta, německé *Kunigunde*; staroněmecké *Kunigung*. V první složce tohoto německého je staroněmecké *kunni* – „rod“. Druhou je *gunt* – „válka, boj“. František Kopečný zde nepodává konečný význam, ale moje domněnka je „rodový boj“. Tento výklad potvrzuje i Knappová. Význam jména *Kunegunda* je „rodový (příbuzenský) boj, popř. i „šlechtná bojovnice“.

Ko, 130, Kn, 249

Kylián – (rodu Hybernů) – Kilián – apoštol Franků. Pocházel z Irska a má irské jméno: irské *Cillian* (Ki-) je zdrobnělina k *Ceallack* – „válka“ a metonymicky „bojovník“. Tedy „malý bojovník“. Dnes spíš jen příjmení (Kilián) – je to ovšem i irské *Cilčín* (Kilján) – „štěně“ (přeneseně „mladý bojovník“).

Ko, 124

L

Lampert – biskup, jméno německé původu, užívání u nás už jen jako příjmení. Znamená to buď „slavný svými zeměmi, nebo po (mnoho) zemích slavný“. 1. složku srovnej s něm. *Land*-„země“, 2. složka *-beraht* – „slavný“. Varianta jména Lampert je Landbertus.

Ko, 131

Lantfrýd - složené jméno německé

Laurenc – viz heslo Vavřinec – latinské *Laurentius* je přídavné jméno k Laurentum (přímořské město v Lautiu). Tedy „laurenský, Laurent’an“. Ovšem v lidovém povědomí bylo spojováno se jménem vavřínu, totiž „laurus“. Západoslovanské *w* místo původního tvrdého „l“ nepřekvapuje; na moravském Slovácku se místy doposud láska vysloví jako *uáska*, tj. „*wáska*“.

---

⁹ <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/177968-svata-ludmila>

Ko, 201

Lenora – viz heslo Eleonora. Výchozí je arabské *Ellinor* – „bůh je mé světlo“. Ze Španělska a z Provence se dostalo do Francie a Anglie. Ale *Ali-*, *Eli-* bylo vlivem řeckého *eleos* – „milosrdenství“ přeformováno na **Ele-**.

Ko, 80

Lepold – staroněmecké *Luitpald/Liutbald* znamená „v lidu statečný“ – má v první složce staroněmecké *liut* – „lid“ (mn.č. *luite*, dnes *Leute* – lidé). Druhou složkou je *bald* – „brzy“, dříve s významem „rychlý“ (odtud dnešní německé *bald* – brzy).

Ko,134

Lev – český a ruský protějšek cizího jména *Leo*, *Leon* – buď je to opravdu latinsky *Leo* a řecky *león* – „lev“, anebo zkrácenina jmen *Leonard* nebo *Leopold*, což je reflexí staroněmeckého *Leonhard*. První složka je tvořena sthn. *lewó* – „lev“ a druhá složka *hart* – nyní „tvrdý“, ale dříve mělo germánské *hardus* (stejně tak gótsky) i význam „silný, odvážný“. Takže význam je jasný: „silný (odvážný) jako lev“.

Ko, 135

Libuše – jméno utvořené Kosmou ze základu *ljub* – „libý!“ a přípony stejné, jakou mají jména *Drahuše*, *Miluše*.

Ko, 136

Lothar, Lotarius – německé prastaré jméno, měl je už v polatinštělé podobě *Chlodacharius* – francký král z počátku šestého století. Staroněmecky už většinou *Hlothari* s variantou *Ludheri* (z toho vzniklo rodinné jméno Luther). 1. složku tvoří starohornoněmecké *hlūt* – „slavný“, pragermánsky **chlūdar* (odpovídá lat. *in-clut-us* – „slavný“, prapříbuzné i našim „slovo, sláva a slynout“). 2. složkou je staroněmecké *hari-* (dnes *Heer* – „vojsko“). I ve jméně *Herbart* figuruje tato složka jako první. *Lothar* tedy znamená „slavný vojskem“. Podobnou franckou změnu *hlud>hlod*, vidíme ji i na jméně *Chlodwig*<z německého *Ludwig*.

Ko, 138

Lucius Aurelius Komodus – Lucius – mužský, vzácný protějšek Lucie, viz heslo Lucie – a to říká: doslova „světly, zářící“. Srovnej *lux-* „světlo“ (je s ním prapříbuzné naše *louč* a ruské *luč*-paprsek, dále řecké *leukōs*-bílý, původní význam je však „světly, jasný“, dále je příbuzný latinskému *luna*, původně „zářivá, zářící“, je z *louksnā* a kryje se s praperským *raochšna* – „zářící“, srovnej s Roxanou
Ko, 139

Ludmila – slovanské jméno, starší a oficiálnější než lidová *Lidmila*

. Ta má mimoto oporu ve stejné podobě i v ostatních jazycích slovanských. Více se zde Kopečný nerozepisuje, takže nevíme ani význam první složky, zda patří spíše k Ludvíkovi či spíše k *Luitgardě*.

Kdyby patřila k prvnímu jmenovanému, tedy Ludvíkovi byla by první složka *hlût* – „slavný“. Srovnej německé *laut* a anglické *loud*. Kdyby patřila k *Luitgardě*, tak první složka je tvořena *Leute* – sthn. *liuti* – „lidé“. Podle Knappové *Ludmila* znamená „lidu milá“.

Ko, 139, KnM, 253

Ludovít – slovenská podoba našeho *Ludvíka*. *Ludvík* – vychází ze starohornoněmčiny *Hlŭtvīt*, už tehdy byla varianta *Lud(o) vîg* a o franckém *Chlod* – viz už Lotar, jméno má smysl „slavný bojem“. 1. složka *hlŭt* (dnešní německé „laut“, angl. „loud“ – hlasitý) měla význam „slavný“ (slavný je ten, o kom se slyší, o kom se hlasitě mluví). V našem *-sly-* se skrývá týž indoevropský základ *klū* jako v tom „hlût“ a jeho latinské paralele *in-clūt-us* – „slavný, proslulý“. 2. složka je *wîg-* „boj“ – prapříbuzný zase s lat. *vincō-* „přemáhat“ a *vic-tor* – „vítěz“ i se slovanským *věk7*, které mělo původní význam „životní síla“.

Ko, 140

Luter – viz heslo Lothar, sthn. *Hlothari* s variantou *Ludheri* a z té vzniklo rodinné jméno *Luther*. První složkou je staroněmecké *hlût* – „slavný“, pragermánsky *chlūdaz (=lat.in-clut-us – slavný). Druhou je pak sthn. *hari* – dnes *Heer* – „vojsko“. Význam je pak „slavný vojskem“.

Ko, 138

M

Magdaléna – latinské východisko *Magdalēna* – je to ženský rod přídavného jména, a to *magdalská*, z *Magdaly* pocházející. *Magdala* – město na břehu Genezaretského jezera.

Ko, 141

Magnus – další latinské jméno, *magnus* – „veliký“.

Ko, 142

Malchus – z hebrejského melek – „král“.

No, hesle Malchus

Manfred (král sicilský ve 13. století) – podobně v řadě jazyků. Je to germánské jméno s první složkou *Man* – „muž“, druhou složku srovnej s německým *Friede*. Kopečný zde již o celkovém významu nepíše.

Ko, 143

Marek - latinské *Marcus* je zkrácené předpokládané *Mart (i) cus*, tj. přídavné jméno k *Mars* (2.p. *Martis*) – „bůh války“. To se spojuje s řeckým *marnamai* – „bojuji“. Tedy „martovský, bojovný.“

Ko, 143

Marek Antonín (Marcus Antonius) – římský velitel, milenec Kleopatry

Marie - 1. biblická *Maria* je sestra Mojžíšova *Mirjam* a má patrně jako on jméno egyptské – z egypt. *mry(e)*, tj. milovaný/-á + jméno boha – *mry-ja/m* – „milovaná Jahvem“. Už za doby Ježíšovy bylo to jméno neprůhledné, jeho aramejská podoba *Marjam* se spojovala s *mār(ē)* nebo *mary* – „pán“, cítil se v ní význam „paní“. Sv. Jeroným píše, že *Maria* znamená aramejsky „Paní“. Jeho další výklad říká, že jméno *Marjam*, je možno chápat i jako „kapka moře“, *jam*=hebr. „moře“, z jeho *stilla maris* (=kapka moře) udělali přepisovači *stella maris* – hvězda mořská“. Další významy: hebrejské *mar*=hořká, odporovatelka, krásná.

Ko, 144

Martin - výchozí latinské *Martinus* je přídavné jméno k *Mars*, viz podobná motivace u varianty *Marek*, a to je: latinské *Marcus* je zkrácené předpokládané *Mart (i) cus*, tj. přídavné jméno k *Mars* (2.p. *Martis*) – „bůh války“. To se spojuje s řeckým *marnamai* – „bojuji“. Tedy „martovský, bojovný“.

Ko, 143

Marta – v Bibli pečlivá hospodyně – základem je aramejské *Már(a)thá* – „paní“ – je to ženský protějšek k *mar (é)* – „pán“, uvedenému u Marie, Uvedené aramejské *mar* – „pán“ je obsaženo i ve výroku apoštola *Máráná thá* – „Pane náš, přijď“.

Ko, 147

Máří Magdalena – pravděpodobně Marie z Magdaly

Matouš - *Matouš, Matěj, Matyáš*, dnes to jsou samostatná jména, první dvě-vzájemné varianty, evangelium sv. Matěje – v matrikách se tyto podoby střídají až do konce 18. století. Jeden základ – hebrejské *Mattith-jáh(u)* – „boží dar“, tedy slovanské *Božidar*. V hebrejštině byla častější kratší forma tohoto jména *Mattijáh*, přepis do řečtiny *Mattiás* nebo *Matthaios*. V ČJ zůstávala jedna varianta (*Matthias*) beze změny – *Matyáš* – při vynechání koncového *-us* – vzniká *Matěj*. Dnešní spojování *Matyáš/Matěj* je vlastně nepravé proti původnímu staročeskému *Matěj/Matúš*.

Ko,148

Matylda – výchozí jméno je staroněmecké *Mathilda* má v první složce *maht* – „síla, moc“, druhá je *hiltja/hilda* apod. „boj“; tedy „silná b boji“.

Ko, 149

Mauricius – viz heslo Mořic a to znamená: latinské *Mauritius* je přídavné jméno „mauretánský, z Mauretánie pocházející (z dnešní severozápadní Afriky)“, (*Mauritius* byl velitel tzv. thébské legie, která byla jako křesťanská nad Ženevským jezerem pobita; patron savojského rodu).

Ko, 156

Mainhard – germánské jméno - složené

Měcyslav – složené slovanské jméno

Metoděj - kratčeji Metod, lidově i Metud (bratr Konstantinův neboli Cyrilův). Latinské Methodius obráží řecké Methódios a to je přídavné jméno k *methodos*, vlastně "cesta za něčím", přeneseně "způsob zkoumání, bádání (srov. mezinárodní termín metoda, příd. jméno metodický). Patří sem i příjmení Metys, Metyš, Metka, Metko...Příklonem latinské varianty *Methudius* k latinskému *metus* "strach" vzniklo ve starém jazyce překladové Strachota. Světecká dvojice Crha a Strachota se držela v kancionálech až do poloviny min. století.

Ko, 151

Michal – výchozí je hebrejské *Mi-kha-él*, doslova „kdo-jako-bůh“.

Ko, 152

Mikuláš - základem je řecké *Nikólaos*, doslova „vítězný v lidu“. *Niké* – „vítězství“, *laós* – „lid“. Začáteční *M-* v češtině, polštině a maďarštině se dostalo pod vlivem jména *Michal*.

Ko, 152

Milík - slovanské jméno zkrácené

Mlada - je vlastně krátkým (tzv. jmenným) tvarem přídavného jména *mladý* (jako *Běla k bílý*) - její novočeskou obměnou vznikla asi *Milada*. Matrikáři znají i mužský protějšek *Mlad*, stč. jméno *Mlád* existovalo.

Ko, 155

Modest - latinské *modestus* je "skromný". U nás jméno tak řídké, že ani nemá dosvědčen ž. protějšek Modesta.

Ko, 155

Mojžíš – hebrejské *Móše(h)* je přizpůsobením egyptského *mes(u)* – „dítě, syn“, neegyptská etymologie, vycházející z hebrejského *móšé(h)* – „vytahující (tj. osvobozující)“, je to přechodníkové přídavné jméno od *máša(h)* – „vytahovat“, je

logicky dobře možné, ale dává se přednost mínění, že jde o jméno egyptské; arabsky zní jméno *Músa*.

Ko, 156

Monika – sotva však patří k řeckému *monikòs* – „jediný“ (jako jeho ženský rod, doloženo je množné číslo *monikòì* jako varianta k *mònachoi* – mniši). K základnímu řeckému *monos* – „jediný“. U *Moniky*, matky *Augustinovy*, půjde spíš, jak soudí Ladó, o jméno fénické, s významem „bohyně“ (pocházela z Numidie).

Ko, 156

N

Náchor – znamená „chrápal, funil“. Jména dvou osob v rodině Abrahámově.

No, heslo Náchor

Neklan – české bájeslovné jméno, patrně vytvořené prvním naším kronikářem Kosmasem se smyslem „nebojovné“ (kdo „nekole“, stč. „kláti“, 1. os. „kol’u, sekám bojuji).

Ko, 158

Nerona (Nero) – jméno známého římského krutovládce. Bylo vlastně přezdívkou římského rodu Klaudiů; v sabinském nářečí, kde vzniklo, mělo význam „chlap, odhodlaný silák“ (souvisí s řeckým *anér* – muž“, s jeho přídatným jménem „andrèios“ se setkáváme u Ondřeje).

Ko, 159

Norbert – německé jméno s významem „slavný severan“. První složka je název severu (*Nord, north*) a druhá složka je původní *beraht* – „jasný, skvělý“ – stejné jako u Albert.

Ko, 160

O

Oldřich – německy Ulrich. Základem j staroněmecké *Uodalrich*, doslova „dědičným statkem bohatý“, popř. „dědičným statkem vládnoucí“. 1. složkou je staroněmecké

uodal – „dědičný statek“, 2. složku srovnej s dnešním *reich* – „bohatý“ nebo *Reich* – „říše“.

Ko, 162

Ondřej – jako apoštolský bratr Šimona-Petra, ženský protějšek Ondřejka, dnes spíše Andrea, jméno řecké, řecké *Andreás* souvisí s *andrèios* – „mužný“.

Ko, 163

Osvald – staroanglické *Oswealt* má první složku jako Oskar – „os – bůh“ a druhou složku srovnej s německým „*walten* – vládnout“, celek tedy „boží vláda“

Ko, 164

Otmar – základem je staroněmecké „*Ôtmâr* – majetkem velký (slavný). S první složkou jsme se již setkali u Oto-Otokar – je to starosaské „*ód* – majetek“ a druhá složka je tvoření „*mar* – slavný“.

Ko, 165

Oton – vychovatel sv. Vojtěcha

Otta – patří k německému Otmar, rozšířené Ottomar – základem je staroněmecké *Ôtmâr* „majetkem velký (slavný)“. S 1. složkou viz Otakar – *ód* – majetek“. 2. složka se vyskytuje ve jménech Dagmar, Dětmâr aj. na *-mar* znamená „slavný“.

Ko, 164, 165, 70 – u hesla Dagmar

P

Paula (římská) – ženský protějšek k Paulus

Paulin (Paulinus) – přídavné jméno *Paulinus* – Pavlův, Pavlovi patřící, FK, 166

Pavel – (nejaktivnější spisovatel z apoštolských dob) latinsky Paulus - „paulus – malý“ (ž.r. Pavla, patří už k přídavnému jménu Paulinus – Pavlův, Pavlovi patřící“

Ko, 166

Pelagius – řecké *pelàgios* – mořský“.

Ko, 167

Pelegrín – viz heslo Pelhřim. Italské jméno původně latinské *peregrinus* – „cizinec“, vlastně „přespolní“ („per – přes“ a „ager – pole).

Ko, 167

Petr - 1. z apoštolů., latinské východisko Petrus je odrazem řeckého *petros* – „skála“, (ž.r. Petra – téhož významu) a to je překlad aramejského *Kepha* a to znamená „jak bylo Kristem řečeno.

Ko, 169

Petronilla (Petronela) – patronka Říma, dnes neobvyklé ženské jméno, odvozeno od Petr?, pravděpodobněji, že jde o tvar z latinského Petronia, což je ž. protějšek k Petronius, a to je římské rodové jméno, které ale nesouvisí s Petrem (Petrus nebylo přece latinské slovo), ale s obecným jménem Petro (2.p. Petronis) – „starý, nevyřezaný skopec“ – přenesený význam, otužilý venkovan. Petronius je k němu přídavné jméno.

Ko, 168

Polikarpus – žák sv. Jana – je řecký *Polykarpos* tj. „mnohoplodný“ – 1. složka *poly-* řecky „mnoho“, 2. část *karpos* – „plod, ovoce výnos“.

Ko, 167

Prokop – řecké jméno Prokopius. Tato řecká forma je vlastně přídavné jméno k *prókópos* – „pohotový“, když se stalo jménem (patří ke slovesu *pro-koptó*), doslova „vpřed razím“. Prokópos jako „připravený k boji“, by měl mít stejný smysl jako Alfons.

Ko, 169

Přemysl – staročeské jméno. Původně bylo *Přěmysl* – „vynikající myslí“ nebo také „kdo vše dobře promýšlí“. Při překladu do latiny se spojuje s *Euthemius*, což je řecké jméno s první složkou *eu* – „dobře“ a druhou složkou je řecké *themis* – „řád, právo“.

Ko, 170

Přemysl Otakar – viz výše u hesel Přemysl a Otokar

Přibyslav – slovanské jméno – je to ten, „komu přibylo slávy (nebo jména)“.

Ko, 170

R

Radbod – složené slovanské jméno

Radim – (bratr sv. Vojtěcha). Jméno též slovenské, ruské atd. Je to nejspíše zkrácený Radimir, ale nelze vyloučit, že jde o tvar téhož slovesa *raděti* – „starat se“, o kterém byla řeč u „Radhost“ (v jeho první složce se nachází buďto rád, možná však kořen toho slovesa, které máme v ruském *radět* – „starat se“); tedy původně starostlivý. – Chápalo se však už v době Vojtěchově jako „radostný (překládá se latinským Gaudentius).

Ko, 171

Radislav – viz běžnější Radoslav. Je to slovanské jméno. První složka jména je kmenová podoba přídavného jména rád. To má odedávna svůj dnešní význam, ale přesto není vyloučena souvislost se zmiňným ruským *radít* – *starat se*, stsl. *neroditi/neraditi*, *nedbati*, stč. *neraditi,nechtíti*, také v zákazech: *nerod'te hřešiti*, *nerod' meškati* apod. Předpokládáme-li u „rád“ původní význam – „city (aktivní).

Ko, 171

Rainwold – heslo Rainold a svému východisku nejbližší podoba Reginald patří do řady germánských jmen s první složkou *ragin* – „úradek“, druhou složkou je pak „vládce, vláda“, srovnej *walten* – „vládnout“.

Ko, 173

Renata - je latinské jméno s významem „znovuzrozená“, lat. *renatus* je „znovu narozený“. Také z tohoto mužského tvaru je jméno Renát, u nás spíše známé jako René.

Ko, 174

Richard – staroněmecké *Rîchart* znamená podle složek „tvrdá/přísná vláda“ nebo „tvrdý/přísný vládce“: první složkou *rîk* – „vládce, vláda“ (je, mimochodem, patrně vzata z keltštiny a příbuzná s lat. *rēx* – „král“), jsme už viděli u Erich, Emerich a u jmen na „-řich“, druhou srovnej s německým *hart* – „tvrdý“.

Ko, 175

Robert – nejstarší forma ve staroněmeckém *Hruodperaht*. První složkou je *hruod* – „sláva“ a druhou složkou je *beraht* – „skvějící se“. Dohromady tedy „slávou se skvějící“.

Ko, 175

Rogierius – viz heslo Roger, což je jméno germánského původu a jeho nejstarší německá forma je *Hrôdgêr*. První složka je germánské *hrôd* – „slavný“, složka německé *Ger* – „kopí“; celek tedy „slavný kopiník“.

Ko, 176

Romanus – latinská forma našeho Roman. Lat. *Romanus* znamená doslova „římský“.

Ko, 177

Romuald – vypadá na první pohled římsky, ale je to germánské jméno s první složkou (*h*)*rôm* – „sláva“ (srovnej německé *Ruhm* – sláva), ve druhé složce je známé *walt* – „vládce, vláda“. Celek je tedy „slavný vládce“.

Ko, 177

Rozina – z italského *Rosina* (k latinské a italské podobě jména *rosa* – růže). Znamená to samé, co Růžena.

Ko, 179

Rudolf – výchozí forma je staroněmecké *Hruodolf*, Rúdolf s první složkou *hruod* – „sláva“. Druhou složka skrývá název vlka (jako ve stejně stavěném Adolf). Tedy celek „slavný vlk“ (jako Adolf – ušlechtilý vlk).

Ko, 178

Ruffinus – Rufuvi patřící, latinské *Rufus*=ryšavý

Ko, 180

Řehoř – odvozeno od *grégoros* – „bdělý“, základem je řecké Grégórios.

Ko,180

S

Sabina – je vlastně „Sabiňanka“ (Sabinové – kmen severně od Říma, velmi brzy splynulý s původními obyvateli Říma, jehož řády velmi ovlivnil). Jméno *Sabini* se chápal někdy jako „lidé svoji“.

Ko, 181

Saturnýn (Saturnin) – latinské *Saturninus*, vlastně přídavné jméno k Saturnus, tedy „Saturnův, Saturnovi patřící“. Saturnus byl manželem bohyně úrody Ops, není divu, že si ho tedy spojovali se *satur* – „nasyčený“. Ovšem staročeské jméno planety Saturn bylo „Hladolet“, protože to „nasyčení“ bylo jenom výjimečné.

Ko, 182

Serafín – latinské Serafinus a to je do latinského roucha převedené hebrejské *š(e)ráfim*, množné číslo k jednotnému *šaráf* – „planoucí“ (je též akkadské *šarápu* – „hořet, pálit“, steg. „s-r-f“ – „být horký“; hebrejský pl. „š-ráfim“ je v řec. a lat. bibl. překladech reflektován poměrně věrně jako „serafim“. Serafové nověji serafini byli jednou z archandělských tříd.

Ko, 183

Sergius – viz heslo Sergej. Latinské jméno *Sergius* souvisí možná s naším „střehu“ a německým *Sorge* – starost“.

Ko, 183

Severín – latinské Severinus je další odvozenina od *sevērus*-přísný“, staročesky znělo toto jméno Šebíř.

Ko, 183

Simeon – hebrejsky *Šimhón* (babylónské Šamahúnu) souvisí se slovesem *šamá(h)* – uslyšel. Biblický výklad byl „uslyšel mou bídu“ („honí – má bída“, ale patrně prostě slyšící).

Ko, 185

Slavibor – slovanské jméno, význam je „slav boj“ nebo „slavící boj“, popř. „slavný boj“,

Ko, 185

Soběbor – slovanské jméno. První složka „sobě-(nebo „se sebou“) boj. Druhou složkou je základ, který máme v ruštině „bor’lá – boj“ a „boróťsja – bojovati“.

Ko, 186

Soběslav – české a polské jméno. Obě složky jsou jasné: „sobě slavný“ nebo „mající svou slávu, slávu pro sebe“

Ko, 186

Sofie - česky Žofie, tamtéž výklad, základem je řecké *sofiā* – „moudrost“.

Ko, 218

Spytihněv – , slovanské jméno staroslověnsky *spyti* je „nadarmo“. Spytihněv je tedy ten, kdo nadarmo vzplane hněvem, k hněvu náchylný.

Ko, 187

Spytiměr – slovanské jméno s první složkou *Spyti* – stsl. *spyti* – „nadarmo“ a se druhou složkou *-měr* – viz heslo Bohumír – složka „-mír“ – Obdoba s německým Gottfried není ovšem zcela jednoznačná. Jednak slovanské „mir“⁷ znamená nejen „mír“, ale i „svět“, třebaže to druhé je vlastně význam přenesený, tzv. metafora, svět se v ní chápe jako „mírové uspořádání“ (je zde trochu obdoba k latinskému „Mundu“ a řec. „kosmos“, obojí také „svět“; tato slova vlastně znamenají „něco vyzdobeného; výzdoba, ozdoba“; k řeckému slovu srovnej kosmetika, kosmetické prostředky.). Ruské starší „mir“ znamenalo i vesnické shromáždění, jakýsi lidový sovět, kde se usmířovaly rozepře a urovnávaly poměry. – Ve jménech jako Vladimír

se někdy vidí význam „vládni světu“. Ale jméno má i variantu Volodiměr. Ukazují, že slovanská jména na „-mir“ si připodobňovala germánským na „-mêr“ nebo „mâr“, v latinizované podobě „-merus/-marus“; staroněmecké „mâri“ je „proslavený“ apod. (gótské „mêrs“ jen ve složenině). Někteří soudí, že bylo i slovanské „měř – slavný“ (Bohumír, Vladimír by se tak rovnaly smyslem jménům Bohuslav, Vladislav). Ale slovanské „měř (staropolské „-miar“) je patrně nápodoba germánského „-mer/-mar“ (pokud vůbec nevzniklo hláskoslovně z „-mir“). Obě řady jmen, Waldemar, Ratmar...proti Vladimír, Rat(i)mír se mohly sblížovat právě proto, že významy druhých složek ve jménech vybledly, tyto složky se staly jakýmsi jmenotvornými příponami.

Ko, 60

Stanislav (Polák rodem) – všeslovanské jméno, význam je nejspíš, „ustav/upevni slávu“, někdy se v 1. složce vidí „stan“ – pevnost, tvrdost, staroslověnské stan je stanoviště, tábor – podobné v příbuzném stavu s ním je staroindické *sthánam*, novopersky *sitán* (odtud i zakončení „-stán“ ve jménech jako Turkestán, Afgánistán.) Hlavně však zakončení na „-i-“, ukazuje na základ slovesný (při podst. Jm. „stan“ bychom čekali „Stano-“).

Ko, 185

Strachkvas – složené slovanské jméno

Strachota - viz heslo Metoděj, Strachota je česká varianta jména Metoděj

Svatoboj – složené slovanské jméno

Svatopluk – slovanské jméno, znamená „silný v branném lidu“. První složka viz u hesla **Svantovít**: *svět* – praslovansky, dnes „svatý“, ale původně „silný“. Druhou složkou je praslovanské *p7lk7* – branný lid (přejato v pradávnych dobách z germánského „folk-“, srovnej německé *Volk* – „lid“; je i staroirské, *folc* – „množství“. Dnes má slovo „pluk“ speciální význam vojenský. Ale srbochorvatské *pûk* znamená dosud „lid“.

Ko, 189

Svojslava – složené jméno slovanské

Š

Šalamoun – viz Samuel – základem je hebrejské *Š(e)múél* – doslova „jméno boží“.

Šém – je „jméno“ a *él* – „bůh“

Ko, 182

Šimon – staročeské jméno, odvozuje se od hebr. *Šimhón* (babylónské *Šamahúnu*), souvisí se slovesem *šámà(h)* – „uslyšel“, biblický výklad byl „uslyšel svou bídu“, „honí“ znamená „má bída“, ale patrně prostě jen „slyšící“.

Ko, 185

Štěpán - prvomučedník, patron Uher – základem řecké *Stephanos*, znamená věnec dávaný vítězům. Jsou tedy smyslem podobná jména *Vítězslav* a z cizích *Viktor*, *Zikmund* (viz i *Věnceslav*. Varianta jména může být *Steffan*.

Ko, 192

T

Tegla/Tekla – výchozí řecké jméno *Thekla* je domácí zkrácenina jména *Teokleia* „boží sláva“ . 1. složkou je *Theka* – „bůh“ 2. složkou je prapříbuzná s naším „sláva“.

Ko, 193

Teobald – má nejstarší germánské východisko v předpokládaném **Thiuda – baldaz* – z její staroněmecké podoby *Diot-polt* máme staročeského Děpolta. Ve francouzštině je z něho *Thibault*. Jméno znamená „v lidu statečný“. 1. složka jména je v (gótské podobě), *thiuda* – „lid“ a 2. složka jako u *Leopold* . S gót. *thiuda* srovnej litevské *tauta* – „národ“. S ideovropským kořenem těchto slov, totiž *teudh* souvisí i stsl. *tužd7* a *štužd7* – „cizí“ (i samo naše „cizí“) a lat. *totus* – „celý“, vlastně „(vše)lidový“, a také německé *deutsch*, ze stn. „diutisk: zunga diutiska“ znamenala vlastně „lidový jazyk“ (proti nelidové latině). Že může slovo „lidový“ nabýt významu „cizí“ to se opakuje podruhé ve slovinštině *ljudski=cizí*“.

Ko, 193

Tereza – jméno ostrovní: buď podle ostrova Therasie u Sicílie nebo Thera (dnešní Santorin) v Egejském moři.

Je řeckého původu a nejasného významu. Nejčastěji se spojuje s názvem Thera (v Egejském moři) nebo Therasia (u Sicílie) a vykládá se jako „pocházející z ostrova Thery nebo „Therasie“; základ slova někteří vykládají z řečtiny z *térésis* jako „záštita, ochrana“, popř. (z *théros*) jako „léto, horko, vedro“, nebo (z *therizein*) s výkladem „žnout, sklízet úrodu“.

Kn, 294

KoF, 194

Theodozius – řecké jméno, teo – bůh, dor-dar, tedy boží dar.

Ko, 194

Theofilus – tj. bohem milován, řecké jméno.

Ko, 194

Tobiáš – hebrejské jméno, hebr. *Towijjáh* je doslova „mým dobrem (statkem) je Bůh: *tóbh* (tów) – „dobrý, dobro“, *jáh* je zkrácené „Jahve“ (a to „-i-“, je právě to můj).

Ko, 195

Todas/Thadeus (Tadeáš) – pokud by to byl Tadeáš, tak potom by to byl jeden z apoštolů, příbuzný Ježíšův a výklad je následující: výchozí *Taddai* patrně souvisí s s aramejským *t(e) dhajjá*, arabským *thadu* a hebrejským *sáddajim* (mn.č.) – „prsa“, tedy „srdnatý“.

Ko, 192

Tomáš – základem je syrské „Tómá“, starší „Teomá-dvojče“. V řečtině Didymos.

Ko, 195

Tuman – viz heslo Kuman

U

Urban – papež, z latinského *Urbanūs*, které jako obecné jméno znamenalo „městský“ (k „urbo“, 2.p. urbis, „město“).

Ko, 197

V

Václav - všeslovanské jméno, co do významu je souznačný s Boleslav, obě jména mají totiž významově stejnou složku *více-*, naše více, ale před „-slav obyčejně *váce-*. Týmž význam má i praslovanské *bolje-* v našem Boleslav.

Ko, 161

Valentián – 1. složka jako Valentin – latinské Valentinus je odvozenina k „*valens* – silný“, ke slovesu *valēre* – „být silný, něco platit“, 2. sl. jako u Valerián.

Ko,199

Valentin – latinské Valentinus je odvozenina k „*valens* – silný“ (ke slovesu „*valēre* – být silný, něco platit).

Ko, 199

Valerián – je jméno známo ve slovanských jazycích i v germánských, kdežto francouzské Valére ukazují na tu formu, k níž máme ženský protějšek Valérie (jinak ji máme jen v příjmeních Valer – Valeri). Jsou to jména s týmž latinským základem jako *Valentin*. Základní latinské Valentinu je odvozenina k *valens* – „silný“ a to patří ke slovesu *valēre* – „být silný“, něco platit“.

Ko, 199

Vavřinec – latinské *Laurentius* je přídavné jméno k Laurentum (přímořské město v Lautiu). Tedy „laurenský, Laurent’an“. Ovšem v lidovém povědomí bylo spojováno se jménem vavřínu, totiž „laurus“. Západoslovanské „w místo původního tvrdého „l“ nepřekvapuje; na moravském Slovácku se místy doposud láska vysloví jako „uáska“, tj. „wáska“.

Ko, 201

Vilém (zde Vilím) z Rožmberka – stn *Willahelm* je složeno z *willo* – „vůle“ a *helm* – „helmice“. Tedy „helmici je má vůle, má vůle je ochranou“.

Ko, 204

Vimbert/Vinbert – germánské jméno: 1. složka: *winn* – „zisk, výhra“ (srovnej něm. *Gewinn* – zisk, výhra), a druhou složku tvoří *-bert-*, což je staroněmecké *beraht* – „slavný“ – vyskytuje se u *Albert*

Vincenc – základem je latinské *Vincens* (2.p.Vincentis), vlastně přechodníkové přídavné jméno od *vincō* – „vítězím“.

Ko, 204

Vít – patří k latinskému „*vītus* – rád“. Snad s ním souvisí i lat. 2. os. *vīs* – „chceš“, i když mimo jméno je doloženo jen záporné *invītus* – „nerad“.

Ko, 205

Vladislav – slovanské jméno složené, význam je jasný – „vládni slávě“.

Ko, 208

Vojslav – slovanské jméno, obě složky jsou jasné

Vojtěch - slovanské jméno, 1. část *voj-*, 2. část *-těch*, znamená tedy útěcha (obliba) vojska.

Ko, 210

Voldřich – viz heslo Oldřich: německy *Ulrich*. Základem j staroněmecké *Uodalrich*, doslava „dědičným statkem bohatý“, popř. „dědičným statkem vládnoucí“. 1. složkou je staroněmecké *uodal* – „dědičný statek“, 2. složku srovnej s dnešním *reich* – „bohatý“ nebo *Reich* – „říše“.

Ko, 162

Voršila – staročeská podoba latinského *Ursula* – doslova „medvídek“.

Ko, 210

Vratislav – jméno české, slovenské a jihoslovanské – ve FK význam nevysvětlen – asi se zdá Františkovi Kopečnému jasný – „slavný návratem“?

W

Waltburga – u hesla Valpurga – je reflexem staroněmeckého *Walpurg*, s první složkou *walt-* jsme se setkali už u Osvald (*walten* – vládnout), a druhou složkou je dnešní německé *Burg* – „hrad“; celek je tedy „mocný hrad mající; hradem, záštitou vládnoucí“.

Ko, 200

Werner – německé jméno (*Wernher* – starší), vykládá se jako buď jako „varovné vojsko“ (srovnej s německým *warnen* – varovat a *Heer* – vojsko); nejstarší podoba jména *Warenhar*. Anglické Warner by mohlo ovšem být přejato ze starofrancouzštiny *warrenier* – tj. ten, kdo hlídá zvěř v parku nebo v oboře.

Ko, 203

Wilibold (Vilibald) – německé jméno s významem „mající odvážnou vůli“. 1. složku tvoří *willo* – „vůle“ (heslo Vilém, Ko, 204), 2. složku tvoří *bald* – dříve s významem „rychlý“ (odtud dnešní německé *bald* – brzy) a „smělý, statečný“ (tento 2. význam má anglické *bald*) – heslo Leopold.

Ko, 135, 204

Willibald – viz heslo Vilibald – německé jméno s významem „mající odvážnou vůli“

Ko, 204

Wolfgang - německé jméno znamená „vlčí chod“ nebo „vlčí cesta“ (*wolf* – „vlk“, *gang* – chod, cesta“).

Ko, 210

Wolfram – německé jméno, má první složku stejnou jako Wolfgang – vlk, ve druhé je skryto jméno jiného zvířete, staroněmeckého „hraban – havran“ (dnes Raben).

Ko, 210

Z

Zachariáše (Zachariáš) – základem je hebrejské *Zekharjáhu*, obyčejně v kratší formě *Zekharjáh*, tj. „Bůh si vzpomněl“. Ve 2. složce poznáváme časté *-jáhu* – zkrácenější „Jahve“, v 1. složce je redukováná 3. osoba jednotného čísla *zákhar* – „vzpomněl si“ (*zekher*“ je „památka“).

Ko, 212

Záviš z Rožmberka – je to obměněné staročeské *Závid* nebo *Závist* (též staropolsky).

Ko, 212

Zderadova (Zdirad) – starší *Sderad* – s 1. složkou buď „zde-“ nebo *sdě-* (tj. „udělat“) a tom více u hesla *Zdislav*. 1. složka jména není jednoznačná: může jí být buďto praslov. *s7de* – „zde“ – nebo (a to spíše) slovesný základ *s7dě-* (je to základ, který máme v *dělat*, před ním předpona *:s7-*), ten byl patrně původní (takže *S7děslav* byl ten, kdo „dělá, vyrábí slávu“, popř. „dělá si jméno“, resp. „má si dělat slávu, jméno“), ale byl nahrazován i tím zájmeným základem *s7de*. Nejde tu o celkovou náhradu novější složkou, obě složky byly tu vedle sebe, jde jen o jejich křížení a jako zde o přesah jedné do oblasti druhé. Že se složka, když se jí přestane rozumět, mění, vidíme ostatně i na pozdější podobě *Zdi-* (která však přece jen svědčí ve prospěch toho *s7dě-* v našem případě).

Ko, 214

Zdislava (Bertovna) – slovanské jméno. Není jednoznačné: může jí být buďto praslovanské *s7de-zde* nebo slovesný základ *s7dě* (je to základ, který máme v *dělat*, před ním předpona *7d-*), ten byl patrně původní (takže *S7děslav* – ten, kdo si vyrábí, dělá slávu/má si dělat slávu), ale byl tu nahrazován i tím zájmeným základem *s7de-*. Nejde tu o celkovou náhradu novější složky, obě složky byly vedle sebe; jde jen o jejich křížení a o přesah jedné oblasti do druhé. Že se složka, když se jí přestane rozumět, mění, vidíme ostatně i na pozdější podobě „*Zdi-*“, – ta je ve prospěch *s7dě-*.

Ko, 214

Zikmund – staroněmecké Sigimund, popř. burgundská varianta *Sigismund* znamená „ochránce vítězství“ nebo „vítězná ochrana“. První složka je německé *Sieg*– „vítězství“ a druhou složku tvoří *mund* – „ochrana, ochránce“.

Ko, 215

Zozymus (Zozimus) – heslo Zosim, bylo už řecké jméno Zosimus, souvisí s přídavným jménem *(d)zósimo* – „ten, kdo dovede přežít“ (odvozenina od *dzóos* – „živý“); tedy jméno významem blízké jménům Zol a Zoja.

Ko, 216

Seznam zkratk

Ko - Kopečný František , Průvodce našimi jmény, Academia, Praha, 1974

Kom – Komárek Karel, Osobní jména v českých biblích, Votobia, Olomouc, 2000

Kn – Knappová Miloslava, Jak se bude jmenovat, Academia, Praha, 1985

LčS - Kábrt Jan a kol., Latinsko – český slovník, Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1957

No – Novotný Adolf, Biblický slovník, A+P. Kalich+Česká biblická společnost, Praha, 1992.